

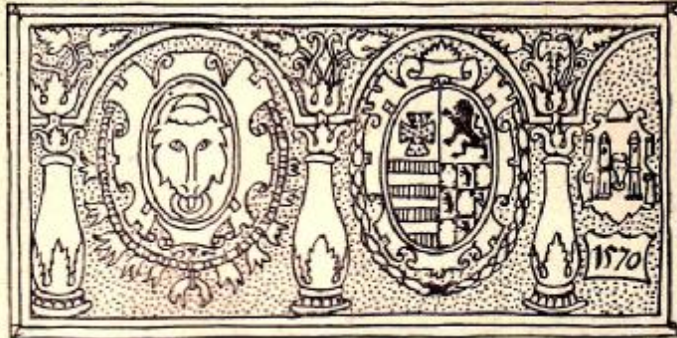
PŘEROV

◆ A OKOLÍ ◆

PRŮVODCE

M D C C C L X X I X

M C M X X I X

**PŘEROV
A OKOLÍ**

Průvodce,

K padesátému výročí svého
trvání vydal Okrašlovací
spolek v Přerově.

1930

Nákladem okrašlovacího spolku v Přerově.
Vytiskla tiskárna „Obzoru“ v Přerově.

Upozornění

Chtěl bych touto cestou upozornit případné čtenáře následující knihy, že text včetně fotodokumentace (tato byla srovnána a popsána za pomoci kamarádů) jsem zpracoval pomocí skeneru jako nevidomý pro vlastní potřebu a další nevidomé zajímající se o tuto oblast. Proto prosím omluvte případné překlepy a rozdělovací znaménka v řádku, záměnu písmen jako z napsaných chyb u některých jmen , originál byl v jiném formátu než je současný proto také případné odvolávky na číslo stránky neodpovídá skutečnosti. Kontrolu neskenovaného textu provádím pouze pomocí hlasového výstupu v počítači .

Dále upozorňuji že nemám souhlas autora (ů) o zpracování do této podoby.

Jiří Rosmus

www.rosmus.cz

Úvod.

Okrašlovací spolek v Přerově pozoroval, že jest Přerovu třeba příručního průvodce, který by byl užitečným nejen samému občanstvu, ale i těm, kteří do Přerova zavítají a zejména hostům jeho.

Mát staroslavný Přerov tolik vzácností, nyní soustředěných a soustavně uspořádaných v museích přerovských na restaurovaném a pro musejní sbírky upraveném bývalém zámku Žerotínově, že nejen občanstvo samo bude potěšeno jich bohatstvím a s hrdostí přilne ještě více ku své domovině, ale zajisté bude také vyhledáváno cizinci z blízka i z dále, tímž bude podporován cizinecký ruch, jak si toho město Přerov zaslouhuje.

Průvodce byl již před rokem připravován k tisku, ale pro technické nesnáze mohlo se teprve nyní k jeho vydání přikročiti.

Doufáme, že stručná knížečka i s nejnovějším plánem města stane se majetkem každé přerovské rodiny a přispěje k lepšímu poznání milého místa i k většímu sebevědomí občanstva.

V Přerově, 1. září 1930.

Zámek Žerotínův v Přerově,
městem zakoupený a v r. 1930 opravený.

Zámek Žerotín v Přerově městem zakoupený v r. 1930 opravený

OBSAH.

Z dějin města Přerova. Načrtl dr. Karel Bořecký.
Školy v Přerově. Napsal Josef Kojecký
Kostely. Napsal Richard Kantor
Hřbitovy. Napsal Richard Kantor
Městské museum v Přerově. Napsal Radomír Nitsche
Museum Komenského. Napsal Josef Krumpholtz
Teličkovovo archeologické museum. Napsal Jan Knies
Přírodovědecké oddělení přerovského musea a botanická zahrada.
Napsal Ladislav Hudeček.
Masarykova městská knihovna. Napsal dr. Ed. Kvasnička
Sociálně zdravotní péče v Přerově. Napsal Josef Slovák
Praehistorické naleziště v Předmostí u Přerova. Napsal Rudolf Vanýsek
Z obecní správy. Napsal dr. Ladislav Prchal
Moravský zemský ústav pro zušlechťování rostlin v Přerově.
Napsal Jindřich Mackovík
Obchod, živnosti, průmysl a peněžnictví. Napsal František Poledna
Přerovské nádraží. Napsal Eduard Beníšek
Poštovní a telegrafní úřad v Přerově. Napsal Bohumil Levý
Zebračka. Napsal Hubert Sekera
Městské sady. Napsal František Procházka
Bečva v Přerově. Napsal František Kočí
Tělesná výchova v Přerově. Napsal Josef Přidal
Pěvecké sdružení moravských učitelů. Napsal Hubert Malina
Procházka Přerovem. Napsal Jan Kamelander
Vycházky do okolí Přerova. Napsal Mirek Karlíček
Okrašlovací spolek v Přerově. Napsal Vil. Šálek
Sčítání lidu v Přerově
Seznam úřadů
Peněžní ústavy a družstva
Adresář přerovských firem

markraběti a Přerovu nastala klidnější doba. Tehdy obdařili oba panovníci město významnými privileji: dle jedné z nich, ti všichni lidé v Přerově, kteříž již praveného V o k a v držení jsou, mají při tom těla Božího pod obojím způsobem vedle úmluv od nás a posluš v. Concilium na to učiněných a zjednaných zůstaveni býti a také, když by nám Přerova vystoupil, tehdy mají kostelové tu v Přerově a jinde takovými kněžími, kteříž tak rozdávají, osazeni býti." Jak z listin těchto možno usouditi, mohutněla v Přerově nová strana náboženská, zvláště když novými privilejiem! dostalo se jí záruky, že kostely, jichž se zmocnila a které se staly i právně jejím majetkem, budou vždy obsazeny kněžími pod obojí. Utrakvisté tak získávají kostel na dolním městě, kostel šířavský a kostelík kopecký.

Než klidná doba pro Přerov netrvala dlouho. Vok Ze Sovince postavil se velmi brzy proti Zikmundovi a Albrechtovi a Přerovu nastaly nové boje, nová příkoří. Vzдорoval sice dvě léta, ale roku 1438 neodolal společnému útoku Olomouckých a Znojenských katolíků a úhlavních nepřátel českých husitů. Město i hrad podle rozkazu Albrechtova shořeny a do základů vypáleny.

Král Ladislav, který se staral o blahobyt a rozvoj města a chránil je proti útiskům, potvrdil Přerovu všechna privilegia. Avšak politické poměry r. 1457 ho přinutily, že město i hrad zastavil Janovi Tovačovskému z C i m b u r k a, po němž zástavu zdědil Ctibor z Cimburka, známý právník a státník, jenž ji postoupil r. 1470 Albrechtovi Kostkovi z P o s t u p i c. Tak Přerov, město zeměpanské, stává se poddanským; z města kdysi tak mocného a bohatého zbývá jen podhradí, zatím co kopec zůstává neobydlen. Z pohromy, jež město stihla r. 1438, bylo nesnadno opět se pozdvihnouti.

V době Cimburků, kteří drželi nad Bratry ochrannou ruku, nalezla Jednota bratrská v městě četné přívržence. Pro rozvoj Jednoty bylo zvláště důležité, že r. 1475 Přerov do zástavy převzal Vilém z Pernštejna. Za jeho doby stal se Přerov prvním a též nejdůležitějším jejím střediskem na Moravě. K Jednotě se hlásilo nejen obyvatelstvo vrstev řemeslnických, nýbrž i zámožní měšťané. Přerov stává se sídlem T ů m y Přeloučského, duchovního Jednoty, zde scházejí se časté synody jednající o nových základech bohoslužebných a věroučných. Roku 1479 počal Vilém z Pernštejna osazovati „kopec", kromě hradu málo obydlený a nové obyvatele osvobodil ode všech daní a dávek na deset let, ale hlavně ode všech úřadů a povinností vojenské. Osvobození to stalo se jistě k vůli Bratřím, kteří byli hlavními obyvateli kopeckými. V té době, roku 1482, zakoupen k stavbě rathauzu dům Jana z Rácova za 150 zl

Význam bratrského Přerova ještě stoupl, když na synodě v Rychnově r. 1499 se stal Tůma biskupem a r. 1501 nejvyšším sudím.

Bratří žijí se stranou pod obojí v Přerově v úplné , shodě bez vzájemných hádek, nenávisti a utiskování, k čemuž asi přispěl snášenlivý Vilém z Pernštejna, jenž nenáviděl náboženských hádek a staral se o klidné soužití všech vyznání. Náboženskou svobodu potvrdil také Přerovu privilejiem ze dne 6. února 1513 a dovolil, „aby ti měšťané naši mohli sobě kněze jednati a jednali, kteříž by těla božího a krve pod obojí způsobou rozdávali bez všelijaké překážky naší."

Biskup a nejvyšší sudí Jednoty, Tůma Přeloučský, jenž se tak zasloužil o zabezpečení a pevné vybudování bratrského sboru přerovského, zemřel dne 23. února r. 1518. Byl pochován na hřbitově šířavském. Jistě již za jeho živobytí připravuje se sblížení Jednoty se světem a odtud si vysvětlujeme, že brzy po jeho smrti, r. 1520, projevují přerovští Bratří ochotu zastávati úřady, jichž r. 1479 při osazení „kopce" byli sproštěni. Vilém potvrzuje privilejiem vydaným 18. února 1520 na Krumlově jejich nadání, některé články pozměnil a jmenovitě ustanovil, že dva z měšťanů horního města každého léta v úřad osazeni býti mají. Odtud členové Jednoty účastnili se veřejného života. Za Vilémova nástupce Jana z Pernštejna, horlivého utrakvisty, klonícího se k

učení lutherskému, nastává změna náboženských poměrů v městě, neboť novoutrakvismus stal se vládnoucím vyznáním a zmocnil se jak kostela farního, tak i šířavského sv. Michala. Jednota bratrská, vzrůstající počtem svých vyznavačů a stoupenců i bohatstvím, věnovala všechnu péči své organizaci. Ježto Bratřím nestačil malý kostelík na kopci k účelům bohoslužebným, založen byl r. 1525 na den sv. Črhy a Strachoty nový kostelík před branou dolní na pozdějším náměstí sv. Marka. Brzy na to přišel do Přerova za správce Jednoty bratrská Jan Wolf, v němž získala škola bratrská, dobrého učitele. Roku 1523 narodil se v Přerově Jan Blahoslav, syn bratrského měšťana Blažka a jeho manželky Kateřiny. Do školy bratrské chodil pod vedením bratra Wolfa, jehož napotom často vroucně vzpomíná. V něm vyrostla nejen Přerovu, nýbrž i celé Jednotě vynikající ozdoba a chlouba. Po smrti Jana z Pernštejna, jenž padl v bitvě s Turky u Rábu roku 1548, zdědil Přerov jeho syn Vratislav z Pernštejna (1548—1587), mocný ochránce Bratří českých Ferdinandem I. pronásledovaných a z Čech vyháněných.

Jan Blahoslav, „drahý klenot“ Jednoty bratrské, pochází z vážené rodiny přerovské narodil se v Přerově dne 20. února 1523 — nabývá v cizině vysokého vzdělání a uhlazeného mravu společenského, stává se biskupem Jednoty se sídlem v Ivančicích u Brna, kde zavloučil proslulou knihtiskárnu, jeho překlad Nového zákona svědčí o neobyčejné znalosti českého jazyka. Pečuje o povznesení škol bratrských, vysílá nadané mladíky na učení do ciziny a ruší tím neblahý stav osamocení českého národa v Evropě, nastalý po válkách husitských. Vysílen úpornou prací duševní, zemírá poměrně mlád roku **1571**.

.....

Tehdy Morava a Přerov staly se útočištěm četných vyhnanců bratrských z Čech. Z doby Vratislavovy, kolem r. 1560, pochází stavba přerovského zámku, budovy to původně o jednom poschodí, jež obklíčena byla kolem dokola příkopem a valem. Druhé poschodí pochází teprve z doby raného baroku. Dědic Vratislavův Jan z Pernštejna prodal r. 1596 Přerovanům celý Přerov i s hradem za 52.000 zl. mor. Ježto však Přerov stal se městem poddaným, pozbyl práva statek do zemských desk vložit. Proto byli přerovští přinuceni statek ještě téhož roku prodati zemskému hejtmanu Fridrichu staršímu ze Ze-rovína za 30.000 zl. Ztratil tedy Přerov tehdy 22 tisíc zl., avšak ani zbytku kupní ceny 30.000 zl. nikdy neobdržel a spor o obnos ten zahájený skončil tím, že r. 1679 král. tribunálem v

Brně uloženo městu Přerovu věčné mlčení. Tím zámožnost občanů přerovských podryta byla nenahraditelně. Dědicem jmění Fridrichova a tím také Přerova stal se r. 1598 Karel starší z Žerotína, muž vzdělaný a zkušený, oddaný stoupenec Jednoty, jeden z nejvýznamnějších mužů, kteří kdy ve veřejném životě Moravy se uplatnili. O Přerov se staral velmi pečlivě, plně upřímně svůj slib, daný r. 1598 v listu daném na Rosicích: „Za mého panování avěku chci s pomocí Boží nad spravedlností a chudými ruku držeti a žádnému ubližovati nedopouštěti.“

Kvetoucí škola bratrská, o níž se mluví již za sprave Jana Wolfa, přivedla v této době (r. 1608) do Přerova též šestnáctiletého Jana Amose Komenského. Po návratu ze studií v cizině Komenský vrací se do Přerova a dlí tu v letech 1614—1616 jako učitel na škole bratrské. Po vysvěcení na kněze odchází odtud do Fulneku, snad roku 1618.

Po bitvě bělohorské, kdy statky šlechty nekatolické byly konfiskovány a oni sami přinuceni vlast opustiti, Karlu z Žerotína jedinému povoleno v zemi beze změny vyznání zůstat. Tehdy chrání své souvěrce v Přerově před útisky, dociluje však pouze toho, že Přerovanům lhůta k vystěhování byla prodloužená. K dosazení katolického faráře dochází tu teprve roku 1629.

Karel st. ze Žerotín

„perla moravské šlechty“, kráčí ve stopách svého otce Jana ze Žerotína, ochránce Jednoty bratrské. Počátků vzdělání nabývá na bratrské škole v Přerově. Nabyv v cizině nejvyššího vzdělání, vrací se do vlasti a jako zemský hejtman řídí řadu let osudy Moravy. Zámek přerovský je mu místem nejmilejším, tu ukládá tolik svých pokladů nejvzácnějších — knih, že až zdi zámku praskají. Po katastrofě bělohorské zůstává ochráncem bratří, i Komenský nachází u něho na čas útulku. Jako exulant vrací se občas do milovaného Přerova a na zámku přerovském vypouští 9. října 1636 svého šlechtetného ducha.

.....
Jest jím Jan Tančík, dosavadní farář lipenský, jenž však tu narazil na takové obtíže od magistrátu a kacířských měšťanů, že po 13 letech z města odešel. Karel z Žerotína, který konečně Moravu i Čechy opustil a statky své až na Přerov prodal, občas sem z Vratislavy přijížděl a zde také při své návštěvě 9. října 1636 na zámku svým zemřel.

Průběhem třicetileté války, za držitelů z rodu Žerotínů, Přerov trpěl jak válkou, tak také útlakem panským Dne 13. června roku 1642 vpadla do dolního města „Žižkovskou branou“ (na konci Kostelní ulice, nyní ulice Kratochvílvy) dvě silná švédská oddělení, jež zde řádila. Horního města však nedobyli ani tentokrát ani v srpnu, kdy útok opakovali. Po nich přišli císařští, kteří s Přerovem nakládali neméně krutě. Když ti od táhli, vrátili se Švédové tábořící na „Moštěnském kopci“ („Švédských šancích“) a zničili město téměř docela. Časté požáry a povodně hubily opětovně město. Při velikém požáru roku 1661 vyhořel mimo jiné také kostel sv. Marka, dřívější sbor bratrský, tehdy již odevzdaný katolíkům. Po tomto požáru se již nestavěl. Zůstal jen hřbitov kolem něho, který byl úplně zrušen r. 1780. Že poměry náboženské nebyly asi také utěšené, možno soudit z toho, že řada farářů katolických fary své v Přerově se vzdává. S jinými kněžími opět dochází k ostrým sporům, neboť obec jim odpírá desátky nebo nechce jich ustanovení uznati. A jak skončily spory s vrchností žerotínskou, o tom byla již učiněna zmínka dříve: R. 1679 nařízeno Přerovským věčné mlčení, když domáhali se zaplacení kupní ceny za přerovské panství z r. 1596 ve výši 30.000zl...!

Z rukou Žerotínů, kteří Přerov drželi až do r. 1688, kdy zemřel Karel Jindřich Žerotín, přecházelo panství přerovské rychle na různé majitele z různých rodů. Zle zapsal se do paměti měšťanů rod Windischgrätzů svým členem Leopoldem, který držel Přerov v letech 1709—1722 a za něhož propukly různé nepokoje a různice vyvolávané bezohledným postupem vrchnosti, takže docházelo až k výtržnostem a k přísnému jich stihání. (Bažantnice v Žebračce.)

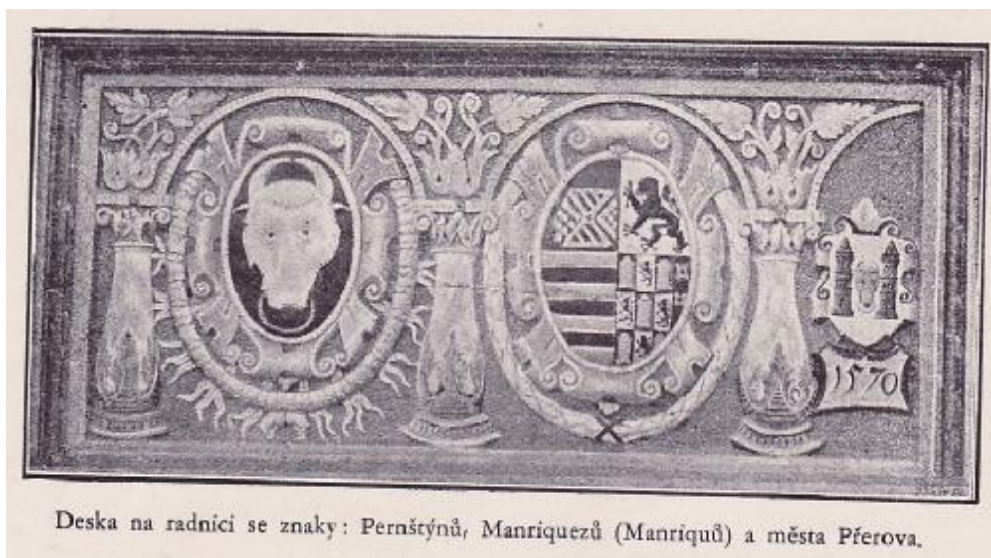
Přes "to však v této době, v letech 1725—1732, za děkana Frant. N e d o m a n a, provedena byla přestavba farního kostela sv. Vavřince a jeho zvětšení tím způsobem, že nynější presbytář, kde jest hlavní oltář a nynější loď, kde jest nyní kůr a varhany, zcela nově přistavěny a tak nabyl chrám podoby své nynější. Děkan Nedoman, který na památku dokončení přestavby kostela přerovského vydal rytý obrázek představující nový farní kostel, dal asi též malovati pohled na Přerov, obraz chovaný na faře a zhotovený po r. 1722, poněvadž před tímto rokem kostel neměl ještě špičaté věže. Město bylo tehdy obklopeno silnou zdí, Horní náměstí pak vysokými baštami a hlubokým příkopem. Viděti jest zde všech pět věží i s branami a věž zámecká má zde, jako dříve měla věž kostelní, podobu cukrové homole. Ježto hradní věž byla snesena a přeměněna v nynější baštu teprve r. 1772, lze stanoviti, že jmenovaný obraz Přerova není starší než Z r. 1722 a není mladší než Z r. 1772. Z jiných památek města pochází z roku 1717 socha s v. Josefa se Železnou mříží okolo něho, až do nedávna stojící na Dolním náměstí, nyní Masarykově. Postavena byla na památku moru, za něhož v Přerově zemřelo za půl roku 956 křesťanů a 78 židů.

Dnes socha tato stojí před farou. Část nynější fary sloužila kdysi k účelům školským. Ježto však fara byla nedostatečná, zřeklo se město staré školy a k tomu patřičné zahrady a zřídilo novou školu v nynější ulici Blahoslavově, později pak v nárožním domě na Dol. náměstí (nynější Městská spořitelna od r. 1926). Budova tato byla roku 1847 zdvižena na jedno patro a tvořila dlouho hlavní školu pro chlapce, kdežto děvčata byla vyučována v ženském klášteře na Šířavě.

V dobách 18. století za majitelů rychle se střídajících Přerov mnoho trpí jak za válek pruských, tak i četnými, velmi zhoubnými požáry, které opětovně hubí veliké části města a opakují se i ve století XIX. Takové zlé požáry přinesl rok 1749, kdy skoro celé město lehlo ohněm, rok 1764, 1765, 1766, 1808, 1831 a 1832, 1843 (za jeden rok hořelo sedmkrát), 1849, 1850 a 1868, kdy vyhořelo 159 domů.

Ke konci XVIII. století koupil panství přerovské pruský hrabě Antonín z Magnisů, v jehož rodě se drželo až do světové války, kdy rodina tato, držící též panství Strážnické, postupně panství Přerovské rozprodala. Zámek přerovský i s Brabanskem zakoupilo r.

1918 město Přerov a stalo se tak patronem farního kostela sv. Vavřince. Rodina Magnisů přestěhovala na Strážnici též archiv panství Přerovského, kde nalézá se doposud. Za to archiv městský utrpěl mnoho opětovnými požáry a r. 1868 zcela shořel.

Deska na radnici se znaky: Pernštýnů, Manriquezů (Manriquů) a města Přerova.

Deska na radnici se znaky Pernštýnů, Manriquezů /Manriquů) A města Přerova

V době po r. 1848 zříceno zde okr. hejtmanství r. 1850. Až do té doby krajský úřad přerovský sídlil v Olomouci, od r. 1785 v Hranicích. V r. 1854 zřízeny zde byly okresní úřady, r. 1867 připadl Přerov k hejtmanství Kroměřížskému. Od r. 1877 jest okr. hejtmanství v Přerově, vlastní budova pro tento úřad vystavěna byla v letech 1925—1927. Z téže doby pochází i novostavba budovy okr. soudu a úřadů finančních.

Úřady obecní umístěny jsou dnes v radniční budově na rohu náměstí Masarykova a ulice Blahoslavova. Stalo se tak asi po r. 1868, kdy stará radnice na Horním náměstí naproti zámku byla požárem zničena i s krásnou, štíhlou věží. Ještě doposud budova tato zdobena jest znakem perněstějnským, zubří hlavou s kruhem v chřípích. Dnešní radnice zdobena jest kamennou deskou, která bývala na jedné hradní věži. Na ní vidíme znaky pánů z Pernštejna, z Žerotína a města Přerova s letopočtem 1570. Po obou stranách umístěny jsou pamětní desky rodáka přerovského Jana Blahoslava a Jana Amose Komenského, jenž v Přerově žil a působil. Pomník Komenského, který pořídilo moravské učitelstvo r. 1874, stojí nyní v parčíku mezi školními budovami v ulici Palackého. Pomník Blahoslavův, dílo Františka Bílka, vztyčen byl r. 1923 na paměť čtyřstého výročí narození tohoto největšího Přerovana.

Tak podává si v Přerově při každém téměř kroku minulost ruku s přítomností. Záleží pouze na chodci- čtenáři, aby jejím slovům porozuměl a jejich smysl také plně chápal.

ŠKOLY V PŘEROVĚ.

Josef Kojecky.

Před válkou třicetiletou byly v Přerově dvě školy: farní — podobojí (později luteránská) a bratrská, která se připomíná již r. 1536 a zanikla r. 1627 nebo brzy potom. O rozkvět bratrské školy zasloužil se hlavně Karel starší ze Žerotína. R. 1598 povolal k řízení jejímu br. Zacharyáše Aristona z Meziříčí. Ariston byl prý jedním z těch, kteří se mnohem více v domácích školách naučili, než někteří v slavných akademiích. Ariston

byl v Přerově stejně horlivým učitelem jako reformátorem. Tou dobou se jeví škola bratrská v Přerově jakožto ústav po-krač ovací, rozdělený na oddělení nižší a vyšší. Na nižším oddělení platil chovanec ročně „od školy a Za drva" 1 kopy a 8 grošů, „od školy a za šaty" dvě kopy. V oddělení vyšším platilo se 5 kop. R. 1608 přišel na vyšší školu do Přerova Jan Amos, později zvaný Komenský. Učitelem byl mu Tomáš Dubin, správcem školy biskup bratrský Jan Lanecius (Lánský). R. 1614 ze studií z Německa přišel Komenský opět do Přerova za správce školy bratrské. Přibav k učení jazykovému hojně vyučování věcné, proměnil Komenský školu přerovskou v jakési reálné gymnasium. Působil na něm v letech 1614—1616.

Nový sbor založili si Bratři pod mlýnem Kryštejnovým (příslušenství jeho sahalo až do nynější Sokolovny v r.1930). Stál na jedné straně ulice k mostu, byl zdí obehnan a na protější straně ulice stál Bratrský **dum**, Bratrský špitál i Bratrská **škola**, jak v nadační **listině'** Frydrycha z Žerotína jasně je řečeno. Pozůstatkem původního Bratrského domu je bývalý městský špitál před mostem. Ulička, která vedle něho vedla, šla mezi Bratrským domem a nynějším domem obchodníka Kučery. V Bratrském domě mívala své chování nejen čelednost a školní mládež, ale bývali v něm noclehem cestující kněží synod, pokud prostor stačil, a četní účastníci měli tam své zaopatření a přístřeší, což vše vyžadovalo značného nákladu. Sbor opatřen byl věží se zvonem, na němž se po prvé zvonilo r. 1594.

Tehdy již byla také na Šířavě škola jedno-třídní smíšená. Byla umístěna nejprve v jakési chalupě najaté a navštěvovaly ji děti z Kozlovic, Ujezdce, Želatovic a Šířavy. Učilo se v ní pouze v zimě. Později měla tato škola také vlastní budovu vystavěnou v letech 1828—1829 na prostranství, kde je nyní park okolo sochy sv. Františka.

Farní městská škola bývala vedle fary a tvořila její jihovýchodní roh. Hned počátkem katolické protireformace stala se katolickou. Během válečných .dob zešla velice. Za visitace v r. 1682 uvolila se městská rada zbudovati školu novou — avšak došlo k tomu až r. 1748, kdy vystavěna škola v ulici Blahoslavově (tehdy Sladovnické) v přízemí v č. 72. V téže budově byl též byt pro „rektora". Škola byla tehdy jedno-třídní. Ze staré školy vedle fary zřízeny byty pro kaplany. V r. 1788 byla městská škola rozšířena o jednu třídu, poněvadž bylo toho roku 246 dětí, které chtěly školu navštěvovati. Také druhá třída u-místěna v téže budově. Vyučovalo se v ní německy. V r. 1831 tato škola vyhořela. „Požár" pak prodán a učilo se v soukromých domech. První třída umístěna na Horním náměstí v čís. 6. v přízemí s vyhlídkou do dvora a pro druhou třídu najata světnice na Dolním náměstí v čís. 80. v prvním poschodí. Později pro obě třídy byly městem najaty místnosti v č. 115 (nyní dům Měst. spořitelny). R. 1843 koupila tento dům obec. Od té doby pomýšleno na to, postaviti v Přerově novou školní budovu. Myšlenka ta uvedena ve skutek r. 1848, kdy na tom místě postavena byla patrová budova, v níž byly zřízeny v poschodí 3 učebny, v přízemí jedna. Poněvadž tehdy stále byla ještě škola **d v o j t ř í d n í**, zůstaly dvě místnosti prázdné. R. 1852 rozděleno žactvo dle pohlaví a zřízeny 2 třídy chlapecké a 2 dívčí. Školu navštěvovalo tehdy 263 chlapců a 311 děvčat.

Počátkem r. 1856 přišly do Přerova 4 sestry III. řádu sv. Františka a otevřely třídu dívčí na Horním náměstí v č. 2. Když pak r. 1858 dostavěna byla klášterní budova při fil. kostele sv. Michala na Šířavě, byla při klášteře otevřena škola dívčí. Tehdy byla zrušena škola na Šířavě. Dívky umístěny ve škole klášterní a hoši přiděleni škole městské, která rozšířena na čtyřtřídní a proměněna v prozatímní farní hlavní školu s pobočkou při první třídě. Budova školy šířavské poté zpustla a po čase byla zbořena.

V r. 1861 po návštěvě zem. inspektora Prouška byla škola městská prohlášena za veřejnou čtyřtřídní farní hlavní školu. Aby získána byla jedna chybějící učirna, byla vystavěna jedna světnice v budově školní do dvora. Začátkem škol. roku 1870 —71

stala se městská škola dle nových zákonů pěti třídní školou obecnou. Již ve škol. roce 1873—74 byla rozšířena na **šestitřídní**. V této budově se vyučovalo až do r. 1900. Tehdy koupilo město tak zv. panskou zahradu a postavilo na ploše zahrady dvě školní budovy. V jedné umístěna obecná chl. škola Palackého, v druhé měšťanské školy Slameníkova a Havlíčkova.

Zemská střední hospodářská škola (nyní Zemská vyšší hospodářská škola) založena byla nákladem země Moravy r. 1874—5. Zřízena byla jako trojtřídní pro absolventy nižších středních škol a umístěna s počátku Za mlýnem. Poněvadž později budova svému účelu nevyhovovala, postavila země pro ni budovu novou u lesa Žebrácky. Při škole je botanická zahrada a zkušební pole. Od škol. roku 1927—8 je škola čtyřtřídní.

Reálné gymnasium založeno bylo v Přerově v r. 1870—1. Účelnou budovu pro tento ústav vystavělo město v r. 1877 v Komenského třídě proti ulici Palackého.

Státní průmyslová škola vznikla r. 1919. Z odborné školy strojnické, zřízené v r. 1889 a umístěné tehdy v budově gymnasiální. V r. 1914 postavilo město pro ni novou budovu, na rohu Komenského třídy a Havlíčkovy ulice, v níž je umístěna také Odborná škola pro ženská povolání, která vznikla v r. 1919. Ke státní průmyslové škole je připojena odborná mistrovská škola strojnická s odbočkou pro válečné invalidy a od r. 1920 jeden ročník mistrovské školy stavební. Od r. 1924 je k Státní prům. škole připojena též mistrovská škola pro jemnou mechaniku, první škola toho druhu v republice. Ve škol. roku 1884—5 zřízena byla v Přerově škola měšťanská, chlapecká i dívčí, a obě první třídy umístěny na Komenského třídě v budově, kde od školního roku 1885—6 byla také Druhá obecná škola chlapecká, nesoucí nyní název Obecná chlap, škola Komenského. Později umístěna tam také obecná škola německá, dnes jednotřídní.

Poněvadž soukromá škola klášterní nemohla pojeti všech děvčat, zřízena byla ve škol. roku 1905—6 Pětitřídní veřejná škola dívčí a umístěna v nové budově k tomu účelu vystavěné v ulici Boženy Němcové. Později našel v této budově útulek i soukromý ústav učitelský pro dívky, pozdě ji koedukační. V 1.1925—29 byl přeložen do Znojma. Blahoslavova pětitřídní obecná, škola chlapecká a pětitřídní obecná škola dívčí byla zřízena r. 1912—3. Chlapecké i dívčí třídy umístěny v budově bývalé Zemské střední hospod. školy, kterou obec přerovská od země Moravy koupila k účelům jednak školním, jednak hospodářským.

Obchodní škola gremiální o dvou třídách vznikla r. 1900 a byla umístěna v prvních letech svého trvání v obecním domě na Hor. náměstí. Od škol. roku 1925—6 má vlastní, účelně postavenou budovu na rohu ulice Bartošovy a ulice Boženy Němcové.

Odborná hospodářská škola byla založena jako zimní hospodářský kurs v r. 1913 při Zemské střední hospodářské škole. V r. 1919 kurs proměněn v samostatnou zimní hospodářskou školu, a nová budova postavena pro ni r. 1922 při střední hospodářské škole. Tato škola má též pokusné pole a botanickou zahradu u lesa Žebrácky.

V roce 1924 rozdělena byla původní chlapecká škola obecná ve dvě školy. Nová škola nazvána byla Ž e-rotínovou školou obecnou a umístěna byla nejprve v budově Státní průmyslové školy. Nyní požívá pohostinství své mateřské školy v budově Palackého školy.

PŘEHLED PŘEROVSKÉHO ŠKOLSTVÍ.

Vyšší školy.

Ulice	Škola	Počet tříd	Počet žáků v šk. roce 1929-30
Komenského	Státní reálné gymnasium	13	362
Za Michalov.	Zemská vyšší hosp. škola	4	94
Za Michalov	Odborná hospodář. škola	2	57

Státní škola průmyslová.

Havlíčková	1. Mistrovská strojnická škola	2	72
Havlíčková	2. Mistrovská škola stavební	2	76
Havlíčková	3. Mistrovská škola pro jemnou mechaniku	2	17
Havlíčková	4. Odborná škola pokr. pro řemesla strojní	6	244
Bartošova	Veřejná obchodní škola gremiální	6	246
Havlíčková	Kupecká škola pokračovací	4	142
Havlíčková	Odborná škola pro ženská povolání*)	4	103
Havlíčková	Pracovna pro šití oděvů	2	42

*) Dříve Rodinná škola.

Obecné a měšťanské školy.

Ulice	Škola	Počet tříd	Počet žáků v šk. r.1929 -30
Palackého	Palackého obecná škola	9	357
Palackého	Chlapecká škola pomoc.	3	55
Komenského	Komenského obecná škola chlapecká	5	185
Malá Dlážka	Blahoslavova odb. škola chlapecká	5	216
Malá Dlážka	Blahoslavova odb. škola dívčí	5	201
Palackého	Žerotínově obec. škola chlapecká	5	177
B.Němcové	Boženy Němcové obecná dívčí škola	10	539
Šířava	Soukromá obecná škola dívčí	6	220
Komenského	Německá škola smíšená	1	35
Palackého	Slaměnkova měšť. škola chlap. S 1.roč. kursem	7	230
Palackého	Havlíčková měšť. škola chlapecká	7	238
B. Němcové	K. Světlé měšť. škola dívčí s 1.roč. kursem	7	286
Šířava	Soukromá dívčí škola měšť.	3	115

Školy mateřské.

Ulice	Škola	Počet	Počet žáků
Palackého	Mateřská škola městská	1	62
Za mlýnem	Mateřská škola městská	1	50
Šířava	Soukromá mat. škola	2	116

Živnostenské pokračovací školství.

Ulice	Škola	Počet učňů v šk. r. 1929-30
Palackého	Všeobecná živnost, škola pokr. při Havlíčkově m. šk.	105
Palackého	Odb. pokr. škola pro stolaře při Havlíčkově měšť. škole	61
Palackého	Odb. pokr. škola pro obuvníky při Havlíčkově měšť. škole	13
Palackého	Odb. pokr. škola pro krejčí při Havlíčkově měšť. škole	18
Palackého	Odb. pokr. škola pro krejčí dívčí při Havlíčkově měšť. šk.	81
Palackého	Odb. pokr. škola pro holiče při Havlíčkově měšť. škole	72
Komenského	Odb. pokr. škola potravinářská při Komenského obecné šk.	82
Palackého	Odb. pokr. šk. pro živn. Kovorobné při Slaměníbově šk. m.	118

KOSTELY.

R. Kantor.

K a p l e s v. J i ř í na jv. rohu Horního náměstí jest nejstarší z chrámů přerovských; ovšem jen původem svým, nikoli nynější podobou. Pochází ze stol. XI. a nazývá se ve starých pramenech kaplí královskou. Ač měl kostelík nepatrné rozměry, stačil věřícím tehdejšího pevně ohrazeného tržiště, ano stal se i farou královskou, když Přerov podobně jako Olomouc, Znojmo a Brno byl střediskem vlastního úkrají a sídlem kastelána (purkrabí). Do obnovení biskupství moravského v Olomouci králem Vratislavem (1062) náležel Přerov k diecési pražské, potom k olomoucké. Za olomouckého biskupa Zdíka (1126—1150), syna kronikáře Kosmy, stali se probošti sv. Jiří stejně jako olomoučtí, spytihněvští, břeclovští, brněnští a znojemští skutečnými arcijábny biskupskými a jejich obvod arcijáhenstvím (archidiakonátem). Tak to zůstalo až do konce století XIV., kdy kaple na kopci pozbyla svého významu, fara zde zamkla a veškerá duchovní správa se přenesla na větší kapli sv. Vavřince pod kopcem. Od té doby dostávali titul přerovského arcijáhenství jen kanovníci olomoučtí. Dolní město přerostlo tehdy již rozsahem i významem město horní. —

Dědictví Husovo nenalezlo v Přerově hned příznivé půdy. Obrácení nastalo teprve rokem 1428, když česká vojska dobyla Přerova a pánem města se stal Vok ze Sovince,

pán na Helfenštejně. Po vyhlášení a přijetí kompaktát v Jihlavě roku 1436 obdařili král Zikmund (v Praze) a markrabě Albrecht (v Brně) Přerov výsadami, jimiž bylo zaručeno utrakvistům, že kostely, jichž se zmocnili, t. j. kaple sv. Jiří na kopci, kaple sv. Vavřince na dolním městě a kostel sv. Michala v předměstí Šířavě, stávají se i právně jejich majetkem, a budou vždy obsazovány kněžími podobojí. Ale již roku 1438 podlehl Přerov společnému útoku katolíků olomouckých a znojenských a město na rozkaz nového krále Albrechta sbořeno a vypáleno až do základů. Tehdy vzal za své i kostelík na kopci. Zůstalo jen podhradí. Tam od let padesátých stol. XV. se připravovala půda pro Jednotu bratrskou, jež za podpory a ochrany pánů Tovačovských z Cimburka, zvláště, však od roku 1475 rychle a mocně vzrostla. Tehdy vzal Přerov do zástavy bohatý, Bratřím nakloněný katolík Vilém z Pernštejna, pán na Helfenštejně, tehdy rozvinuli horlivou a velmi plodnou činnost Tůma Přeloučský a jeho pomocník Jan Chelčický. Tak se stal Přerov prvním a nejdůležitějším střediskem Bratří na Moravě, jemuž Jan Blahoslav a Jan Amos Komenský zaručili trvalou světovou pověst.

Vilém z Pernštejna počal roku 1479 kopec znova osazovati, a to hlavně Bratřimi. Ti, nemajíce vlastního sboru, obnovili bývalou románskou kapli sv. Jiří pro své úkony bohoslužebné. V tomto znovu vystavěném a nadále bratrském kostelíku byla první hrobka připravena prvnímu bratrskému biskupovi Matěji Kunvaldskému, jenž Zemřel roku 1500 a do Přerova byl převezen. Před ním nebyl ještě nikdo v této kapli pochován. Obec bratrská vzrůstala a kaple na kopci nedostačovala. Proto, jak se dočítáme v pamětní knize města Přerova, „roku 1525 ve čtvrtek dne sv. Crhy a Strachoty stal se základ kostela nového, který jest založen na jméno Pána Ježíše Krista ukřižovaného.“ O stavebním místě se tu pranic nemluví: proč? Patrně ho tehdy ještě nebylo. Stavěníšť koupit podařilo se Bratřím až později se svolením Vratislava z Pernštejna a na Židlochovicích, pána a dědice přerovského panství a města Přerova. O tom svědčí zevrubně list jmenovaného pána, daný ve Vídni roku 15,55 v pátek před sesláním sv. Ducha. Toho roku byl nový sbor v místech, kde je dnes Sokolovna, již hotov a zídrou obklíčen, i žádali Bratří pána Vratislava za určité výsady a záruky pro tento sbor, jež jim byly zmíněným listem také uděleny. Původní jméno, na něž nový kostel podle první úmluvy z roku 1525 byl založen, bylo časem potlačeno jménem sv. Marka evangelisty. To proto, že definitivní základ a stavba se staly „Léta Páně 1554 v den památky sv. Marka, evangelisty Páně atd.“, jak se dokládá pamětní listinou, jež byla vložena do makovice tohoto sboru, když „nově léta Páně 1579 tenž sbor jest povýšen i krov jeden na něm postaven a tato makovice na něj postavena atd.“ Tak dodnes má prostora, na níž stával onen **bratrský kostel, název „Na Marku“**. Od roku 1629, kdy bratrští duchovní opustili Přerov, kostel sv. Marka upadal, roku 1664 shořel při velkém požáru města a koncem XVIII. stol. vzal úplně za své. Jest velmi litovati, že základy tohoto chrámu, na něž se starší Přerované ještě dobře pamatují, nebyly před postavením Sokolovny vědecky propátrány a aspoň přesným nárysem pro historické badání zachráněny.

Ve spise Bartoloměje Paprockého „Zrcadlo slavného markabství moravského“, vydaném roku 1593, jest na pravém okraji výzdoby titulního listu před IV. knihou mezi řadou pohledů také pohled na tehdejší Přerov. Je to ovšem příliš drobnoučký obrázek, ale kostel sv. Marka a sousední bratrský dům s třemi štíty v průčelí je na něm pěkně viděti. Po odchodu akatolických duchovních staly se přerovské kostely katolickými; tedy také kaple sv. Jiří. Roku 1673 byla zachváčena požárem, který zničil celé Horní náměstí až na zámek a sedm domů. Počátkem XVIII. stol. byla ve stavu velice zbledovaném.

Jan Willenberger:

**Dřevorytový pohled z r. 1593 na Přerov v //Zrcadle" Bartoloměje Paprockého.
(Dvakrát zvětšen.)**

Tu se jí ujal Jan Václav Přepyský z Rychemberka, bohatý pán na Ivanovicích, muž smýšlení šlechtného, velmi sčtělý a scestovalý, ale posledních 30 let svého života podivín: bydlil na svém ivanovském zámku v pevně uzavřeném pokoji jen se dvěma psy. Oblíbil si Přerov, a proto zzelelo se mu té kaple, dal ji pobíti bílým plechem a postaviti v ní oltář. Zamýšlel také zakoupiti protější dům, zříditi v něm kaplanské místo a dokonce sám do Přerova se přestěhovati. Ale dříve než se tak stalo, byl v noci 12. října 1765 od roty loupežníků na svém zámku v Ivanovicích přepaden a ukrutně zavražděn. V téže asi době, kdy on, svého rodu poslední, bídne zahynul, lehla popelem také kaple sv. Jiří. Přerov byl totiž právě v onu dobu třikrát po sobě (1764 až 1766) obětí velkých požárů.

Kaple byla zase obnovena, ale zachovala z původního románského slohu jen čtvercový půdorys a polokruhovou apsidu oltářní. Po obnově pochován v ní nešťastný Jan Václav Přepyský, dostav se takto aspoň po smrti do vytouženého příbytku.

Kaple měla tehdy vchod na straně západní, t. j. tam, kde je dnes výklenek se sochou P. Marie. Naproti v apsidě, tedy k východu, byl oltář. Velkému požáru Z roku 1868 padla za obět' věž kaple sv. Jiří. V letech 1910—1912 dal opravit celou kapli kons. r., farář Ign. Zavřel nákladem dobrodinců, jak hlásá pamětní deska vlevo od nového vchodu, který byl proražen na severní straně. Bývalý vchod byl zezděn a nahrazen Zmíněným výklenkem. Oltář teď stojí proti novému vchodu a apsida oddělena jest od kaple dřevěnou přepážkou, jsouc nyní sakristií. Vpravo od nynějšího vchodu byl péčí obnovitele kaple do zdí zapuštěn a tím zachráněn pískovcový náhrobník z roku 1579. Náhrobník byl za oprav nalezen v rumu pod dlažbou. Frakturnový nápis zní podle doplňků prof. Rudolfa Kreutze (Vlastiv. mor., II., str. 161) v dnešním jazyku a písmě: „Přemysl toho jména první, pán z Říčan., narodil se léta 1577, usnul v Pánu léta 1579 živ jsa jeden rok a padesát nedělí, syn pana Zdeňka, toho jména také prvního z Říčan; v městě Olomouci život dokonil a na hradě Brumově se narodil." Pod nápisem viděti erb pánů z Říčan.

Pod dlažbou kaple jsou tři hrobky. Kromě shora jmenovaných osob byl zde ještě pochován Jan Václav Želcký z Počenic, bývalý přisedící manského soudu v Kroměříži, jenž roku 1735 byl povýšen do panského stavu rodův starožitných a posléze i do stavu hrabského, jenže majestátní list na toto poslední povýšení byl vydán až po vyrovnání velikých dluhů, jež pán Z Počenic po sobě zanechal, to jest 30 let po jeho smrti. Koupil roku 1732 Přerov, Čekyni se zámek a Lhotu Záběštní od tehdejšího majitele Leopolda z Wmdischgrätzů, ale pro zmíněné dluhy bylo nutno vše po jeho smrti zase prodati.

Způsob, jakým byla kaple sv. Jiří naposled „obnovena“, neodpovídá bohužel oprávněným požadavkům historicky věrné a esteticky šetrné restaurace: úmysl byl lepší skutku.

Farní chrám Páně má dnes podobu kříže o ramenech skoro stejných. Má presbytář orientovaný na jih, dvě boční kaple a loď. Původní chrám, kaple sv. Vavřince, byl až do dvacátých let století XVIII. jednolodní a měl hlavní oltář tam, kde je nyní kaple sv. Josefa, kdežto vchod býval naproti, kde je nyní oltář sv. Barbory a zevně pamětní deska, věnovaná padlým za světové války. Tento původní chrám byl tedy postaven liturgicky směrem od západu k východu. Přestavba na nynější podobu křížovou s orientací od severu k jihu se stala za děkanů Jiřího Doležela (1718 až 1727) a Františka Nedomana (1727 -1765) tak, že severní a jižní stěna staré kaple byly proraženy v šířce dnešního presbytáře a dnešní lodi a obě, presbytář nový a loď, přistavěno.

Osudy kaple sv. Vavřince byly úže spjaty s osudy města, než aby mohla beze škody vyváznouti ze všech těch hrozných pohrom živelných a válečných, jimiž Přerov byl tak často porušen a ochuzen. Tak nevíme, zbylo-li vůbec něco ze stol. XIV. v základech nebo ve zdivu starých částí nynějšího kostela. Zmíněný velmi cenný dřevoryt v „Zrcadle“ Paprockého ukazuje nám pouze hořejší část kostela, spodní je zakryta stavbami, jež stály mezi kostelem a mezi levým břehem řeky Bečvy. Tento obrázek byl již dvakrát nově uveřejněn, a to zvětšený; jednou ve spise Viktora Pinkavy „Vznik a rozvoj královských měst“, vydaném v Brně 1922, a po druhé mnohem lépe jako ilustrace k článku Floriána Zapletala „Ze stavební historie nového zboru Bratří v Přerově“ v Obzoru, XX. (1929), č. 123. Ale ani toto drahé zvětšení nevyhovuje vědeckému zkoumání; to dovede jen přesná zvětšená fotografie. Mimo to onen pohled na Přerov v díle Paprockého má především účel dekorativní; je v rámci titulního listu, podřizuje se daným rozměrům, a proto jest miniaturní. Chce-li dřevorytec zanechat spolehlivý doklad pro architektonické podrobnosti, potřebuje nutně přiměřených rozměrů. Takových bylo užito i v díle Paprockého: do textu jsou totiž zařaděny dostatečně veliké pohledy měst, ale Přerov není bohužel mezi nimi. Škoda, že roku 1925 nikomu nepřišlo na mysl navrhnouti, aby se prozkoumaly povoláním odborníkem staré zdi, jež tehdy pro radikální opravu byly zbaveny omítky. Najisto však lze na onom dřevorytu z roku 1593 poznati, že farní věž měla tehdy pět vzletných štíhlých helmic, nejvyšší uprostřed, ostatní v rozích čtvercové věže.

Od roku 1438 až do roku 1629, tedy bezmála 200 roků patřila kaple sv. Vavřince tak jako kaple sv. Jiří a kostel sv. Michala v předměstí Šířavě kališníkům. Když se rozšířilo luterství, hlásili se k nim lidé nejrůznějších vyznání od mírných kališníků počínajíc až po opravdové luterány. Roku 1612 byl v kostele sv. Vavřince pochován vynikající luterán, bývalý rychtář Václav Bělkovský.

Po děkanech Jiřím Doleželovi a Františku Nedomanovi nejvíce se zasloužili o restauraci přerovských kostelů a kaplí děkan Cyril Skočovský (1792: štukatérská výzdoba oltářů umělým mramorem), Msgre František Navrátil roku 1842 a kons. rada Ignác Zavřel v letech 1910—1912, nejnověji pak farní kostel zvelebil nynější děkan František Přidálek. Za něho byl celý kostel opatřen novou omítkou, pokryt taškovou střechou na železné konstrukci (první v Přerově) a uvnitř vyzdoben překrásnou malbou stěn jakož i tím, že oltáře z umělého mramoru zbaveny nesmyslného nátěru, jímž byly znesvářeny, a vrácena jim takto původní nádhera. Malba od Mistra Jana Köhlera, ak. malíře ve Stražovicích u Kyjova, jest dílo původní, komponované čistě jen pro zdejší farní kostel, jsouc dáno jeho prostorovým měřítkem a plochami celé jeho architektury. Barvy jsou, pokud možno, i základní, nelomené a odpovídají barvám liturgickým: tedy červená, zelená, bílá, zlatá a modrá. Malba jest provedena jednak ve

vápně, jednak barvami kaseinovými na světle úplně stálými. Stavba kostela, třebaže nevznikla ve stejné době, jest velmi šťastně vyřešena. Tělem malby bylo danou architekturu zdůrazniti a doprovoditi. Tím docíleno velké prostornosti kostela a pozornost příchozího hlavním vchodem jest obrácena na hlavní oltář. Právě v těchto věcech tkvěla chyba poslední malby, provedené před třiceti roky; měla špatné měřítko, nerespektovala architekturu, a tak působil kostel dojmem tísnivým. Vstupujeme-li dnes do tohoto chrámu, máme dojem, že kráčíme do lepšího světa, prozářeného čistším světlem a bezpečnou spokojeností.

Oltáře kostela mají znamenitou architekturu a jsou, jak již řečeno, z umělého mramoru. Pozoruhodný jest i kůr s bohatým varhanovým prospektem. Hlavní zásluhu o dokonalou obnovu celého kostela má děkan František Přidálek, a to zejména proto, že se nebál žádného nákladu a statečně překonal všechny nesnáze, jež se stavívají každému velikému dílu v cestu. Ve svých snahách byl účinně podporován kostelním výborem města Přerova, a tak ožil farní kostel v původní své mohutnosti a slouží městu ke cti.

Vrchol věže byl r. 1895 za děkana Kajetána Slámy obnoven a pokryt měděným plechem. Za světové války byl zachráněn od neslavného konce; měl totiž r. 1915' býti na rozkaz vojenských úřadů odkryt a měď vydána pro účely vojenské; zachráněn tudíž tím, že jeho uměleckou hodnotu, uznávanou znalci, potvrdila r. 1916 i „Ústřední komise pro péči o památky“ ve Vídni. Malebně na něm září modrozelený, lesklý povlak (patina).

Nad hlavním vchodem jsou ve výklencích barokní sochy sv. Karla Boromejského a sv. Ignáce z Loyoly, jež mají zajímavou historii. Stály kdysi s dvěma jinými sochami na rozích zábradlí kolem vyšší sochy sv. Josefa. Jako ony i sv. Josef se přikrčil blíže ke kostelu a stojí dnes v koutě mezi kostelem a budovou hlavní pošty. Předtím stálo toto sousoší před rohem Městského domu. Bylo zřízeno r. 1717 na paměť boulového moru. Hlavní oltář zdobí umělecké dílo: obraz umučení sv. Vavřince. V pozadí viděti římského prefekta, jak dává posunem rozkaz k hroznému závěru muk, tj. k upálení na rožni; to znázorněno v popředí. Výbor' ně jest provedena charakteristika osob, výjevu a krajiny kresbou i koloritem. Legenda zní: Sv. Vavřinec, rodem Španěl, dostal se do Říma, kdež r. 257 byl ustanoven strážcem pokladu chrámového. Římský pre-fekt ho vyzval, aby poklad chrámový odvedl do státní pokladny. Nato přivedl mu sv. Vavřinec všechny vdovy, sirotky, chudé a starce, jež podporoval, a roznítil mocného pána k ukrutné pomstě.

Barevné okno nad oltářem sv. Josefa zobrazuje Nanebevstoupení Páně, nad oltářem sv. Barbory Nanebevzetí P. Marie. Oltářní obrazy znázorňují jeden smrt sv. Josefa a druhý sv. Barboru.

Farní kostel má od r. 1924 5 nových zvonů; staré spolkla válka r. 1917. Největší zvon s obrazem sv. Cyrila a Metoděje a s nápisem „Dědictví otců zachovej nám, Pane!“ váží 1345 kg, nejmenší („Sanctus“) s obrazem sv. Vavřince 34 kg. Krásný souhlas těchto zvonů (Es — G — B — C) jest specialitou zvo-nařské firmy R. Herold v Chomutově. Na všech Zvonech je znak města Přerova, jež hlásá, že město jest patronem kostela, a že zvony byly zjednány za prvního, městem presentovaného faráře Františka Přidálka.

Kostel sv. Vavřince stál na hřbitůvku, jehož zeď podle svědectví soudobého obrázku, rytého A. J. Schindlerem v Olomouci a uchovaného v pamětní knize farní, stála ještě r. 1729. Kromě toho byl tehdy větší hřbitov u brány Hýskovy (konec nynější Kratochvílovy ulice), tam, kde je dnes továrna firmy J. Krátký.

Pochovávaly se také v kostele osoby vynikající, jako byl na př. luterán Bělkovský. Byly tu dvě hrobky, jedna v nynější kapli sv. Josefa, druhá, větší, v nynější lodi uprostřed mezi kazatelnou a křtitelnicí. Když byl v r. 1885 kostel vydlážděn za faráře Kaj. Slámy,

byly hrobky zadělány kameny; jak je tomu dosud. Zachoval se jediný náhrobník Terezie Windischgrätzové, a to zásluhou faráře Ignáce Zavřela; je Z r. 1713 a prozatím uschován na faře.

Kostel sv. Michala na Šířavě. Zdali zpráva Paprockého v „Zrcadle“ na listě 306 b, že kostel, který založili koncem stol. XIII. pánové ze Zástřizl, spolu s pány z Vickova, z Kokor a s pány Hukovskými „na předměstí“, se vztahuje na šířavský kostel, nelze s jistotou tvrditi. Šířava byla tehdy ještě vesnicí a teprve po svém spojení s městem byla zvána předměstím: „Breite Gassen oder Vorstadt Šířava“. Mezi rokem 1438 a 1629 byl také šířavský kostel utrakvistickým. Hřbitov na němž stál, byl společným místem odpočinku pro všechna vyznání mimo israelské. Židé měli sice na Šířavě své ghetto, kde však měli tehdy hřbitov, nevíme. Bratrství správcové měli na šířavském hřbitově svou zvláštní kobku. Pod touto kobkou byli pochováni br. Jan Chelčický, jeden z Úzké rady (f 1484), biskup a nejvyšší sudí Jednoty Tůma Přeloučský (f 1518), učený kazatel br Wolf (f 1548), jeho nástupce br. Pavel Moravek (f 1549), br. Matěj Berounský (f 1556) a jiní.

Na vnější stěně presbytáře v klášterní zahradě je zazděn starý náhrobník. Nahoře má reliéf: kalich nad dvěma zkříženými listy a pod nimi bible se záložkami. Z toho, že v kalichu není hostie, na bibli chybí růženec a konečně, že na desce je vyhlazen nápis (asi za protireformace), lze souditi, že náhrobník nepatřil katolíkovu, nýbrž; utrakvistovi. Na téže stěně byly též pomníky katolických děkanů a farářů, z nichž pomník děkana Frant. Zubka (f 1840) zmizel při stavebních změnách.

Kostel sv. Michala přestál mnoho pohrom, a proto .se často měnil obnovami a přestavbami. Roku 1643 vydrancovali jej Švédové, r. 1682 nahrazen rákosový strop klenbou. Roku 1718 byl zbourán, ale po čtyřech letech znovu zbudován. Roku 1787 poškodil jej velice blesk; při opravách r. 1791 použito bylo, bohužel, náhrobních kamenů, jež by nám jistě mohly výpravou vati leccos zajímavého z minulosti Přerova.

Mezi prvními oběťmi velkého požáru Z r. 1868 byl kostel sv. Michala, jenž tehdy byl kryt jen šindelem. Poněvadž lidé hasili doma, hořel kostel i věže zcela volně. Zvony se žářem roztopily. Zásluhou faráře Arnošta Vychodila byl kostel ;po roce zase opraven. Kromě čtyř hlavních zdí pořízeno a vystavěno vše ze samých dobrovolných příspěvků, jež farář Vychodil vyžebřal, chodě po domech s kabelou. Aby ušetřil, ■opravoval věž i kostel sám, bez mistra.

V kostele je řada vzácných řezbářských prací tyrolských; a to socha patrona kostela, sv. Michala, nad hlavním oltářem, ve středu hlavního oltáře Ukřižovaný, na evangelní straně Bolestná P. Maria a sv. Petr, na epištolní straně sv. Jan a sv. Pavel. Z téže dílny jest i kříž, zavěšený v kostele vpravo od hlavního vchodu. Pozoruhodná jest i socha P. Marie lourdské, zhotovená v Paříži Z papíroviny. Vlevo od hlavního Vchodu je výklenek s reliéfem, znázorňujícím stigmatizaci sv. Františka z Assissi, ochránce zdejších školních sester. Pamětní deska na zdi hlásá, že pod dlažbou tohoto výklenku je pochován děkan Msgr František Navrátil, jenž se horlivě přičinil o uvedení školních .sester.

Před bočními oltáři stojí lavice, zdobené bohatou řezbou a znakem města Přerova. Na levém bočním oltáři jest obraz „Svržení sv. Jana Nepomuckého do Vltavy“, na pravém „Úmrtí sví Cyrilla“. Malby v oknech zobrazují sv. Markétu, sv. Ludmilu se svatým Václavem, sv. Cecilii a sv. Hedviku.

Starým chrámem přerovským je také synagoga, .schovaná v koutě mezi domy u rohu z ulice Wilsonovy na Zerotínovo náměstí. Mezi rukopisnými závitky Písma sv., uloženými ve svatostánku, jsou některé, ., jichž stáří odhadují znalci na 400 roků. To by souhlasilo s dobou, kdy asi židé se přestěhovali ze šířavského ghetta na nynější náměstí Žerotínovo (dříve Zvané „Židovskou ulicí“). V dubnu roku 1832 vypukl požár, který 52

domů této čtvrti a s nimi též synagogu zničil. Roku 1860 byla opravena a šindelem pokryta. Roku 1868 shořela židovská škola na náměstí Žerotínově při velkém požáru, který se přehnal za prudkého vichru přes město od Šřavy. Při tom shořela většina protokolů a zápisů o založení a dějinách synagogy. Zachoval se však protokol, který podle znaleckého odhadu je z r. 1532. To by se shodovalo s tím, co shora pověděno o přibližném stáří synagogy. Mimoto se zachovala velmi zajímavá matrika z let 1784 až 1835. Po této pohromě byla synagoga opravena a pokryta břidlicí. Naposled byla synagoga důkladně opravena i rozšířena v roce 1898. Tuto rekonstrukci v původním slohu, v němž sloučeny jsou gotické prvky s orientálními v celek bizarní a pohnutý, jako by měl naznačiti bizarnost a pohnutost dějin rozptýleného národa israelského, provedl vídeňský architekt J. Gartner, stavitel olomoucké a kroměřížské synagogy. Lavice jsou ve třech podélných řadách, takže vnitřek působí dojmem trojlodí. V patře je galerie s lavicemi pro dámy, které zásadně u židů se nesmějí účastniti bohoslužeb vedle mužů. Lavice dolní jsou opatřeny skříňkami pro potřeby rituální, lavice horní těchto skříňek nemají, poněvadž dámy jich nepotřebují. Okna jsou malována nákladem zbožných jednotlivců, kteří tak uctili památku zemřelých členů rodiny. Hned za vchodem vlevo je pamětní deska, věnovaná osmi obětem světové války.

Českobratrský evangelický chrám Páně v Přerově. Slavné minulosti Bratří v Přerově jsme se dotkli shora. Roku 1628 odešli za Komenským do vyhnanství pan Karel starší ze žerotína a poslední správce Bratrského sboru v Přerově, Pavel Hladík. Bratrské služby Boží po prvé se opět konaly dne 13. XI. 1887. Bývaly až do konce listopadu 1899 v kapli německé církve luterské za nádražím, od 3. XII. téhož roku v najaté zámečnické dílně na Loučkách, jež roku 1926 byla zbořena při stavbě státního domu v ulici Rašínově. Dílna byla vlhká, ale přes to se tam rádi scházivali, poněvadž byli ve svém a mohli tu konati také biblické hodiny, nedělní školu i přátelské večírky.

Už počátkem roku 1903 podali žádost městské radě o stavební místo. V roce 1904 získáno skutečně stavební místo od města Přerova a stavitel Zlatohlávek ve Vídni nakreslil skizy budoucího kostelíku. Plány se nesetkaly se souhlasem a tak se stavělo posléze podle plánů architekta Otty Kuhlmana z Charlottenburgu ve slohu starého Přerova z doby Bratrské; námět daly stavební památky Horního náměstí. Stavbu provedl stavitel Karel Jonáš z Hranic. Slavnost otevření a posvěcení se konala 25. března 1908. V masivní věži má kostelník svůj byt, a pro faráře je tam pokojík, zvaný „fara“. Sál je umístěn mezi oběma vchody do chrámu. Jest od lodi chrámové oddělen dřevěnou stěnou, opatřenou dvěma řadami oken. Okna v dolní řadě se dají vyzdvihnouti, aby se mohlo při větší návštěvě užití také sálu na rozmnožení míst chrámových. Chrám jest jednoduchý, bez ozdob továrnické výroby.

Nad štítem chrámu jest umístěn velký, masivní kalich. Na štítě je nápis: „Kristus život náš. Kol. 3. 4.“ I vnitřek chrámu jest evanglicky jednoduchý, ale působí důstojně uspořádáním a náležitou volbou barev. Ani na lavicích, ani na stole, ani na kazatelně není řezbářských ozdob. Jen průčelní stěna je bohatě vyzdobena a má nad kazatelnou obraz bible s kalichem ve sluneční záři. Po stranách jsou symboly Večeře Páně: klasy a vinný kmen. Nahoře na triumfálním oblouku je znak Jednoty, beránek s praporkem. Na bočních stěnách jsou biblické nápisy. Posvátný dojem zvyšují překrásné pokrývky, dar a dílo národního umění javor-nického sboru. Lavice stojí v jediné řadě s průchody při stěnách; tak jsou posluchači chráněni od chladu stěn a dosahuje se dojmu rodinné jednoty. Mimo to nemá kazatel před sebou prázdné prostory. Klenba chrámová je podle úředního nařízení ohnivzdorná, betonová. Chrám se dá vytápěti a osvětluje se při večerních shromážděních elektrickými lustry. V době otevření chrámu čítal přerovský sbor kolem 300 duší; údové tito náleželi ponejvíce k třídě dělnické.

Náboženská obec církve československé v Přerově přistoupí ještě v roce 1930 ku stavbě vlastního sboru a za tím účelem zakoupila stavební plochu mezi ulicí Škodovou a Kojetínskou. Husův sbor, který tam bude postaven, přispěje jistě svou výstavností k výzdobě města Přerova a zůstane „živým chrámem“ obětavého a nadšeného díla příslušníků církve československé, soustředěných v náboženské obci přerovské.

Husův sbor církve československé v Přerově jest myšlenka ing. architekta Jos. Vokouna, býv. prof. průmyslové školy v Přerově, který s nevšední ochotou vypracoval nejen návrh Husova sboru, nýbrž i podrobné, kótované plány.

HŘBITOVY

R. Kantor.

městský a v blízkém sousedství židovský leží na jednom z nejpěknějších míst, na mírné vyvýšenině za Šířavou u „Lešetína“. Nad branou vítá příchozího Janovo evangelium 11.25 : „Já jsem vzkříšení a život. Kdo ve mne věří, byť také umřel, živ bude“. Tato útěšná slova jakož i skvěle řešená parková úprava hřbitova s čistými chodníky a širokými cestami snímá s každého hřbitovní náladu. Zejména první široká alej, zdobená po obou stranách hustě popínavými, vytrvalými růžemi, v době květu přímo oslňuje a láká ke vstupu. Proto náš hřbitov nikdy nebývá opuštěn a stál se místem milého oddechu a krásného smíru.

Byl založen městem roku 1877 a má dnes 52.631 m² plochy, byv několikrát rozšířen. První pohřeb se tu konal dne 2. listopadu 1877 a za padesát let pohřbeno zde 20.305 osob, tedy bezmála tolik, kolik je v městě živých. Všech hrobů je tou dobou 6.209 a k tomu 241 hrobek a čtyři mausolea: rodiny Psotovy (IV., 1), Kokorovy (IV., 41), Míkovy (VII., 26) a Krejčířkovy (VIII., 1).

Z orientačního plánu, vztyčeného na železném stojanu ke konci první aleje, poznáváme, že oddělení hrobová a hrobková, jež jsou značena na železných meznících římskými ciframi, a pole hrobů, značená písmeny velké abecedy, probíhají v obdélnících různé délky, jsouce ohraničena jednak hlavními cestami, jednak chodníky pobočnými.

Všude nás provází hojnost i krása rostlinstva a leckterý strom úctyhodných rozměrů upoutá náš zrak, jenž se mimovolně sveze po jeho obrysech do věčného modra nebes a k plynoucím, prchavým mrakům.

V té náladě čteme nápisy na křížích a pomnících a jako ve vidinách se vynoří starému Přerovanovi tak mnohý, jehož odchodu se dosud želí.

Tu hned na kraji (I, 2) leží Dr. Richard Kantor, jenž pouhým svým joviálním úsměvem dovedl utěšovat, jenž s nikým se nepřel o honorář a dával, když nebylo na léky, tam (VII, 31) jeho kolega v povolání i lidumilnosti a obětavosti, předčasně vyrvaný Dr. Emanuel Dostál, dále Dr. Jan Skopal (VI, 72), lékař stejně hledaný a chválený. Tam zase (VIII., 13) Dr. Bohuslav Oščádal, městský lékař, předobří člověk a vlastenec, a proto těžce persekvaný Za obzvláště války, ve společné hrobce se svým otcem, často připomínaným profesorem zdejšího gymnasia Františkem Oščádalem. Toto jméno připomene nám prvního a skvělého ředitele zmíněného ústavu Jakuba Škodu, jehož pomník (IV, 21) vyznačuje vzlet jeho ducha a trvalost i vzmach díla jím vykonaného nejen pro rozkvět škol, nýbrž i pro blaho obce a národa. Jeho činnost v obci nám vyvolává vzpomínku na bývalé hlavy města, jež zde odpočívají, na onoho proslulého starostu Františka Kramáře, jehož ostatky přeneseny byly ze starého hřbitova do mausolea rodiny Psotovy (IV, 1), na další starosty, městského lékaře Josefa Dostála (L, VI, 1), Františka Štěpku (II, 16),

na čestného občana měst Hranic a Přerova Františka Troppra (VII, 21), Jindřicha Matzenaura (V, 24) a na Dra Františka Skácelíka (I, 18), jenž býval za mladších let velmi čilým kulturním pracovníkem a do krajního stáří známým horlitem pro turistiku a fotografii. V téže řadě jako ředitel Škoda, pochován je znamenitý odborník hospodářský, bývalý ředitel vyšší hospodářské školy a inspektor těchto škol, Ing. Jan Adamec (VI, 26). První ředitel strojnické a potomní státní průmyslové školy Karel Vlasák dřímá na poli V, v odd. I., hrobě 23. Vyznamenával se odbornou znalostí a vlídnou ochotou.

Z děkanů a farářů přerovských odpočívají zde (G, V, 69) Arnošt Vychodil, rytíř řádu Božího hrobu, konsistorní rada Kajetán Sláma, čestný občan Strážnice a Kněždub (G, V, 68) a arcib. rada Ignác Zavřel (L, II, 68).

Podobně jako Škodův pomník je také pomník generála-intendanta Františka Řepky (IV, 12) ozdoben zdařilým reliéfním portrétem. Řepkovo jméno hlásají dvě pěkná stipendijní nadání, věnovaná chudým studentům našeho gymnasia. Z řad vyšších důstojníků, tu sluší připomenouti podplukovníka Václava Kabe-líka, komtura řádu Albrechtova (IV, 14).

Ze starého hřbitova, který byl v těch místech, kudy dnes vede Riegrova ulice, a který byl usnesením městského výboru ze dne 1. prosince 1893 zrušen, byly sice přeneseny pozůstatky a pohřbeny zde dílem ve společném hrobě pod záhonem před II. oddělením hrobek, dílem po hrobech a hrobkách příbuzných, ale nebyly sem přeneseny staré pomníky, takže nynější hřbitov postrádá v tom směru zajímavostí. Jediný starý tepaný kříž, ruční práce, byl odevzdán správcem městských sadů a hřbitova, panem architektem Františkem Procházkou*), městskému museu.

Některé staré pomníky gotických forem upomínají na pečlivou, individuální práci kamenických mistrů. Nynější doba staví pomníky podobné tovární výrobě. Proto tím více vyniká několik uměleckých děl. Jsou to především práce mistra Jana Pelikána: pomník (II, 7), věnovaný učitelstvem nehynoucí památce okresního inspektora, profesora našeho gymnasia Ferdinanda Vaňka, jenž také jako kulturní pracovník a zejména jako dirigent pěveckých sborů a orchestrů se zapsal do srdcí Přerovanů, dále reliéf .na hrobce rodiny Večeřovy (II, 12), Kristus na hrobce rodiny Bartoškovy (IV, II), pomník na hrobech rodiny Motkovy (H, IV, 34-3 5), pomník na hrobce rodiny Hlávkovy (VII, 3) a pomník na hrobce rodiny Polednový (VIII, 14). Pozoruhodné jsou pomníky na hrobce významného kmenologu a spisovatele Františka Slaměníka (I, 4) od mistra Františka tjprky a pomník na hrobě Slavomíra Kratochvíla (G, I, 36-37), jehož model vytvořil akademický sochař, profesor st. průmyslové školy sochařské a kamenické v Hořicích v Podkrkonoší Antonín Mára a z kamene vytesal mistr Mádle v Přerově. Tento hrob jakož i blízký (G, I, 18-19), Jiljího Matějky, upomíná na zlé doby válečné justice, lépe lírtice, jejímiž oběťmi se stali Kratochvíl i Matějka. Kratochvílovi ovšem zajišťuje paměť daleko trvalejší slovo T. G. Masaryka: „Poprava Kratochvílova učinila na mne veliký dojem. Byl jsem hned od vypuknutí války dobře informován o protičeské a zejména protiso-kolské náladě v rozhodujících kruzích vojenských; odsouzení Kratochvílovo bylo mi důkazem, že Vídeň nadobro trhá svazky s námi a povoluje úplně násilnické politice militaristického pangermanismu. Proto smrt Kratochvílova stála se mně jedním z hlavních důvodů pro mé definitivní protirakouské rozhodnutí“.

. Mimo tyto pomníky sluší ještě uvést syenitový kříž na hrobce rodiny Kubánkovy (III, 9) a kříž Z impregnovaného dubu na hrobce rodiny Dra Leopolda Riedla (III, 7), městského lékaře, který se o zkrášlení a zdokonalení města v mnohém směru velmi zasloužil. Povšimnutí hodný jsou konečně buď pro svou architekturu nebo nákladnost

pomníky Kozánků (II, 8), Skácelíků (I, 18), Lipnerů (IV, 25), Macalíků (II, 19), Adamců (IV, 26), Weiglů (VII, 32-33) i jiné, jež nelze tu všechny vypočítati.

Od nedávná viděti zde i popelnice, a to v mausoleích Psotově a Kokorově, na hrabkách, jako na příklad na hrobce podplukovníka Václava Kabelíka (IV, 14) a konečně i na hrobech, na př. na hrobě vrchního tajemníka Otakara Štencla (M, V, 69), jeho mile vzpomínají přátelé boдрého humoru a rybářství.

V levém koutě hřbitova (R, IV) tyčí se z volné prostory černý, ponurý obelisk, postavený roku 1915 městem za přispění velkostatkáře JUDra Alfreda Skene a ředitele bývalého cukrovaru bratří Skenových Karla Briera. Kolem obelisku čeká 291 vojínů na poslední, zatroubení; jsou různých národností, z různých světa, končin: Turci, Maďaři, Italové, Rusové, Poláci, Jihoslované a ovšem i četní naši. Tento kout jakož i hroby oněch dvou válečných mučedníků jsou snad jediná místa na tomto útulném hřbitově, kde srdce hrůzou se sevře a zatouží po návratu do ruchu a života ulice.

Než. však odejdeme, zastavíme se ještě u hrobu F, II, 69. Tam odpočívá známý spisovatel a vydavatel „Bibliotéky pedagogických klasiků“, odborný učitel František Bayer, od něhož pochází též první „Průvodce Přerovem“.

Přejdeme nyní na sousední ž i d o v s k ý h ř b i t o v. Vítá nás hebrejský nápis nad branou pohřební síně: „Bet mo'ed Fenol chaj“, t. j. „Dům ustanovený všemu: Živému“. Jsou to slova z knihy Ijobovy 30, 23. Na hřbitově hluboký, jen ptačím zpěvem oživovaný klid, rozlehlé, bujné trávníky, úzké, ale čisté chodníky a des-kovitě náhrobníky v přesně přímých, dvojitých řadách. Nápisy jsou převážnou většinou hebrejské, z posledních dob i české. Všeobecně mohou zajímati dva pomníky: pomník zakladatele tohoto hřbitova, obchodníka a podnikatele Emanuela Mandla a pomník starého lékaře MUDra Rokotnitze, městského fysika a židovského starosty. Zasloužil se neohrožeností a obětavostí za cholerové epidemie v roce 1866 a stal se populárním svou příkladnou nezištností. Náhrobní nápis o něm hlásá, že nikdy nikomu účtu neposílal a na nikom dlužných peněz nevymáhal. Platil mu, kdo chtěl a kdo mohl. — Hřbitov byl založen r. 1880 a téhož roku zavřen starší hřbitov v ulici Wurmově.

MĚSTSKÉ MUSEUM V PŘEROVĚ. Radomír Nitsche.

Přijíždíme-li drahou od Bohumína neb Olomouce ku Přerovu, zjeví se již zdáli našim zrakům panoráma města s jeho rozsáhlým bohatým okolím, v jehož středu upoutá pozornost divákovu mohutná stavba na vyvýšeném místě s kulatou baštou na straně severní. Toť starobylý přerovský zámek, z něhož žehnal před svou smrtí v roce 1636 starší hrabě Karel ze Žerotína přerovským měšťanům, hanáckému lidu a celému kraji, který tolik miloval.

Bylo jistě dobrou myšlenkou zvoliti tuto starodávnou budovu pro umístění sbírek musejních, v první řadě Městského musea.

Toto museum vzniklo v Přerově z krajinské národopisné výstavy v roce 1893, která byla poslána do Národopisné výstavy v Praze, konané r. 1895. Po vrácení této sbírky vyvinulo se nynější museum, které díky obětavé činnosti musejního sboru, jakož i pochopení širokých vrstev občanských nabylo značných rozměrů.

Na tomto místě budiž zvláště vzpomenu zemřelých členů kuratoria pánů: MUDra Leopolda Riedla, pošt. pokladníka Fr. Levého a prof. Rud. Kreutze, kteří velice se zasloužili o rozvoj musea.

Sbírky musejní rychle rostly, mnoho předmětů bylo darováno uvědomělým občanstvem, jiné pak zakoupeny z významných vykopávek v Předmostí, dále na

Tovačovsku a Kojetínsku. Bylo vždy snahou musejní správy zajistiti si z těchto takřka světoznámých nalezišť dle možnosti co nejvíce předmětů; snahy ty o-všem často narážely na velké potíže zaviněné nedostatečnými prostředky. Ale i přes tyto potíže vlastní dnes přerovské museum řadu vzácných unikátů z naleziště u Předmostí, které přilákaly k návštěvě již mnoho vědeckých pracovníků, někteří z nich i jména světového.

Ve stručném přehledu chci upozorniti na některé zajímavosti sbírek.

Archeologické naleziště v Předmostí, které obohatilo tak mnohá musea, jest v našem museu zastoupeno vzácnými unikáty a to v počtu dosti značném. Jsou zde mamutí kly, dále kosti z mamutů a jiných praehistorických zvířat. V ležaté skříni uložena jest kostra skrčence. Druhá kostra jest kostra Ženy a jest mladšího data. Z vykopávek na Hradouchu u Tovačova pochází různé nástroje kamenné, nádoby různého typu, kostěné nástroje, nožíčky a množství pazourků. Počet předmětů pocházejících z nalezišť u Tovačova a Předmostí jde do několika set. Jsou zde popelnice zdobené ornamentem, množství různých střepů a j. Z vykopávek u Křenovic pochází kostra muže 230 cm dlouhá, uložená ve třetí ležaté skříni, dále různé popelnice a přesleny z doby bronzové. Zmínky zasluhují kosti z předpotopního koně zalité ve vápenci.

Archiv uložen jest prozatím ve 4 skříních. I tato sbírka jest značná, zahrnujíc množství starožitných rukopisů, církevní dějiny, knihy právnické, pojednání o umění atd. Jest zde také právo trestní čili tak zvané „právo outrpné“ z dob Marie Teresie r. 1769, krásný missál olomoucký z r. 1740, kterého používal kardinál Fürstenberg při mších. Ve třech vitrínách jsou uloženy knihy ze střední doby naší literatury, různé postily t. zv. „špalíčky“ a jiné spisy převážně rázu náboženského. Zvláště nutno uvést bibli Václavskou z r. 167' sepsanou Jiřím Konstancem, šestidílnou bibli, jakož i mnoho jiných vzácných biblí.

Museum chová velmi vzácné staré listiny pojednávající o obdarování či privilegiích vrchnostenských. Tak na příklad jsou zde městské privileje na pergamenu v počtu přes 95 kusů, jakož i jiné cenné listiny opatřené pečeti nejrozličnějších velikostí. Jakožto nejstarší možno označiti privileje z r. 1436 Zikmunda krále, Viléma z Pernštýna z r. 1482, Albrechta, knížete Rakouského z r. 1436, Ladislava krále z r. 1499. Dále uvádím privileje „městské sirotčí“ a gruntovní knihy z roku 156? a 1566. Zvláště jsou uschovány rukopisy obsahující historie obcí okresu přerovského (t. zv. vesnický archiv, zachráněný ředitelem Březinou a zakoupený museem). Devět pergamenových spisů ze 13. až 16. století popisuje ostatky svatých, dovezených z Itálie za světové války.

Museum přirozeně chová také mnoho časopisů z doby poslední „Světové války“ a jiné vzpomínky na tyto události.

Obrazy. Originály na plátně v počtu asi 30 kusů Zobrazují různé svaté, jakož i výjevy z jejich života. Jest zde také obraz hraběte Karla st. ze Zerotína a fotografie bývalého majitele zámku A. Magníse. Velký obraz města Přerova na plátně připomene návštěvníkům různé detaily města, které nastalým ruchem stavebním vzaly za své. Devět podobizen zachycuje starosty města Přerova od roku 1866. Obraz starosty Neumanna z r. 1848 malován jest na plátně. Dále pozornost upoutá velká fotografie prvního předsedy musea MUDra Riedla. Jsou zde dále ocelorytiny z válek napoleonských, karikatury Napoleona, ocelorytiny mnohých moravských měst, mnoho fotografií a výjevů ze „Světové války“, malby na skle s obrazy svatých a světic, božích hrobů atd. v počtu asi 50 kusů.

Numismatika. Sbírký mincí, medailí a papírových peněz (bankovek a státovek) jsou značné a jsou uloženy ve třech vitrínách. Pocházejí z dob války třicetileté, sedmileté, válek napoleonských, tureckých a také z poslední války světové. Mince byly většinou museu darovány. Numismatická sbírka byla o-bohacena velkým nálezem v roce 1923.

Pří bourání ..starého domu č. 114, hostince v Bratrské ulici, patřící rodině Jonášově, bylo nalezeno množství starých mincí. Mince, které pocházejí ze 16. a 17. století, byly uloženy ve dvou rozličných hliněných nádobách tvaru popelnic. Pozůstávají ze 26 zlatých mincí, 215 tolarů a půltolarů a 2197 grošíků různých států z doby třicetileté války. V tomto množství zjistil jsem mince „Olomoucké“, ražené mincmistrem Baltazarem Zwirnem, a to tolary po 150 gr., půltolary po 60 gr. a 33 kusů po 48 gr. Mince tyto jsou vzácné. Nález uschován jest na obecním úřadě až do doby, kdy museum přesídí do nových místností.

Zbraně v museu uložené pocházejí hlavně ze třicetileté války, války sedmileté, napoleonské, balkánské a světové. Pozoruhodný jest popravní meč města Mostu v Čechách, pocházející ze 16. století, velmi krásně zdobený. Byl darován MUDr. Riedlem. Dr. A. Skene daroval museu velký počet vzácných zbraní.

Práce kovové jako různé tepané práce na skřínky, ozdoby, okrasné kování na truhlách, kované zámky, staré klíče, kované mříže nejrůzněji zdobené jsou zde zastoupeny v dosti velkém počtu. Jest zde také ozdobný tepaný závěs, který byl na první hospodě v Přerově u „Koníčka“, nyníjším to Městském domě.

Keramika, porculán pocházejí z továren tu-i cizozemských. Mnohé z továren, jichž výrobky jsou zde uloženy, již zanikly. Sběrka keramiky a porculánu jest umístěna v 7 vitrínách. Pestrá barva na keramice jistě upoutá každého diváka.

Keramika vyškovská jest zastoupena malovanými džbánky, talíři, hrníčky, také několika mísami v různých velikostech a vesměs pestře pomalovaných. Kopřivnická keramika jest representována větším počtem talířů, žehnáčků, růdných okrasných předmětů. Z Bystřice pod Hostýnem jest 6 kusů různých tvarů a maleb. Vsetínská keramika zastoupena jest 3 talíři. Ale také zde uvidíte různé talíře z Vranova u Znojma (Frain), hojně džbánek, mis, talířů a žehnáčků z Olo-mučan u Blanska, dále pak talíře a jiné předměty ze Staré Roli v Cechách.

Museum může se také pochlubit krásnou keramikou slováckou, zejména holičskou. Jsou to malované džbánky, talíře, vázy a jiné velmi zdařilé předměty. Vzácné jsou starožitné kachle, nalezené při stavbě domu č. 9 na Horním náměstí.* (Dar R. Nitsche.)

Plastika. Jest rovněž početně zastoupena. Různé vyřezávané sochy svatých, skupiny svatých pocházející z různých kostelů a kaplí. Zajímavý, jest plastický model Horního náměstí, znázorňující, jak toto náměstí vypadalo po požáru v roce 1868. Model byl zhotoven odborným učitelem Václavem Rosickým a řezbářem Cyrilem Zmeškalem. Krásně vyřezané figurky, určené pro betlem, jsou umístěny ve zvláštní vitríně.

Nábytek. Starožitný jest empirický nábytek, sestávající z kulatého stolu, pohovky a 8 židlí. Dále jest zde nábytek renesanční, pozůstávající z vyřezávaných židlí a jiných kusů. Hanácký nábytek, jako malované truhly, mnohé zdobené umělým kovááním, prádelníky, šatníky, více malovaných koutnic, skříně, kolébky rozličných tvarů, kolovraty, motovidla a jiné hospodářské náčiní jest tu v dosti značném počtu.

Cechovní památky. Jsou zachovány zápisky, tak zvané artikule a znaky všech cechů města Přerova, cechovní pokladnice 7 cechů, uměle vykládané a zdobené krásným kovááním se starožitnými složitými zámky, cechovní cínové poháry a talíře, cechovní cínový kříž a svícný, jichž se používalo k pohřbům. Dále dva dřevěné vyřezávané podstavníky cechu mlynářského a pekařského.

Hodin vlastní museum asi 16 kusů. Jsou rozličných tvarů, jako sloupkové, visací. Dvoje visací hodiny jsou opatřeny skříněmi, jedna z nich je umělecky vykládaná a zdobena tepanou mosazí.

Národní kroje a výšivky, zejména hanácké a slovácké, jsou bohatě zastoupeny. Krásné pestře malované šátky, vyšívané úvodnice, rukávce, „laiblíky“, krásné čepce, různé výšivky hanácké a slovácké z rozličných částí oděvu.

Zachován jest celý kroj kojetínského měšťana z doby Marie Teresie. Vyšívané ozdoby na koně Z Prus (dar R. Nitsche) a z Bochoře.

V krátkém tomto informačním článku nelze ani vyčísti tu spoustu starožitností uschovaných dnes v museu. Také dnešní zcela nevyhovující místnosti nestačí ani z daleka pojmouti všechny sbírky, které jsou stěsnány tak, že mnohá zajímavost-návštěvníkovi ujde. Náprava bude však brzo zjednána, neboť v opraveném zámku přiděleny museu nové rozsáhlé místnosti, kde teprve náležitým uspořádáním mnohé zajímavé detaily vyniknou.

Končím výzvou k přerovskému občanstvu, aby hojně podporovalo musejní správu v její nezištné činnosti a obracím se zejména se žádostí k jednotlivcům vlastním starožitné předměty, aby je odevzdali k tomu o-právněným členům musejní správy ku zařazení do sbírek. Jak mnohá vzácná starožitná památka netečností a nepochopením majitele vzala již za své!

MUSEUM KOMENSKÉHO.

Josef Krumpholc.

Přerov rád se nazývá městem Blahoslavovým, Že-rotínovým, Komenského; ke všem těmto čestným přívlastkům má právo, ale k poslednímu hlásí se nejraději. I cizinec to postřehne, když hned na konci Škodovy ul. nádražní mile překvapen skoro velkoměstským prospektem nejdelší a nejhonosnější ulice přerovské, čte jméno její: Komenského třída. Pravda, Komenský sám by jí byl přemile překvapen, neboť za jeho života jí ještě nebylo. Proč tedy jméno Komenského? Patrně proto, že je Přerov na Komenského nejhrdějším a ovšem i proto, že je to ulice největšího počtu přerovských škol: státní školy průmyslové se 4 odděleními a se školou rodinnou v téže budově, stát. reál. gymnasia, Komenského obec. školy chlapecké i německé jednotřídky přerovské.

Ale to není ještě vše, čím Přerov ke Komenskému se hlásí. Vždyť i až napodiv prostá radnice přerovská vítá nás kromě jiného i pamětní deskou Komenského.

A podíváme-li se, alespoň k vůli svým dětem i do přerovské „Pasáže“, staneme na jejím začátku nebo konci před milým sádkem, jehož svěží zeleně důstojně vystupuje mezi třípatrovými paláci školskými první a tedy nejstarší pomník Komenského, práce to prof. Tomáše Seidana z r. 1874 a dar moravského učitelstva, připomínající nám i mládeži nejsvětější odkaz velikého učitele učitelů i národů: stálou péči o lepší výchovu a vyšší vzdělání.

Konečně, ale zato nejvýmluvněji hlásí se Přerov ke Komenskému i svým převzácným museem Komenského v II. patře levého školského paláce Havlíčkovy školy měšťanské*). Je to životní dílo, vzácný odkaz a věčný památník velikého rodáka radslavského a přerovského řed. měšťanských škol Františka Slaměníka (nar. 4. října 1845, f 2. července 1919), věnovaný jím Ústřednímu spolku jednot učitelských na Moravě, (jehož byl spoluzakladatelem a mnoho let i předsedou) a městu Přerovu. Dnes, ve 42. roce svého trvání (zal. 1888), má s knihovnou Slaměnickovou přes 9.000 čísel, z nichž je přes 600 komenián, památek po Komenském a na Komenského a dobu i vrstevníky a učitele jeho. Z nich je asi 5 unikátů, jedinečných, to památek, 24 různých vydání Komenského světové „Brány jazyků“ v 9 jazycích, mezi nimiž i vy dání z r. 1633 a 2 vydání jesuitská, nejvýmluvnější to doklad nepřekonatelného mistrovství Komenského v učení latině své i pozdější doby (od r. 1633—1716), 15 různých vydání nesmrtelného jeho „Světa v o b r a ; í c h“ (1705—1929), této 1. obrázkové učebnice školské a hymny práce lidské nejen duševní, ale i tělesné v 5 jazycích, 14 vydání

proslulého „Labyrintu světa“ (1631—1928) ve 4 jazycích, vedle šesti vydání podivuhodné jeho mapy Moravy a největší dosud sbírku rytin, obrazů, soch, bust a medailí Komenského a fotografií 11 potomků jeho i s ro' dokmeny kromě několika desítek snímků jeho ruko' pisů a titulních listů jeho spisů.

Nejvzácnější komeňána jsou ovšem unikáty.

Nejstarší z nich je překrásná Komenského mapa: Moravy v 1. vyd. z r. 1627, tedy již přes 300 let stará, výmluvný to důkaz Komenského velké a uvědomělé lásky k vlasti, k pravdě, k pokroku, všestrannosti a umění, šířitel velikosti jeho po světě ještě před „Branou jazyků“ a vedle ní až do 18. stol. Různých vydání této mapy čítá se na desítky, ale žádné není tak pečlivé a tak krásné, jako náš unikát. Je to grafický Komenského cestopis po Moravě, mnohostranně významný a pro historiky pramen dosud nedotčený; opravdový Vševěd moravský; však také současně s Labyrintem světa Komenský mapu tu dokončoval ve svém úkrytě pod Klopoty u Brandýsa n. O.

Druhý náš unikát je Komenského svatební smlouva s první jeho chotí Magd. Vizovskou z r. 1618 v knize svatebních smluv od r. 1614—1801. Prolog to k románu, počínajícímu nejkrásnější nadějí, vírou a láskou a končícímu tragedií vpravdě pobělohorskou.

Třetí naše jedinečná vzácnost jest III. díl „Truchlivého“ (R v á n í h r d l i č k y) 2, r. 1651, žalující 17 bolestí Bratří a tedy i Komenského, způsobených jim mírem Vestfálským, slovy bible, hlavně žalmů a elegií Jeremiášových.

Čtvrtý unikát je koncept latinského listu 70 letého Komenského, jako vrchního biskupa bratrského, z Amsterdamu Starším Jednoty na synodě v Lesně samým Komenským psaný, a **pátý náš klenot** jedinečné ceny je výtisk proslulého a vzácného Komenského spisu „Via lucis“ („Cesta světí a“), věnovaný autorem ve zvláštní vazbě Královské společnosti vědecké. v Londýně r. 1668. Komenský v něm poprvé (už r. 1642) vyslovuje 4 vysoké cíle snah svých vševědných: požadavek universálních (všeobecných) knih, universálních škol, universální mezinárodní společnosti vědecké a universálního umělého jazyka mezinárodního; vesměs snahy, jež dnes teprve po čtvrttisícletí oživují a počínají hýbat světem.

Kromě 600 komeňán, z nichž dlužno ještě vzpomenouti aspoň vzácného díla „O pera didactica omnia“ (Sebrané spisy didaktické), chová Komenského museum i sbírku všech 26 nejstarších biblí českých (kromě Kutnohorské Z r. 1489), 7 českobratrských velkých kancionálů, mnoho jiných ještě českobratrských tisků, slušnou sbírku rytin a obrazů Husových a Jeronýmových i s Postillou Husovou, pověstnou Českou kroniku Hájkovu i Eniáše Sylvia (papeže Pia II.), a plnou vitrínu učebnic a všelikých památek na české školství pobělohorské od Marie Terezie do r. 1870, ba až do světové války atd., atd., celkem, jak řečeno, přes 9 000 čísel.

Museum je zdarma přístupno každou neděli i ve svátky, a na přání i kdykoli jindy, společně i jednotlivcům.

Jan Amos Komenský,

poslední biskup Jednoty bratrské, nabyl počátků svého vzdělání na latinské bratrské škole v Přerově. Dokončiv vzdělání své v cizině, vrátil se do milého mu Přerova k svému příznivci Karlu st. ze Žerotína a stal se učitelem na škole, kterou před lety jako žák opustil. Tu, v Přerově, vzniká jeho první dílo: Gramaticae facillioris praecepta — Návod ku snazšímu učení latině, počátek to jeho proslulých didaktik. Tvrdý osud nedopřál mu později vrátiti se na drahá mu místa přerovská.

Jan Amos Komenský

Poslední biskup Jednoty bratrské, nabyl počátků svého vzdělání na latinské bratrské škole v Přerově. Dokončiv své vzdělání své v cizině, vrátil se do milého mu Přerova k svému příznivci Karlu st. ze Žerotína a stal se učitelem na škole kterou před lety jako žák opustil. Tu v Přerově vzniká jeho první dílo :Gramaticae fracillioris praecepta – Návod ku snazšímu učení latině, počátek to to jeho proslulých didaktik. Tvrdý osud nedopřál mu později vrátiti se na drahá mu města přerovská.

TELICKOVO ARCHEOLOGICKÉ MUSEUM V PŘEROVĚ.

Jan Knies.

Město Přerov je klíč k Moravské bráně, světové to lince, po níž, putovalo lidstvo od pravěku a bude se ubírat do skonání světa. Ráz kraje utvořen křížujícími se prastarými puklinami zemskými, jichž zmocnily se řeky Morava s Hanou a Bečvou a Odra. Přeúrodné roviny kraje Hané, opodál ohrazené horskými hřbety Jeseníků, Bezkyd, vysočiny drahanské a Chřibů, bohaté zvěří, upoutaly odedávna lidstvo, které sem od pravěku přicházelo oběma směry; tudý pronikl v době glacialní led po dvakráte, jednou až k horám Chřiběcím, po druhé jen k převlase hranické. Později, když zalednění ustálo a kraj se oteplil, byl vyhledáván různými národy, kteří střídali se, až stanula zde noha slovanská a trvale se tu usadila. Po těchto pravěkých a předhistorických obyvatelích nezbylo nám ovšem pa' matek písemných, jen tradice a topická jména Žera' vice, Hradisko a j. se udržela a jen černé skvrny na tmavé hanácké půdě nám označují ona místa, kde před několika tisíci lety osady jejich stávaly. Z nálezů uchoval se tu a onde nahodile vyoraný předmět bronzový, ježž oráč použil jako šťáráku do dýmky, jindy kamenný mlat, kterým zažehnával různé nemoci lidské i zvířecí.

Také archeologická mapa do let osmdesátých byla slepá a teprve příchodem učitele Antonína Teličky do kraje oživila tak, že Přerovsko patří k nejlépe prozkoumaným okresům na Moravě. Nedoceněný tento učitel a badatel narodil se 29. dubna 1866 v Němčicích z rodičů rolnických. Studoval nižší reálku v Prostějově, vyšší v Brně, načež po absolvování abiturientského kursu stal se r. 1885 učitelem poblíž svého rodiště, v Kře-novicích. Dále působil jako řídící učitel v Citově (1889 až 1900), Koválovicích (1900—1901), Penčicích (1901 až 1905), Tištině (1905—1922) a od 1. února 1922 jako ředitel Palackého chlapecké školy v Přerově do své smrti, která jej dne 5. ledna 1925 zastihla.

Již jako student seznámil se se sestrou pisatele těchto řádků a zúčastnil se vykopávek mých v okolí brněnském. Sám výborný žák — býval povždy primusem — se sklonem k dějinám, brzy přilnul k nalezeným památkám, jež při svém příchodu na Hanou počal sám ostatně vyhledávati. Brzy. Zjistil ve svém prvním působišti hradisko předhistorické, i různé kulturní vrstvy, jejichž výzkum stal se mu školou. Později rozšířil svoji činnost i na širší okolí a našel téměř u každé obce tu hroby kostrové, jinde popelnicové pole, kulturní vrstvy, chýšové jámy, patřící různým národům i dobám.

Archeologické sbírky Teličkovy rostly, nebylo pro ně místa ve školní budově tištiné, na štěstí zachránilo je město Přerov, které je v roce 1921 zakoupilo. Zde navštěvováno jest velmi často různými školami i odborníky, jimž Telička jako prorok vyprávěl o pravěku naší vlasti. „Kde dějiny mlčí, mluví kámen," tak asi začínal svůj proslov, jímž vítal příchozí do musea. Na konec poučoval dítky slovy: „Co jste viděli, je výsledek skoro čtyřicetileté vytrvalé práce. Je to mé životní dílo. Budu klidně umírat, neboť jsem si toho vědom, že jsem nežil nadarmo. Mějte úctu k práci, uče se již v mládí pracovati a až dospějete, hleďte každý podle svých sil a schopností vykonati něco pro společné dobro ! Budete mít klid v duši a nebudete se báti smrti." (Šverdík v biogr. Za Ant. Teličkou a vzpomínka Arne Nováka.)

Po příchodu do Přerova stalo se Předmostí jeho zájmem, bylo však příčinou i jeho smrti. Vždy ochotný doprovázel kterýsi ústav po okolí, při čemž byli návštěvníci přepadeni bouří, a promokli na kůži; tu se Telička nachladil, stará jeho choroba se zhoršila a učinila konec krátkému, ale záslužnému životu.

Líčení Teličky jako učitele jest zbytečno. Všichni dosavadní pamětníci, kteří s ním přicházeli ve styk, vědí, že vychovatelem byl přísným, ale vzorným, že úřední knihy

své psal přímo kaligraficky, že byl dlouholetým předsedou učitelského spolku v okrese, členem výboru sdružení zemského i celostátního, členem okresního školního výboru atd. Organizacím těm věnoval, bohužel, mnoho času, takže se jen málo mohl věnovat spracování svých výzkumů. Napsal o tábořišti lovců mamutů v Předmostí do Vlastivědného sborníku, popsal nálezy Z Mořic, lunulu z Němčic, skrčenou kostru Z Moštěnic a své museum.

Pro přímé své jednání tu i onde narazil, ale jeho zlaté srdce neznalo záští. Bylo to vidět o jeho pohřbu. Ty tisíce lidí, kteří jej doprovázeli na poslední pouti, svědčily, že uznány jsou jeho 'zásluhy, nejbližší jeho příbuzní pak byli svědky, jak tělo jeho za zvuků národní hymny proměnilo se v prach a popel.

Nesmrtelným dílem Teličkovým jsou jeho archeologické sbírky. Jsou v nich nálezy nejen z většiny obcí našeho okresu, ale i Z dálného okolí, úhrnem víc jak ze 150 nalezišť různého stáří a různých kultur, z nichž 417 předmětů jest přesně očíslováno a zařazeno v seznamu, tisíce jich nacházejí se ve vitrínách a zasuvkách nevystaveno pro nedostatek místa a skříní.

Museum umístěno dnes v budově Havlíčkovy měst?, školy v Palackého ulici ve 3. poschodí v zatímní místnosti i skříních, které nevyhovují nynějším požadavkům. Proto předměty nejsou uspořádány dle stáří, ale zasunuty dle velikosti a vhodnosti vitrín. Preparování a očíslování předmětů jest vzorné, až na několik nádobek z let osmdesátých, primitivně sádrou doplněných, které se snadno dají nově restaurovati.

Při vkročení do místnosti ihned nápadná jest vitrína, nad níž zavěšen ohromný mamutí kel, 130 om dlouhý, v níž umístěny i kosti téhož zvířete různého stáří, a srovnány s kostmi člověka. Na spodině skříně složeno množství článků prstů, noh; jiná skříní přímo napěchována ohromnými stoličkami téhož zvířete. Vše vykopáno v Předmostí; mimo to jsou v museu kosti i jiných diluviálních zvířat: vlka, rosomáka, medvěda, lva, polární lišky, jezevce, srnce, soba, nosorožce, tura, koně z různých lokalit v okrese, na př. z Němčic, Mořic, Tištiny, Popůvek, Žeravic, Věrovan, Kokor, Klenovic atd. Drobná diluviální zvířena umístěna v rámcích, za nimiž na mapkách vidět i nynější rozšíření různých hrabošů, lumíků, pištuch a j. zvířátek, která u nás žila.

K předmětům těm náleží řada pazourkových nástrojů jen částečně vystavených, kterých a jakých používal pravěký člověk v Předmostí u Přerova před 20.000 lety, a sbírka doplněna i několika sádrovými odlitky lidských sošek z kostí mamutích vyřezaných, které byly vykopány Maskou a roku 1924 Teličkou pro museum zemské.

Mladší doba kamenná, čili neolithická, datovaná asi 3000—2000 let před Kristem, zastoupena v museu hojnými kamennými nástroji a zbraněmi, jichž je na 500 kusů, mezi nimi vzácná sekýra nefritová z Němčic, mlat se schůdkem z Dobromilic a p. Celý postup práce při výrobě těchto předmětů znázorňují nám zhruba opracované, nedohotovené, navrtané mlaty.

Z obcí, v jejichž okolí byly nalezeny hlazené a vrtané kamenné nástroje, uložené v museu, uvádíme: Němčice, Měrovce, Tovačov, Mořice, Veřovany, Přestavlky, Kokory, Koválovce u Kojetína a Tovačova, Lověšice, Radslavice, Klopotovice, Dobromilice, Prusy, Křenovice, Tištín, Vrchoslavice, Penčice, Stříbrnice, Lobodice, Zelátovice, Penčičky, Záběčnická Lhota, Buk, Nezamyslice, Sobíšky, Víceměřice, Pavlovice, Sušice, Polkovice, Oplocany, Domaželice, Horní Moštěnice, Kojetín, Předmostí, Popůvky, Veselíčko atd.

Ze seznamu tohoto vidět, jak hustě naše křižovatka Evropy, okolí přerovské, bylo zalidněno v mladší době kamenné. K nálezům těm řadí se množství starožitností, vykopaných s velikým úsilím hlavně na neolithických sídlištích, z nichž nejrozsáhlejší nalézala se v Němčicích, Víceměřicích s keramikou volutovou a vypichovanou, Veselíčku, kde zvláště hojně používán k výrobě nástrojů obsidián. Jsou to hlavně

pazourkové nože, rydla, vrtáky, šipky, kostěné nástroje a ozdoby, několik set přeslenů, závaží tkalcovská, rybářská, mlýnské žernovy, drtidla a mnoho nádob pilnou a trpělivou rukou splených ze střepin, vykovaných v jednotlivých chýšových jamách. Jediná nádoba, a to z pozdního neolithu, zdobená šňůrovým ornamentem, pochází z hrobu, nalezeného v Domaželicích. Hojně hlavně nádobami zastoupena jest jakási přechodní doba, kdy ■k nám po prvé donášeny předměty měděné a bronzové. V té době na mírných, výslunných stráních usadilo se lidstvo, které své mrtvé pochovávalo nespálené, v poloze skrčené.

Počínalo kulturou lengyelskou, zjištěnou v Němčicích, Vicoměřicích, Předmostí, charakterisovanou zvláštní formou nádob, tvarů kalichových; později viděti na starožitnostech různé vlivy severní a hlavně dle tvarů nádob a jejich ozdob pojmenovány jsou durinským, jordansmühlským a p. Nejvyšší kultury dosáhli obyvatelé v době- datované asi 2000 let př. Kr., kdy vyráběli tak zvané zvoncové" nádoby. Z této doby pokolení skrčených koster jsou v museu namnoze ojedinelé nálezy z Němčic, kde prokopali Telička se svými přáteli rozsáhlé pohřebiště, % Hradiska u Kroměříže, Veselíčka, Charvát, Mořic. Poněkud mladší jsou skrčena z Tištína z 49 hrobů, z Němčic nad hliníkem z 28 hrobů, z Vicoměřic z "18 hrobů atd.

Z pokročilé doby bronzové nachází se v museu množství předmětů, pocházejících buď z kulturních vrstev, někdy i z tak zvaných hromadných nálezů. Zastoupeny jsou zde Holice, Hradčany, Němčice, Oplocany, Prask-Hce, Račice, Říkovice, Slavkov, Šišma, Švábenice, Tršice, Želátovice, tedy obce nejen z našeho okresu, ale i z dalekého okolí.

Mnoho nádob: míry, šálky, hrnečky a pod. bez kruhu hrnčířského vyráběných, tuhou leskle vyhlazených, často skvostnými ornamenty zdobených, pochází z popelnicových polí, kdy asi mezi lety 1500—500 před Kr. zdejší obyvatelé zemřelé spalovali a popel jejich ukládali y pohrobních nádobách do země. Tehdy počalo do kraje pronikati i železo vedle bronzu, jenž dosud převládal.

Taková pohřebiště byla u Dřevnovic, Kokor, Kostelce, Měrovic, Němčic, Malých Prosenic, Rakodav, Tištína, Tovačova, Tršic, Věrovan, Vrchoslavic, pevné sídlo, hlavně valy a příkopy chráněné, na „Hradisku" u Křenovic.

Také bojovní Galové kdysi v prvním století před Kristem dotkli se naší domoviny a zanechali zde četné stopy. Tehdy rozšířily se u nás četné zbraně a nástroje ze železa: dlouhé meče, dýky, sekery s dutinou, ovčácké nůžky, nože, šípy, jehly a pod., jaké nalezeny v Hradisku u Kroměříže, Křenovicích, Mořicích, Němčicích, Pěňčíně, Předmostí, Tištíně, Věrovanech. Také v keramice nastala změna; obyvatelé seznali hrnčířský kruh a počali vyráběti nádoby způsobem více továrnickým, čímž keramické umění klesalo; ozdoby omezovaly se na vyryté vlny, čárky, a tak zvané ozdoby routovité.

V I. stol. po Kr. počíná se od jihu k nám šířiti kultura římská, jejíž pevné sídlo bylo na jihu země nad Dyjí u Mušova. Odtud podnikali Římané výpravy na sever a procházeli, kolem Přerova bránou hranickou k moři 'baltickému k vůli jantaru. Nezvratné již jakési první historické záznamy o moravském kraji nám udávají římské mince, nalezené v Bezměrově, Křenovicích, Lobodicích, Němčicích, Olomouci, Předmostí a jinde, kdežto jiné starožitnosti této doby vyskytly se v Kojetíně, Kovalovicích, Křenovicích, Mořicích a Tištíně, zde zvláště vzácná keramika — terra sigilata.

V těchto dobách osazena byla Morava našimi předky a nálezy galskořímské nás poučují, že kraj byl pouze ovládán násilím a nové kultury lidu byly vnučovány. Proto v okupaci galskořímské nacházíme starší i mladší keramiku současně; prvá jest zbytkem výroby domorodého lidu, druhá pronikla okupací.

Jelikož hotovení nádob na kruhu hrnčířském jest mnohem rychlejší a pohodlnější, zanikla brzy výroba jich ve volné ruce i pracné ozdobování, takže s tímto způsobem výroby a kultury čistě slovanské, čili hradištní, se již neshledáváme.

Nynější hanácké obce byly většinou již obývány, jiné zanikly a uchovaly se po nich jen popeliště a hřbitovy. Prvé' vyskytují se téměř u všech osad, hroby zjistil Telička v Kojetíně, Koválovicích, Nezamyslicích, Tištině, kde jich prokopal 56, v nichž mnoho koster bylo- ozdobeno esovitými obušími a některé datovány i mincemi úředního knížete Otty Sličného, syna Břetislava a Jitky, který se uvádí roku 1054, a králů uher- ských, Ondřeje a Sv. Štěpána.

Zde přestává mluvit kámen a historii nám líčí památky písemné.

Tím vylíčili jsme stručně jednu stránku života nezapomenutelného budovatele musea Teličkova. Až ve- škeré jeho sbírky budou vědecky uspořádány a řádně instalovány v nových místnostech, které pro ně město Přerov chystá v zámku, bude to ústav, jakým se jen málokteré město v republice může honositi, neboť podají nám úplný přehled všech kultur, které se kraje dotkly.

PŘÍRODOVĚDECKÉ ODDĚLENÍ PŘEROVSKÉHO MUSEA A BOTANICKÁ ZAHRADA.

Ladislav Hudeček.

Oddělení toto má míti několikery úkol:

1. Poskytovat obraz současné okolní přírody..pře-rovské a býti takto jakýmsi okénkem do ní.
 2. Poučovat o záchraně toho, co změněnými poměry je ohroženo.
 3. Zachovat, co k zániku odsouzeno a býti tedy jakousi retrospektivou přírodních poměrů kraje.
 4. Vésti obecnstvo k poznávání, chápání a lásce k přírodě a tím k plnějšimu lidství.
- To se může státi, když obecnstvo Z města i okolí nezůstane k dobré věci -netečným a když obecní správa ji bude dále podporovati. Nevím, mēh-li iniciatoři toto všechno na myslí, když se mnou o koupi základu tohoto oddělení — sbírek hmyzu — vyjednávali. Ať už tomu bylo jakkoliv, tyto úkoly má a doufám, bude s to je vykonati pro obecné dobro.

Geologicky a mineralogicky je kraj náš jeden z nejchudších našeho státu, botanicky je na tom už mnohem lépe, ale nejlépe, co se týče zvířeny. Bařiny, tůně, lučiny, křoviny kopcovin, vrbí u vod, listnaté lesy v nížinách, smíšené v okolních kopcovinách, to vše jsou celé světy pro mnohé desítky druhů hmyzích a částečně i pro vyšší živočišstvo. A což teprve ty zajímavé a často překvapující zjevy ptačí a hmyzí na tahu krajem naším od jihu k severu a severovýchodu otevřeným. Kolik vzácností v době tahu i jinak získaných pohozeno bylo, neb následkem nesprávné preparace zničeno ! Kolik zničí elektrické vedení, kolik zajímavých věcí změněnými hospodářskými poměry v poli i v lese přinuceno k vystěhování nebo k vymření. Zásah lidské ruky v přírodě nebývá skoro nikdy šťastným. V našem okolí tím více. Neznalost přírody, kromě užitkové, nebo jedinců velmi často škodlivých, je na Hané příslovečná. Mohli bychom uvésti asi tucet jmen hmyzích a byli bychom s celou hanáckou entomologií hotovi. Z bylin a dřevin slyšeli bychom asi dva tucty jmen na venkově a na ostatní by se nám řeklo — „ja, to je tráva nebo chabašči."

Na Přerovsku je tedy v tom oboru starý ouhor, jenž zdělán, může vydati krásnou úrodu. Hlavně však, co se ethického, mravního poslání týče, mohli bychom něco očekávati. Aspoň humanita láskou k přírodě měla by býti burcována. Bohužel, pořád je jí tak

málo. Počátek učiněn a doufejme, že šťastný. Nemusíme mítí obav, že ani ten nejotrlejší nebude zaujat tím, co zatím v oddělení přírodovědeckém jest. Nesmí to však býti zájem chvilkový, nýbrž trvalý. Nesmí to tam zevšednět a vybledlé, defektní po čase odpuzovat. Vzrůst a užitečné změny v něm musí udržovati stálý zájem veřejnosti, hlavně mládeže. Světloňů lásky k přírodě nebude nikdy dost. Jednotlivec to ovšem dále nezmůže. Tu pokračovati musí účinná podpora správy obce, veškerého vzdělaného obecnstva, zámožných občanů, peněžních ústavů a vůbec všech, kteří o nápravu mravů pečují.

Hned při odevzdání oddělení toho veřejnosti, bude tam zajímati 250 vývoju motýlích, tedy víc než v zem. museu brněnském, s mnohými vzácnými a velmi pracnými preparáty, a lze očekávati, že každoročně o několik vývoju skupina ta vzroste.

Za nimi vzbudí pozornost každého nádhera barev a zajímavé tvary několika tisíc exotických motýlů Z fauny indomalajské, americké a africké či ethiopské, s několika sty značných a částečně velkých rarit neb věcí vyhynulých. Také několik set exotických brouků typických paraduje tam bizarními tvary, velikostí a leskem. Za nimi několik tisíc motýlů palaearktických z Evropy, střední a severní Asie, Číny, Japanu a severní Afriky s mnohými vzácnostmi světového trhu hmyzího. Zastoupeny jsou tam, až na nepatrné výjimky, všechny druhy evropské, o moravských ani nemluví. Radu palaearktů uzavírá slušná skupina moravských molů. Po molech přijdeme k středo-evropským, hlavně moravským broukům, úhrnem asi 3000 druhů, z nichž mnozí representanti jsou vystaveni ve vývojích, a drobné věci jsou provázeny krásnými, zvětšenými, kolorovanými obrazy; to hlavně pro větší zájem neodborníků. V dosti rozsáhlé skupině blanokřídlých z Moravy, dvoukřídlých, rovnokřídlých, mřížkokřídlých a polokřídlých jest podobná úprava se zajímavými požerky, biologiem a částečně cizozemským příbuzenstvem. Přiložené katalogy poučí návštěvníka o způsobu života, o rozšíření a ještě z jiných hledisek o hmyzu pojednají. Naleziště jednotlivců bude si moci každý vyhledati na vyvěšené mapě a mnohé typické vývoje exotů najde zobrazené po stěnách. Tolik o hmyzu. Ostatní zvířena našeho kraje musí ovšem čekati na pochopení a dobročinnost místních činitelů a dobrodinců.

Přerov má však ještě jednu „rozdělanou práci“. Je to botanická zahrada. Jak na živočišstvu, tak na rostlinstvu řádily různé ty „ace“, jako regulace, kommasace a meliorace až příšerně. Není nesnadno přebytnou vodu z kraje odvésti, ale ovládnout ji a dle potřeby zadrženu rozvádět je důležité. Následky už pocítíme po stránce botanické a po stránce čistě hospodářské též pocítíme. Křoví, důležitá ochrana ptactva, Zvěře a užitečného hmyzu šmahem se vysekává, aby Z toho „chabaští“ ta „žóžel“ nelezla na pole. Tak se máme nač těšit. Nerozumní lidé z měst vše vyškubou, venkovská chudina na trhy odnese, rolníci vysekají, vysušením zbaví životních podmínek, a pak ovšem kromě nejhoubnatějších plevelů a druhů čistě hospodářských zbude nám tu velmi málo. Proto mluví se tu již dlouho o botanické zahradě, která má tytéž úkoly jako přírodovědecké oddělení musea a jest mnohem snadněji vybudovatelná než ono oddělení. Dnes jsou už důležité základní podmínky pohromadě: vhodný pozemek, skleníky a palmovník. Bohužel je tu zatím jen obal, ale obsahu není; až k této, po obchodníčku řečeno „taře“ dáno bude její „netto“, bude mítí teprve svou váhu. Pak bude v městě a okolí větší pochopení pro rostlinstvo a okrašlování, pak nebudou obyvatelé zdejší netečně chodit kolem pustošitelů a budou všichni hlídači, jak by měli býti, a uhlídají.

Jeden, dva lidé to rozhodně nezmohou. K tomu je třeba celé společnosti nadšenců, milovníků přírody, a doufejme, že se tito u krásné věci naší sejdou všichni. Přerov je na to dosti velký.

MASARYKOVA MĚSTSKÁ KNIHOVNA.

Dr. Edvard Kvasnička.

Ku přerovským kulturním ústavům náleží také Masarykova městská knihovna. Kdežto musea uchovávají kulturu z minulých dob, ať praehistorických nebo historických, veřejná knihovna slouží kulturním snahám doby současné. Revoluční Národní shromáždění usneslo se dne 22. června 1919 na zákonu, podle něhož každá obec je povinna zřídit a vydržovat veřejnou knihovnu „na doplnění a prohlubování vzdělanosti všech vrstev obyvatelstva.“

V Přerově hned po převratu roku 1918 se utvořilo družstvo s lékárníkem Ph. Mr. Vítězslavem Nečasem v čele, které si učinilo úkolem vybudovati velkou knihovnu na paměť návratu prvního presidenta T. G. Masaryka do osvobozené vlasti a proto knihovna nazvána jeho jménem. Přípravnému družstvu knihovny ochotně daly k dispozici své knihovny některé přerovské spolky, Čtenářský spolek, Lidová knihovna, Vzdělávací spolek „Havlíček“, Dělnický vzdělávací spolek „Svornost“, „Sokol“ tělovýchovné knihy a j.; přispěli i jednotlivci hojnými dary knižními i peněžními. A tak družstvo obětavostí svých členů a občanů shromáždilo na sedm tisíc knih a kolem 40.000 Kč na nákup knih. Po prohlášení zákona o zřizování veřejných knihoven obecních „Přípravné družstvo Masarykovy knihovny“ nabídlo městu zdarma všechn knižní materiál a knihovní radě odevzdalo i celou částku peněžní. Masarykovu městskou knihovnu, již byly městskou radou dány provisorně místnosti v Městském domě, spravuje osmičlenná knihovní rada, z níž polovici ustanovuje městské zastupitelstvo.

Knihovna se rozvíjela čilým tempem. Vedle pravidelného nákupu knih bylo zakoupeno několik větších knižních sbírek. R. 1921 byl zakoupen zbytek knihovny po kanovníkovi P. Matěji Procházkovi, a profesoru P. Karlu Šmídkovi, v následujícím roce pedagogická část knihovny po řídícím učiteli J. Kalitovi ve Mšeně, r. 1923 po Ferdinandu Dulovi, gymnasijským řediteli ve Strážnici; téhož roku připadlo knihovně několik set knih po nezvěstném důstojníkovi, polském příslušníku. Konečně r. 1928 dostala se knihovně odkazem vědecká část knihovny zdejšího rodáka Jana Kabelíka, ministerského inspektora průmyslových škol v Praze.

Při rozvoji knihovny bylo dbáno, aby nebyla jenom půjčovnou knih, nýbrž aby měla i vědeckou hodnotu, aby se stala Přerovu lidovou universitou a částečnou náhradou za vzdálené knihovny universitní. Knižní sbírky roztříděny po francouzském způsobu podle formátu na tři řady s vlastním značkováním, poněvadž toto třídění jest uznáváno moderními knihovníky ra nejekonomičtější. Knihovna má samostatné oddělení knih pro mládež a zvláštní oddělení divadelních her, jichž má na sedm set svazků. Koncem r. 1928 knihovna měla 26.641 knižních svazků. Knihovna, jak půjčovna, tak skladiště knižní a pracovna jsou velmi tísněny nedostatečnými a malými místnostmi.

Knihovna byla dána přerovskému obecenstvu k používání počátkem r. 1920. O její práci a činnosti za devět let svědčí několik čísel: Počet zapsaných čtenářů v prvním roce otevření knihovny se rovnal 4% všeho obyvatelstva, v r. 1927 dosáhl 7.3% a v r. 1928 však se snížil o 1.1%. Knihovnu navštívilo celkem 233.720 čtenářů (115.695 mužů, 92.832 žen a 25.193 mládeže). Knih bylo půjčeno úhrnem 532.385 svazků, z čehož připadá na vědecká díla skoro 6%: 31.692 sv. a ni knihy pro mládež 13%: 70.344 svazků.

Rozvoj knihovny závisí na jejich vhodných místnostech a dostatečných prostředcích peněžních, a kulturní politika knihovnická měla by ležeti na srdci všem veřejným činitelům.

Knihovna je otevřena denně kromě nedělí a svátků a půjčuje se pro dospělé v pondělí, /středu, pátek odpoledne od 4 hod. do 6 hod., v úterý dopoledne od 10 hod. do 1 hod., ve čtvrtek odpoledne od 1 hod. do 3 hod. a v sobotu odpoledne od 4 hod. do 7 hodin. Výpůjční hodiny jsou tak upraveny, aby vyhovovaly všem vrstvám a povoláním zdejšího občanstva. Pro mládež je stanoveno samostatné půjčování a to vždy v úterý a ve čtvrtek od 4 hod. do 6 hod. Roční poplatek půjčovni pro dospělé činí Kč 12.— a pro mládež Kč 7.—.

SOCIÁLNĚ ZDRAVOTNÍ PÉČE V PŘEROVĚ.

Josef Slovák.

Naše staroslavné město může se vykázat slušnou řadou sociálně zdravotních zařízení, ústavů a spolků, které pečují o občany pomoci potřebné, hlavně však o mládež, která má v budoucnosti řídit osudy našeho města.

Pro zchudlé a zestárlé příslušníky zřídilo město Přerov městský chudobinec v dřevěných barácích u nemocnice, které jsou pozůstatkem války a dnes již naprosto nevyhovují. Proto městská rada zařadila do obecního rozpočtu na rok 1929 obnos 150.000 Kč na zřízení chudobince a jest naděje, že tato otázka bude v nejbližší době příznivě vyřízena postavením veliké a pohodlné budovy.

Ostatním zestárlým příslušníkům, pokud nejsou umístěni v chudobinci, poskytuje městská rada měsíční podporu 30,-Kč.

Pro sirotky upravilo město Přerov značným nákladem přes 300.000 Kč na Šířavě uprostřed zeleně parků a zahrad budovu, kterou tomuto účelu věnovala šlechtná paní Karolina Vypelová. Městský sirotčinec na Šířavě má místo pro 40 sirotek.

Město Přerov vynaložilo roku 1928 na chudobinec náklad 104.951 Kč a na sirotčinec 13.720 Kč.

Kromě městského sirotčince jsou v Přerově dva klášterní sirotčince, z nichž sirotčinec Mariánského ústavu na Vel. Dlážce je větší, útulna Anežky Přemyslovny na Šířavě je menší.

Vedle dvou klášterních mateřských škol jsou v Přerově též dvě městské mateřské školy a to v Palackého ulici v budově měšťanských škol a Za mlýnem v budově obecné školy. Roční náklad na obě školy městské činil roku 1928 42.427 Kč.

V Přerově vyvíjí zdárnou činnost na poli sociálně zdravotní péče řada spolků s množstvím ochotných a obětavých pracovníků.

Nejstarším přerovským dobročinným spolkem, který byl naložen již roku 1883, jest dámský dobročinný spolek Vlasta.

Spolek podporuje chudou mládež a studentstvo.

Pro studenty vaří se nyní průměrně denně 70 chutných a vydatných obědů po 3 Kč a mimo to dostává 8 studentů obědy úplně zdarma. Bez studentské mensy by musil mnohý student studii zanechat.

Za krutých mrazů loňské zimy bylo podáváno v kuchyni Vlasty kakao s bílým pečivem pro 400 školních dětí.

Mimo to pořád« Vlasta každoročně vánoční nadílku šatstvem, obuví a potravinami.

Vydání spolku r. 1928 činilo 51.693.14 Kč.

Krásná a úspěšná činnost tohoto dámského spolku by si však zasloužila vhodnějších místností a bude nutno se o ně co nejdříve postarat.

Dále jsou v Přerově 3 okresní spolky a to: Okresní péče o mládež, spolek Osl. Červeného kříže a Masarykova liga proti tuberkulóze.

Okresní péče o mládež v Přerově vznikla po převratu z bývalého Sirotčího spolku pro soudní okres přerovský, založeného roku 1911 a jest dnes již spolkem velice rozsáhlým, takže těžisko práce leží hlavně v jednotlivých odborech.

Odbor Ochrany matek a kojenců pečuje o děti do 6 let.

Zřídil dosud lékařské poradny pro matky a kojence v Přerově a v Brodce a bude je zřizovati postupně na celém soudním okrese přerovském ve všech sídlech obvodních lékařů. Lékařské poradny jsou výborným prostředkem v boji proti přílišné úmrtnosti kojenců. Pracuje v nich vedle lékařů kvalifikovaná sociální pracovnice.

Přerovská poradna pro matky a kojence je umístěna: v nových státních domech u náměstí Svobody na rohu. Rašínovy a Čechovy ulice a jest otevřena v pondělí a ve čtvrtek od 16 do 17 hodin.

Kromě poradny zřídil odbor denní jesle pro děti do 3 let, aby chudé matky mohly býti celý den v práci. Denně je v jeslích 25—30 dětí pečlivě ošetřováno.

Odbor pro péči rodinnou pečuje o děti školní od 6 do 14 let pomocí sítě důvěrníků ve všech obcích okresu. Stará se o děti duševně i tělesně zdravé, čili o děti normální, osiřelé, opuštěné, nemanželské, týrané, mravně ohrožené a j.

Odbor pro péči o děti abnormální pečuje o děti zmrzačené, slepé, hluchoněmé, slabomyslné, epileptické a jinými vadami stížené.

Odbor dorostový pečuje o mládež od 14 do-18 let. Pro mládež 14letou, vycházející ze školy, je zřízena poradna pro volbu povolání, v níž pracuje poradce čili testátor a lékař.

Odbor kinematografický řídí vlastní spolkové bio Hvězda, které hraje v najatém sále v Dělnickém domě na Šířavě.

Při spolku jsou dále : odbor pro mládež soudně stíhanou, odbor hospodářsko-finanční a odbor propagační.

Generální poručík pečuje o veškeré nemanželské děti v okrese.

Spolek koupil roku 1924 zámek v Č e k y n i, který postupně adaptuje. Zatím jest v zámku každoročně prázdninová zdravotní osada a časem bude zá' mek vybudován na celoroční dětskou ozdravovnu. Zámek spravuje kuratorium.

Nejmladší odbor pro mléčnou školní akci dodává do všech obecných, měšťanských, středních i odborných škol denně průměrně 2200 čtvrtlitrových lahviček, čili 550 litrů pasteurisovaného mléka z rolnické mlékárny v Kyselovicích. 400 žáků dostává mléko úplně zdarma a 300 žáků za sníženou cenu 25 haléřů.

Roku 1928 činilo vydání Okresní péče o mládež Kč 136.193.52.

Spolek Československého Červeného kříže v Přerově

byl zřízen roku 1919 po likvidaci rakouského červeného kříže.

Kromě pohotovosti pro každý případ války, povodně, požáru a jakékoliv jiné katastrofy, věnuje se stále víc a více práci mírové na poli zdravotní péče.

Poskytuje podpory sociální i zdravotní na prothésy a léčení v sanatoriích a lázních tuzemských i přímořských.

Vydržuje již 5. rok v zámku Čekyňském svým nákladem prázdninovou zdravotní osadu pro 65 až 70 slabých dětí z Přerovska i četných jiných okresů střední, východní a jižní Moravy.

Osady tyto vede prázdninový odbor spolku ČČK.

Samaritský odbor pořídil prostřednictvím Ústředí ČČK v Praze nové sanitní auto, které bude ještě po 10 let majetkem vojenské správy, načež přejde úplně do rukou spolku ČČK.

Záchranná stanice je v činnosti od začátku května m. r. a je umístěna v hasičském skladišti na Komenského třídě č. 15. Má vlastní telefon č. 150 a pohotovost ve dne i v noci. Též šoféřská otázka byla již vyřízena v dohodě s městskou radou a od 1. července t. r. bude míti sanitní auto svého vlastního šoféra.

Obětavou samaritánskou službu vykonávají ochotně školení samaritáni z řad hasičstva. Spolek ČČK vydal roku 1928 obnos Kč 36.264.36.

Masarykova liga proti tuberkulóze jest nejmladším z okresních dobročinných spolků a vyvinuje již dnes velice zdárnou činnost proti největšímu nepříteli lidstva — tuberkulóze. Byla založena roku 1920. Svou lékařskou poradnu pro plicní choroby má umístěnu v nových státních domech v Rašínově ulici.

Poradna jest otevřena v úterý a v pátek od 16 do 17 hodin.

Každý chudý, tuberkulosou ohrožený občan, obdrží v poradně bezplatnou poradu, jak proti této zhoubné nemoci postupovati a mimo to mléko nebo finanční podporu na léčení v lázních neb sanatoriích.

Poradna pomáhá též umisťovati tuberkulosou ohrožené děti v mořských lázních.

V brzké době hodlá si Masarykova liga poříditi též vlastní Roentgenův přístroj, velice nutný na přesné zjišťování choroby. R. 1928 vydala Masarykova liga celkem 25.409 Kč.

Všechny 3 okresní spolky mají své kanceláře a lékařské poradny ve státních domech u Náměstí svobody, z nichž musejí ročně platiti státu skoro 13.000 Kč nájemného, které je pro tyto spolky tíživým břemenem.

Toužebným přáním těchto spolků jest, aby byl vybudován v Přerově dům s o c i á l n ě Zdravotní péče, kde by našly všechny humánní instituce bezplatné přístřeší a mohly tak vyvíjeti intenzivnější činnost v oboru soc. zdravotní péče.

Kromě dosud vyjmenovaných spolků jsou zřízeny ři politických stranách stavovských organizací a náženských snolečnostech charitativní a sociální odbory

Též ve školách jsou zřízeny podpůrné spolky a fondy na podporu chudých žáků.

A tak vidíme, že na poli soc. zdravotní péče pracují obětavě celé legie dobrovolných pracovníků a že se na podporu pomocí potřebných občanů i občanského dorostu věnují ročně na našem okrese statisíce Kč.

Zvláště od převratu 28. října 1918 možno pozorovati v našem svobodném státě utěšený rozvoj na poli sociálně-zdravotní péče, jejíž' důležitost chápou již dnes naši občané a rádi všechny dobročinné instituce podporují.

Další práci na záchranu našeho národního dorostu řejeme jistě všichni hodně zdaru.

PRAEHISTORICKÉ NALEZIŠTĚ V PŘEDMOSTÍ U PŘEROVA.

R. Vanýsek.

O předmostských nálezích, které jsou uloženy v Brně, řekl před lety říšskoněmecký přírodovědec Vil. Bolsche, že předčí všechny nálezy, dosud učiněné v Anglii, Francii a Německu. V Přerově samém je rovněž hojný a vzácný materiál.

Naleziště to, o němž vědí učenci celého světa, jest na Kopečku při předmostských zahradách na západní straně. Kopeček dosahuje výše 247 m. Bečva (213 m) vystoupila dle náplavů v okolních cihelnách nejvýše do 225 m, byla tedy vrstva žlutice, tlustá 22 m, na skalisko devonského vápence za tisíciletí naváta. V této žlutici jsou zbytky člověka vedle zbytků zvířat, jako jsou jeskynní medvěd a lev, nosorožec, mamut, pižmoň, lední liška, sob, rosomák, sněžný zajíc a kur, divoký kůň a tur, zubr, los, vlk, bělohlavý sup. Jejich maso a lesní plody a kořínky byly člověku potravou, kožišiny, šlachy a střeva, kost, paroh, dřevo byly mu materiálem na oděv, zbraně a ozdoby. Nádob nevyráběl, uražené jamky kostních kloubů (mamutích) sloužily za misky a lampičky, oheň znal. V miskách nalezeny barevné hlínky (krevel) na malování těla.

Ve své gramatice (vyd. r. 1571) napsal přerovský rodák J. Blahoslav: „Rov, staroslovanské slovo, hrob my říkáme. Odtud Přerov u Bečvy, jako by řekl: první hrob.

Ještě veliké kosti obrův na vršku pod skalkou Předmosteckou se vykopávají, zuby tak veliké, jako jest hlava člověčí, žebra jako břevence i rohy veliké též se nalézají."

Kopeček ten byl zván dle zápisku v zemských deskách z roku 1416' „Skalka", od josefínského katastru „Hradisko". Bohaté naleziště je v Chromečkově zahradě pare. č. 745 — 1 a 60, a na poli pare. č. 748. Při rozšiřování zahrady na jihovýchod v délce 100 m přišlo se při kopání do 2 m na vodorovnou černou vrstvu, i přes půl metru tlustou. V ní bylo tolik mamutích kostí, že po 1? let odváženy po plných vozích a roztloukány na hnojivo. R. 1897 zvěděl o tom olomoucký lékař dr. Jindřich Wankel.

Roku 1880, 1881, 1884 a 1886 tu kopal. Dle nálezů mínil, že se na pahorku usadili na delší dobu kočovní lovci, neboť našel veliká ohniště, opálené a roztlučené kosti a výrobky kamenné a kostěné. Zvláštní bylo, že byly tu jako roztříděny na hromádách lopatky, jinde hnátí kosti, žebra, kly, lebky, kloubové hlávky. Byly to kosti hlavně mamutí, také jiných zvířat, ale nebylo jelena ani skotu, ani hyeny. Nejvzácnějším nálezem byla půlka lidské dolejší čelisti ženy ani 24leté. Dr. Wankel ji našel sám v popelu pod ohromnou stehenní kostí mamutí. Velikost a tvar nelišil se od čelisti současných lidí. Z výrobků nalezeno mnoho pazourkových nožů, pileček, jehel, hrotů na šípy, sekerek a škrabadel a zvláštní válec (25X7 cm) ze slonoviny s ouškem, asi závaží na laso, pak šidlo ze slonoviny a pazourkový nůž v rukověti Ze sobího parohu, zdobené vroubky, také medvědí zub s dírkou.

Roku 1882 přišel do Předmostí prof. K. J. Maska a kopal tu pak r. 1883 a 1884. R. 1888 navštívil naleziště státní rada J. Steenstrup Z Kodaně a vyslovil se o původu a významu nálezů odchylně od náhledů Wankelových a Maškových, popíraje, že člověk žil v Předmostí současně s mamutem. I V i r c h o w (r. 1893) soudil, že za podnebních poměrů evropských v době mamuta nemohl člověk žít, dokládaje, že výrobky z kostí a klů mamutích mohly býti vyrobeny ze zvířat dávno mrtvých. (Sibiřské nálezy mamuta.)

Maska proto neustal, až si vymohl dovolení kopati i na západní a jižní straně kopečku. Pozorně přihlížel k tomu, zda zbytky sobí a lidské byly uloženy později než mamutí. Nalezl opět hromady zbytků, v jedné 13 obrovských klů, jinde čtyři mamutí lebky, z výrobků válečky ze slonoviny s jemně čárkovaným ornamentem, provrtané zuby liščí.

Na jaře r. 1894 našel i lidskou kost ramenní a ú-lomek spodní čelisti. A v srpnu odkryl v sousedství hromady mamutích hnátů a lebek lední lišky rozsáhlý hrob tvaru vejčitého (osy 4 a 2.5 m). Bylo tam několik tisíc kusů kostí, jež patřily asi 20 osobám, 8 dospělým a 12 mladým, dětem. V hrobě a při hrobě byly zbytky mamuta a j. zvířat. Hořejší žlutice i kulturní vrstvy byly netknuty. V hrobě nenalezeno ani ozdob, ani význačnějšího výrobku, ač na tábořišti v okolí jich bylo hojně.

Největší výška muže byla 180 cm, ženy 160 cm, lebky dolichokefalní, čelo nízké, nadoční oblouky silně vyvinuté, nos vyčnělý, brada vystouplá. Kostí stehenní, holenní, lýtkové a loketní tvarem i poměrnou délkou odlišné od člověka současného. Od člověka ši-peckého však obrovský pokrok.

O tomto hromadném hrobě vyslovena domněnka, že všichni zahynuli při nějaké přírodní katastrofě a byli společně pochováni. Leželi skrčeně i přes sebe položeni.

V Předmostí badal také prof. Klvána r. 1889 a pí. Havelková r. 1890. V letech 1895—1896 také dr. M. Kříž, který našel také několik vzácných artefaktů. I v pozdějších letech, jak postupovala práce cihelen, nalezeno mnohé. V letech po válce účastnil se tu výkopů též ředitel Telička.

O předmostském člověku pravěkém praví J. Matiegka, že lebky Z Předmostí upomínají některými znaky na rasu neanderthalskou, ale podle bohatých nálezů na tomto tábořišti lovců mamutích musíme již zařaditi do doby poledové a to do období panování kultury

solutréské. Staví rasu předmostskou vedle aurignacské, cromagnonské a grenellské, jež pokládá všechny za dokonalejší.

Nyní kopeček pozvolna stravují tři velké kruhov-ky, na 4 místech se vkusují hluboké zářezy do žlutice a přijde doba, kdy se celý promění v cihly.

Početně jsou předmostské nálezy velmi bohaté, mamutích stoliček sesbíráno na 2000, jiných kostí na tuny, nástrojů z pazourku, jaspisu i Z křišťálu a obsidiánu na 30.000, hojně i kostěných sídel, jehlic, kladívek, některá zdobená jednoduchým čárkovým ornamentem. Ze zdobných výrobků je pozoruhodné žebro mamutí s čárkováním. Figurální výtvořy připomínají se také, malá soška mamuta ze slonoviny, lidská figurka sedící, vyřezaná ze článku nohy, pak lidská lebka s důlky očními, nosu a úst, vytvořena z kloubu stehenní kosti mamutí. Zde však spolupracuje i fantazie a touha objevná.

Vedle musea brněnského a přerovského mají zajímavé jednotlivosti Z Předmostí i škola předmostská a střední školy přerovské.

Z OBECNÍ SPRÁVY.

JUDr. Ladislav Prchal.

Rozšíření účasti v komunální správě popřevratovým volebním řádem na široký kruh občanstva, a to v obecních sborech i při debatách v politických stranách, vzbudilo nebývalý zájem o obecní- věci.

I když někdy jest zájem takový jednostranný, jsa diktován zřeteli politickými, přece jest ve svém základě tak životný, že si přímo vynucuje srovnání událostí a poměrů vlastní obce se vším, co se děje a jest v obcích jiných.

Onen zájem širších kruhů občanstva o poměry v obcích a význam srovnávání jejich, byly také podnětem k této stati, jež má dáti především komunálnímu pracovníkovi informace o některých věcech obce města Přerova a jejich nynějšího stavu.

Majetek obce Přerovské lze odhadnouti asi na 37 mil. Kč, dluhy jsou okrouhle 24 mil. Kč. Budov má město Přerov 53 místo 28 předválečných a pozemků 410 ha. Na úrok a úmor dluhů bylo roku 1928 třeba 1,939.000 Kč, t. j. 29 % z celkových rozpočtových výdajů. Předválečné procento bylo vyšší, 46%.

Z rozpočtových výdajů připadlo roku 1928 na ústřední správu 13.5%, na správu obecního jmění 11.79 %, na daně, přírážky atd 0.76%, na bezpečnost 8.45 %, na zdravotnictví 7.05%, na komunikace 12.59%, na zemědělství 0.67%, na sociální péči 4.74%, na školství 11.41%, na výpůjčky, jak uvedeno, 29.04%.

Celkový příjem — mimo podniky a nemocnici ■ — za rok 1927 byl 18,974.000 Kč, vydání 18,834.000 Kč.

Pro příjmy je charakteristické, že daň jako přírážková základna dělala, v r. 1914 288.554 K — obecní přírážky jednotné 100%, v r. 1927 byla daň 598.786 Kč — obecní přírážky 137% k dani činžovní a 600% k ostatním daním.

Pro léta 1928 a 1929 jsou ob. přírážky k činžovní dani 191% a 140% a k ostatním daním po 300%.

Příjmy se zvýšily proti roku 1914 o 694%, přírážková základna se zvýšila jen o 207%, výdaje vyrostly o 769%. Při tom není bez zajímavosti, že výnos dávek roku 1914 dělал 41.64% všech příjmů a roku 1928 i přes zavedení nových dávek následkem relativně menšího- výnosu pivní dávky pouze 29.38%, ač nová úprava finančního hospodářství obecního vychází Z předpokladu, že zavádí v obcích přesun k hospodářství dávkovému a poplatkovému. Nutno ovšem vyčkati s konečným úsudkem podle dalšího vývoje.

Z městských podniků jsou nyní městské elektrické podniky, mající svou vlastní budovu na nábřeží dra Ant. Stojana, jednak výrobnou proudy ve vlastní hydrocentrále v Lýskách (v r. 1928 vyrobeno 490.000 kwh), jednak odběratelem proudy ve velkém v centrále Středomoravských elektráren (1928 koupeno 2,179.00 kwh) a dodavatelem

pro občanstvo města Přerova, 15 venkovských obcí a velkostatek. Rozvádějí třífázový proud o napětí 5250 voltů o 50 kmitech primerními zemními kabely o celkové jednoduché délce 25.315 m a primerním venkovním vedením v délce 25.100 m. Mezi odběrateli je také dráha se svou přerovskou stanicí. Celkový příkon transformátorů je 2.520 KVA. Jest v nich přeměňován proud na nízké napětí 3X220 voltů a 3X380/220/127 voltů s 50 kmity. Jednoduchá délka městské venkovní sítě nízkého napětí jest 28.200 m, kabelové sítě 1.160 m. Přípojek z venkovní sítě nízkého napětí jest 2.112, Z kabelové sítě 17, z primerní kabelové sítě 2 přípojky pro místní velkoodběratele a z volného primerního vedení jedna přípojka.

Veřejné osvětlení venkovní tvoří 385 žárovek celonočních o svítivosti 37.600 svíček a 170 žárovek večerních o svítivosti 37.500 svíček. Jest opatřeno samočinnými spínači, které rozsvěcování a zhášení veřejného osvětlení obstarávají bez obsluhy, ale nejsou na překážku výjimečné ruční manipulaci pro rozsvícení a shášení.

Připojeno jest v Přerově 4.135 odběratelů proudu světelného a 222 odběratelů proudu pro účely živnostenské.

K technické správě jest přičleněno oddělení instalační a vlastní prodejna MEP na Žerotínově náměstí, která vedle prodeje sbírá také přihlášky na nová zařízení a hlášení poruch a oprav.

Majetek MEP jest asi 8 mil. Kč a jest zatížen pohledávkami pensijních fondů pro zaměstnance elektrárenské 2,300.000 a ostatních zaměstnanců města Přerova 1,530.000 Kč.

Tarify cenové jsou celkem shodné s tarify Středomoravských elektráren, jejichž tepelnou výrobu začalo město Přerov stavěti v polovici války a jimž dalo základ svým přínosem, a to jak tarify velkokonsument-ské, tak také složené. Jednotková sazba proudová jest nyní 3 Kč za kwh pro světlo a 2 Kč pro motory.

První léta popřevratová byla pro městské elektrické podniky obdobím těžkých hospodářských jiroblémů, poněvadž musily přeměnit celou síť, do té doby pro-proud stejnosměrný, na síť pro proud střídavý nákladem asi 6 mil. Kč. Ale dobré správě, která si vzala za úkol splatiti tyto dluhy v době inflačních cen, podařilo se vyvésti závod bez pohromy. Nyní jest podnikem dobrým.

Městský vodovod zásobuje město Přerov vodou z 5 sběrných studní na území sousedních obcí Lýsek a Malých Prosenic. Čerpací stanicí s elektrickým pohonem jest pak voda z těchto studní čerpána jednak přímo do potrubí vedoucího do Přerova, jednak přebytečná voda vháněna do dvoukomorového reservoiru o obsahu 1.000 m³ na Čekyňském kopci ve výšce 70 m nad čerpací stanicí, aby odtud byla vpouštěna do potrubí v době zvýšené potřeby vody.

Úhrnné množství vody načerpané roku 1927 bylo 368.633 m³. Spotřeba na požáry, prokalování potrubí, kropení ulic a sadů jest odhadována na 1¹).000 m³, Ztráty ve vedení a ve vodoměrech na 64.821 m krychl., t. j. 17.784% z celkového čerpaného množství. Maximum denního konsumu jest 1478 m³, minimum denního konsumu 644 m³. Spotřeba vody na obyvatele a den jest 42.60 litrů.

Spotřeba elektrické energie ku pohonu čerpadel, vývěvy a osvětlení čerpací stanice včetně 2% účtovaných ztrát ve vedení jest 137.894.80 kwh. Výkon centrifugálního čerpadla hlavního jest 2.000 l vody za minutu, rezervního 1.400 l. Celkový počet připojených splachovacích klosetů jest 1899, koupelen 562. Celé potrubí má délku 30.635.10 m.

Vodovod překročil již 25 let svého trvání, tedy maximální dobu, na kterou bylo celého jeho technické zařízení projektováno a vystavěno.. Počínaje rokem 1927 provedla vodárna na území obcí Malých Prosenic, Buku a Vel. Prosenic řadu pokusných vrtů.

Práce tyto dospěly tak daleko, že bylo možno v roce 1928 vykonati čerpací zkoušku na území obce Buku.

Přes abnormálně suché léto dopadla čerpací zkouška tak příznivě, že na základě tohoto pokusu a všech sondovacích prací přistupuje vodárna ku zhotovení projektu na studnu novou, která je od poslední studny vzdálena ca 700 m. Se stavbou má býti započato nejpozději na jaře 1930.

Novou studnou má se zvýšiti kapacita vodovodu nejméně o 20% nynější výkonnosti. Očekává se, že tak bude odpomoženo nedostatku vody pro nejbližší pětiletí.

Městské jatky zřízeny jsou na pravém břehu řeky Bečvy, vedle SME. S drahou spojeny jsou vlečkou. Otevřeny byly v roce 1910.

V hlavní budově jsou místnosti pro porážení hovězího, drobného a vepřového dobytka, chladírny, so-lírny a místnosti pro čištění žaludků a střev, pak kotelna a strojárna. V sousedství této budovy jsou umístěny stáje pro hovězí, drobný a vepřový dobytek. Odděleně na zvláštním nádvoří stojí jatka pro koně a při ní stáj pro jatečně koně.

Při vjezdu jsou kanceláře s mostní vahou, proti kancelářím obytné budovy.

Aby neškodně mohly býti odstraňovány chorobné a závadné části poražených zvířat, byla vystavěna při jatkách kafilerie, kde se zpracují vedle těchto částí také celá zvířata, prohlášená při prohlídce za nepoživatelná, všechna krev Ze zvířat na jatkách poražených a uhynulá zvířata z Přerova i z okolních obcí a okresů. Výrobek z kafilerie je tuk, masová a krevní moučka, jakož i moučka na hnojení.

Při vchodu mají jatky krám, který se pronajímá jednotlivcům a kde se vysekává od případu ku případu maso menší hodnoty.

Správa jatek vede zdravotní službu veterinářskou i mimo věci jateční.

Výkonnost jatek jest patrná z těchto několika číslic: roku 1928 bylo poráženo 2444 hovězího dobytka, 2572 telat, 357 ovcí, 149 koz, 6973 vepřů, 257 koní, dovezeno a prohlídce podrobena 33.297 kg masa. Z kafilerie prodáno tuku 1701 kg, krevní moučky 1955 kg, masové moučky 1707 kg, hnojivé 677 kg. Na jatečních poplatcích bylo vybráno 364.500 Kč, na nájemném z chladíren 62.400 Kč, za výrobky z kafilerie strženo 9.230 Kč.

Městská nemocnice byla vystavěna krátce před válkou za Přerovem směrem ke Kozlovicím. Stavebně byla dokončena v lednu 1913. Potřeba řádné moderní nemocnice v Přerově byla pociťována již dlouhou řadu let před tím, neboť nejen obyvatelstvo Přerova, nýbrž Z celého kraje musilo vyhledávati nemocnice cizí, hlavně zemskou nemocnici v Olomouci, v Brně, ba i vídeňskou a okolní nemocnice městské. Celkový rozpočet na nemocnici byl Kč 820.000.—, skutečný náklad na stavbu dosáhl však Kč 1,216.000.—. Nemocnici tvoří 8 samostatných pavilonů: chirurgický, správní, interní, dětský, hospodářský, epidemický, desinfekční a pitevní. Normální počet postelí jest 135. Návštěva nemocnice se však od počátku stále zvětšovala a bylo proto třeba postarati se o větší počet lůžek. Dnes jest jich 230, ale ani to nestačí a bude třeba nemocnici rozšířiti, jak se o tom již jedná. Vzrůst nemocnice ukazuje těchto několik číslic: roku 1913 bylo pacientů 1214, r. 1917 — 1930, r. 1923 — 2912, r. 1928 již 3456. Hospodářsky trpěla nemocnice až do roku 1921 značnými ročními schodky, které dosáhly celkové výše Kč 466.000.—. Byly následkem nemožných sazeb ošetrovacích — ještě v roce 1916 byl poplatek K 2.40 denně. Poměry se změnily, když počínaje rokem 1922 byly poplatky upraveny přiměřeně k drahotným a valutovým poměrům. Nemocnice od té doby vykazuje každoročně, přebytky, nenasřádané na úkor nemocných, z nichž byly provedeny stavby i opravena strojní a jiná lékařská zařízení.

Nemocnice záhy po otevření se snažila o rozdělení lékařské práce na jednotlivé hlavní obory, takže má nyní oddělení chirurgické, spojené s oddělením pro ženské choroby a

porodnictví (primář a ředitel dr. Santrůček), oddělení oční (ordinář dr. Havel) a oddělení pro nemoci vnitřní (ordinář dr. Dlouhý) a kromě toho 4 sekundární lékaře. Nemocnice pěstuje i Roentgenologii ve vyšším měřítku, než bývá zvykem v nemocnicích, nemajících zvláštního lékaře-Roent-genologa. Z činnosti její možno uvést, že ročně se provádí přes 1200 operací, z nichž jen břišních v roce 1928 bylo 215. V tom obsaženo jest i hojně břišních operací ženských chorob. Nemocnice má i hojně porodů, ročně kolem 50, což jest nejlepším důkazem, že obliba a důvěra žen vzrůstá. Nemocnice v širších kruzích lékařských má dobrou pověst. Přišla na sjezdech odborných v Praze první v republice s největším počtem případů nového od té doby u nás léčení tuberkulosity plicní cestou chirurgickou a léčení kostních zlomenin operativním způsobem. Po stránce řešení otázky ošetrovatelské má rovněž dobré jméno v kruzích zabývajících se touto důležitou otázkou.

Vykonáno bylo tedy v nemocnici práce dosti, ač často bylo nutno jíti proti proudu, novými cestami a překonávati nesčetné překážky a předsudky.

Již poloha města Přerova samého, ležícího v těsném kruhu okolních a starších osvědčených nemocnic, byla zdrojem velikých potíží. Jestliže naše nemocnice vše to zdolala, je to důkazem, že spočívá na dobré práci.

Úřední správa města jest vedena v těchto odděleních: praesidiální a administrativní agendu obstarává správní oddělení, věci účetní a pokladní (mimo elektrárnu, vodárnu a nemocnici) má přiděleny důchod, část agendy hospodářské, zejména správa a stavba budov, jest svěřena stavebnímu úřadu vedle povinností patřících mu podle stavebního řádu. Jinak na hospodářské správě jsou účastná všechna oddělení.

K úřadu policejnímu jest přiřčeněn úřad ohlašovací s evidencí pro stálé seznamy voličské. Čištění města a dodávku uhlí obstarává a 73 měřic rolí a luk obdělává správa obecního hospodářství.

Jak se působnost obce a s tím i agenda množí, jest patrné ze srovnání podacích čísel, jichž v r. 1913 bylo 14.045 a v r. 1928 již 23.596, takže vyrostla podle počtu čísel agenda o 68%. Při tom není brán zřetel na poli' cejní úřad, který měl v roce 1913 1.030 čísel a který v roce 1928 vykazuje 8.813 podacích čísel, a na rozmnožení schůzí a jejich programů.

Statistika zaměstnanců včetně ústavů a podniků jest: úředníků definitivních a provisorních 42, smluvních 18, podúředníků 15, zřízenců definitivních a provisorních 37, smluvních 39, dělníků a pomocných sil 132,

Není možno podati tu celkového obrazu.. Bylo nutno omeziti se na podstatné součásti hospodaření a správy. Jedině proto bylo nutno pominouti i hospodaření lesní v Žebračce, které není sice velké (212 ha), ale jehož předmět — les Žebračka — jest pro svou blízkou polohu i milým procházkovým místem.

O městském pohřebním ústavu není tu zmínky, poněvadž jest provozován v menším rozsahu. Žebračka, sady (Michalov), chudobinec a sirotčinec (sociální péče) a městský hřbitov, taktéž vývojová činnost obce, jsou v této knížce probrány ve zvláštních statích, na něž odkazují.

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ÚSTAV PRO ZUŠLECHŤOVÁNÍ ROSTLIN V PŘEROVĚ.

Jindřich Mackovík.

Zemědělství na Přerovsku patří k nejpokročilejším v celé republice. Příčinou této vyspělosti jest staré zemědělské školství v Přerově, které vyvolávalo intenzivní

obdělávání půdy, zavedlo nejnovější poznatky zemědělské a vytvořilo zařízení družstevní, která jsou jen zde domovem.

K vystupňování výroby zemědělské, hlavně rostlinné, po převratu nejvíce napomáhá Moravský zemský ústav pro zušlechťování rostlin.

Ústav má své sbírky, laboratoře a šlechtitelské museum v Přerově, škodová čís. 5. Jemu k dispozici jsou dosti značné výměry půdní na statcích v Horní Moštěnici, v Záhatí a ve Staré Vsi. Celková výměra půdy obnáší asi 240 ha.

Šlechtitelské kultury jsou organisovány tak, že zemské statky tvoří základ, t. ZV. hlavní šlechtitelskou stanicí a od ní jsou odvislé stanice vedené ve správě ústavu a jeho odborného personálu; těchto stanic jest celkem 71 a jsou roztroušeny ve vhodných poměrech po celé Moravě. Odborná pověst ústavu a hlavně výsledky jeho praktické činnosti jsou komentovány v cizině a každou chvíli přicházejí dotazy z ciziny, zda by tam ústav nemohl pomoci organisaci stávající anebo zda by nebyl ochoten zřídit tam filiálky.

Na hlavní stanici dějí se všechny žádoucí, časové, praktické pokusy, aklimatisační, s obděláváním a hnojením půdy, s ničením škůdců, zkoušením strojů, dále pokusy se všemi originálními druhy tu- i cizozemskými a jest na Záhatí zřízena stanice pro melioraci a stanice, meteorologická. Hlavním účelem jest zušlechtěním vypěstovati a rozšířiti výnosné a jakostní druhy všech din. Hlavní úkol zemských statků jest:

Na Staré Vsi zušlechťují se hlavně obilniny všeho.

Zemský pokusný statek ve Staré vsi u Přerova

Z. Cestou individuálních výběrů, ze starých domácích druhů i z druhů aklimatisovaných a cestou umění křížení i vícekrát opakovaného docilují se nové druhy. Jest zde laboratoř, všechny pomůcky, přístroje .1 stroje šlechtitelské. Jest zde moderní čistící zařízení, se obilí vlastní a okolních zemědělců čistí, dále 5t ;de zařízení ku moření osiva a vynikající kmenové stádo hanáckého hovězího dobytka a j. Poloha Staré Vsi jest velmi zajímavá nejen šlechtitelsky, ale i turisticky. Pozemky zemského statku leží v nadmořské výšce d 200—362 m. S kopců Lačnova a hlavně s Holého koce (362 m) jest překrásný pohled nejen na celou Hanou, ale též na Záhoří se Sv. Hostýnem.

Na dvorech v Horní Moštěnici a Záhatí děje se zušlechťování obilnin a jich množení, dále zušlechťování zelenin, ozdobných rostlin všeho druhu a travin. Jest zde druhá moderní sýpka s čisticím zařízením, úschovny semen, příruční laboratoře a kmenové stádo dobytka hovězího hanáckého, vynikající jakostí, podobně jako na Staré Vsi. Jest zde strojní zařízení odpovídající požadavkům šlechtění, dva traktory a elektrické spojení. V Horní Moštěnici jest možno ochutnat znalou hanáckou kyselku, která na více od sebe vzdálených místech vyvěrá.

Všechny tyto objekty jest možno pohodlně shlédnouti během necelého dne — nejlepší doba návštěvy od polovice června do sklizně.

Objekty statků jsou po předchozím ohlášení vždy stupně podobně jako ústav a jeho šlechtitelské mu-

zeum v Přerově, kde možno zajímavosti šlechtění, diagramy, pomůcky šlechtitelské, výsledky srovnávacích pokusů, soutěží obilních, ukázky jednotných typů ječmenů z celých oblastí vždy prohlédnouti.

Poznatky zde získané mají cenu nejen pro šlechtitele a množitele, ale též pro kupce zboží sladovnického i mlynářského. Přerov jest sídlem prodeje ušlechtilých semen všeho druhu. Tuto akci uvedl v život Svaz šlechtitelů rostlin v Přerově, nejrozvětvenější svépomocná organizace toho druhu v republice. Svaz má přes 1600 členů a jest doporučitelno, aby každý zemědělec se stal jeho členem, protože se stává účastným velké dobré akce a kapitál podílů jest dobře zúrokován.

Svaz šlechtitelů rostlin v Přerově pořádá ročně kolem 25. srpna výstavní trh osiva a sadby ve spojení s trhem ječmene pivovarského za velké účasti vystavovatelů a kupců. Svaz má vedle obchodu ve velkém též velký obchod detailní.

I otázce zušlechťování dobytka věnuje Přerovsko velmi mnoho péle. Existuje zde speciální svépomocná zemědělská organizace „Svaz chovatelů dobytka v Přerově“. Tento stará se podobně o zušlechťování a zpeněžení hospodářského zvířectva jako výše jmenovaný Svaz pro zušlechťování rostlin. Svaz chovatelů pořádá ročně nejméně 10 výstav chovného dobytka ve zvláštní k tomu zřízené tržnici na Tratidlech, má vlastní vlečku, rampu ku nakládání a skládání dobytka a všechna technická zařízení. V Tržnici na Tratidlech bývají pořádány 3 výstavy plemenných býků, 2 koní, 2 drůbeže, 1 krav a jalovic, 1 pro vepřový dobytek a 1 ušlechtilých koz.

Sem přichází spousta kupců domácích i cizích za účelem zakoupení řádného plemenného materiálu.

Spojku peněžní mezi uvedenými podniky tvoří Zemědělská záložna, velmi čile vyhledávaná našimi zemědělci.

Naznačená organizace odborných snah zemědělců na Přerovsku nachází velmi dobrého pochopení u městského obyvatelstva, poněvadž vycituje, že pokročilé zemědělství přináší do města osvěžený ruch a přímý styk s venkovem, což oboustranně prospívá.

OBCHOD

Frant. Poledna.

Přerov leží jistě na požehnané Hané. Jeho úrodné hanácké okolí dalo městu i ráz. Hospodářství polní převládalo do pozdních let uplynulého století, obchod hověl povždy spíše místní potřebě, živnostem nedařilo se nikdy špatně, díky zámožnosti kraje. Průmyslem prý Přerov za stará bohatl. Zánikem jeho však upadal, a teprve železnice oživila obchod, vzpružila živnosti a dopomohla průmyslu na nohy. Peněžnictví přerovskému položen základ již v letech sedmdesátých minulého století.

Obchod vyvíjel se pozvolna a sílil dobrými výsledky zemědělského hospodaření, které slyne nejlepší pověstí. Zpeněžování produktů hospodářských dlouho zůstávalo v rukou

židovských. První pokusy o organisování obchodu zemědělskými plodinami ztroskotaly brzy v počátcích družstevního hnutí moravského. Teprve založením hospodářského družstva za války obchod tento usměrněn.

Stav kupecký organisoval se v obchodním grémium (založen roku 1886), pozvedl se značně vlivem železné dráhy a dnes má Přerov po každé stránce dobře prosperující obchod i velkoobchod. Není zboží, jímž by se zde neobchodovalo v malém. Ve velkém jest hlavně obilí, dobytek a hospodářské výrobky, které se vyvážejí i za hranice. Dlouho byla na újmu zdárného vývoje blízkost Olomouce, Brna (za Rakouska hlavně Vídně).

Obchodní grémium v Přerově čítá dnes asi 250 členů, je velmi dobře vedeno a z řad jeho příslušníků mnohý pracovník vynikl na poli organisace obchodního stavu na Moravě. Založilo obchodní školu v roce 1900, na níž absolvovalo již hodně přes 1500 Žáků a žákyň. Podnět k jejímu založení dal první její ředitel, Václav Hrubý. V letech poválečných (roku 1923) odevzdána škole nová budova v ulici Boženy Němcové.

Obchod zemědělskými produkty provádí Hospodářské družstvo pro okres přerovský, založené roku 1916 zástupci pokročilého venkova. Vyniklo z ochranných ohledů v době války, pomáhalo zásobovati okres, obstarávati venkovu potřebné zboží, zařízení, hnojiva, krmiva, uhlí a pod. Zaměstnává dnes 6 úředníků, čítá 1713 členů a vykazuje roční obrát přes 60 milionů Kč. Získalo výborné skladiště při dráze (na 300 vagónů různého zboží), zřídilo čisticí stanici ječmene a jetelového semene. Záslužnou práci v Družstvě koná předseda Fr. Zavadil, rolník z Tučina, se členy výboru, vesměs uvědomělými hospodářskými a družstevními pracovníky.

K působnosti Družstva přimyká se činnost Svazu šlechtitelů rostlin a Svazu chovatelů dobytka. Oba tyto svazy vznikly zásluhou zem. rady pana Jindřicha Mackovíka a platné služby konají na poli zušlechťování semen a pěstování dobytka. Výsledky práce těchto svazů do budoucna vnesou zemědělství našemu prospěch zajisté nejlepší. (Výstaviště zeměd. rady pro dobytek.)

Po dobu války a v době vázaného státního hospodaření uplatnila se Obchodní a bankovní společnost v Přerově (zřízená roku 1908). Organisovala se zdarem v nejtěžší době nákup a dovoz životných potřeb a usměrňovala výkup polních plodin v rámci válečných opatření v okrese a připravila tak nenásilný přechod obchodu do normálního chodu. Tuto činnost svoji likvidovala v roce 1922, aby vyvíjela později působnost komisionářskou a sprostředkovatelskou, již uplatňuje se zdarem.

Obchodu napomáhá dobře organisovaná doprava. Přerovské nádraží platilo již za Rakouska za jedno z největších. Dráha to byla, která nám nesporně v hospodářsky těžkých dobách válečných napomáhala k udržení plynulosti obchodu, šťastné řízení nádraží při politickém převratu zachránilo republice mnoho statků! Spedice v Přerově obstarána je skvěle. Firmy První přerovský závod zasilatelský Leopold 6? Bruno Hirsch (založeno r. 1876), se svými filiálkami v Břeclavi, Bohumíně, Opavě, Svinově, Frývaldově, Místku, Šumperku, disponuje všemi dopravními prostředky, zaměstnává 35 lidí, má vlastní skladiště a majitelé platí za jedny z nejlepších spedičních odborníků. V roce 1882 vzniklo v Přerově druhé největší podnikatelství dopravy nábytku, zasilatelství, komisionářství a obchod uhlím, Adolf Hörner (zaměstnává 10 dělníků, 2 úředníky). Oba uvedené závody dnem 1. ledna 1930 přešly do rukou Josefa Lipnera, který je spojil za účelem dalšího rozšíření. Další spolehlivé dopravnictví provádí v Přerově Jos. Chválek (Kratochvílova ulice), automobilovou dopravu osobní založil ve větším měřítku Vlad. Hora (Wilsonova č. 6), mimo jiné obchodní firmy (Lad. Chámra I, Kozlovská ulice, Jindřich Rajnocha, ulice Boženy Němcové, Aug. Haflant, Havlíčkova 2, Anežka Šperková, Husova 2 a jiní).

Obchodnictvo spolu s průmyslem, živnostmi, peněž, ústavy vymohly si výstavbu poštovního úřadu v městě (Masarykovo náměstí, blíže kostela), s nejmoderněji

vybudovanou centrálou telefonní a telegrafní. Pro transitní čilou poštovní dopravu slouží poštovní úřad na nádraží.

Obchod v Přerově representován jest závody,
Z nichž vyjímáme při každém důležitějším odvětví čelnější firmy.

Textil:

Vrba & Pražák, odborný závod sukrem z r. 1909 ve vlastním domě, Masarykovo nám., doznal zvětšení v r. 1924. Zaměstnává 34 sil, zásobuje tisíce krejčí, vydává pozoruhodné vzorkové ceníky.

V poslední době založen podobný závod pod firmou Kyrych a Král, Žerotínovo nám. Vilém Vignati, Masarykovo náměstí, obchod střížný a módní, převzal nynější majitel od AI. Mühlbergra roku 1892 (prot. 1912) a postupně rozšiřoval (7 zaměstnanců).

J. & S. Kyjovský, Masarykovo nám., zal. roku 1859 Janem a Jaroslavem Kyjovskými. V roce 1910 převzali závod a v r. 1912 protokol. Bratři Josef Kyjovský a Stanislav Kyjovský (13 zaměstnanců). Obor: dámské látky, módní zboží.

Módní zboží:

L. Sobol (U města Paříže), Masarykovo nám., zal. roku 1884, prot. 1903, nynější majitel Otakar Sobol v r. 1914 obchod značně zvětšil. Jest spolumajitelem továrny na prádlo „Triola“ v Praze.

A. Wolf - a nástupci, Wilsonova třída, zal. roku 1886, protokol., má rozvětvený obchod zahraniční v oboru zboží galanterním, krátkým a módním. Pobočka v Brně a v Paříži (zaměstnává 25 sil).

Koloniální:

Kozánek Karel převzal starý obchod H. Frübauera, přesídlil v r. 1901 do vlastního domu na Masarykově náměstí.

Kučera Miloš po svém otci Fr. Kučerovi převzal obchod v Mostní ulici. Odborný obchod kávou a čajem.

Navrátil Petr -založil obchod koloniální ve Wilschnově třídě. Zastoupení minerál, vod, čokolády Zora a pod.

Beneš Jos. ve Wilsonově třídě, spolu s vinárnou.

Stratil Jindřich, Masarykovo náměstí, delikatesy.

Tšpon Vojtěch, Mostní ul., obchod barvami.

Dohnálek Jan, Palackého ulice, delikatesy, vinárna.

Bouda Jindřich, lahůdkářství v Pasáži.

Železniční konsumní družstvo a mnoho jiných větších i menších závodů kryje potřebu obchodu potravinami a zbožím koloniálním.

Železo:

Netopil Vojtěch, zal. r. 1882 Leop. Petříkem, protokol. 1912, nynější majitel od roku 1903 (1? zaměstnanců).

Rudolf Přidal, zal. r. 1864 Jos. Koblihou, nynější majitelé vdova Marie Přidalová a syn Alfréd Přidal (13 sil zaměstnáno).

A u g. Pleus, domácí a kuch. potřeby, zal. r. 1892, majitel převzal klempířství po otci a obchod zvelebil.

Bádal a Heviánek, Žerotínovo nám.

Stefany Antonín, Wilsonova 9.

Oldřich Netopil, velkoobchod železem a kovy.

Konfekce:

Rolný, filiálka továrny v Prostějově (Kratochvílova ulice).

Vašický & Janda v Pasáži.

Obuv:

Baťa, filiálka továrny ve Zlíně (Wilsonova ul.).

5 n a j d r Jan, ruční výroba obuvi.

Haasová , jemná obuv, Pasáž.

Knihkupectví:

Rudolf Ondráček, Wilsonova tř., „Obzor“, Wilsonova tř., Zlámal Frant., Masarykovo nám., Nárožný Jindřich, Palackého tř., Radoušek Frant., Komenského tř.

Dříví a uhlí:

H. I. Zapletal, Šírava, Skopal Fr., Tratidla, Horner C. (zastoupení dolů Güttmannových), A. Děrda, Smutný Boh.

PRŮMYSL

Frant. Poledna.

P r ů m y s l v P ř e r o v ě budoval se z nepatrných počátků, % malých podniků řemeslných. Základní ráz průmyslu dalo zemědělství. V létech 50tých minulého století zřízena byla škrobárna, brzy potom strojírna, vápenka, cukrovar (v roce 1859), americký mlýn, pivovar (v roce 1871), mydlárna, továrna na kočáry atd. Dnes průmysl přerovský jest všestranný a významu nemalého. Uspokojivá organizace dopravní a obchodní, dostatečná podpora se strany peněžních ústavů, výhodné položení na úrodné a bohaté Hané, to všecko dává tušiti, že Přerov průmyslově vynikne přesto, že důležité obory prvotního průmyslu vlivem konkurence v Přerově zanikají, jako na příklad strojařství, kdysi kvetoucí a speciální velkovýroba hospodářských strojů. První větší strojírnou založil V. Noheil (v r. 1867). Brzy na to vznikla v Přerově firma J. Doležel 'fis? spol, později firma První přerovská strojírenská továrna se slévárnou, kterou převzali v roce 1876 Eduard Kokora, Josef Doležel a Mořic Waldmann. Roku 1889 přešel závod do rukou velmi podnikavého průmyslníka Ed. Kokory, jehož dědicové v roce 1911 podnik přeměnili na akciovou společnost s kapitálem 1,000.000.— K. Akciová společnost vyrábí hospodářské stroje, jako specialitu velké mlátící stroje, parní lokomobily, benzinové motory, dále části všeobecného strojnictví pro průmyslové závody a odlitky z kovů. Zaměstnává 112 dělníků, 32 učňů, 13 úředníků a dodává do všech částí republiky. Za Rakouska měla čilý vývoz do Ruska, Rumunska, Bulharska, Srbska. K oboru strojařskému patřila v létech 1870 továrna Kočího (stála na místě nynější Pasáže, Kratochvílova ulice), továrna Jakuba Krátkého (v téže ulici), která trvá dosud a ve značném rozsahu vyrábí stroje hospodářské. Syn zakladatele Antonín Krátký závod rozšířil a nynější majitel inž. Bok Krátký provedl v poslední době značnou rekonstrukci podniku. Nyní zaměstnává 120 dělníků, 82 učňů a 12 úředníků. Postupně vzniklo v Přerově mnoho dílen na výrobu hospodářských strojů (Sprušil a Beňa, Ant. Macharáček fis? spol, Vil. Vitoušek fis? J. Calábek), z nichž zachovala se firma Jan V í % ě z, založena r. 1895 bývalým správcem továrny J. Krátký, který od roku 1902 vedle strojů vyráběl i čerpadla a pumpy. Od roku 1913 zabývá se výhradně dnešní majitel továrny výrobou čerpadel a stavbou vodovodů. Zaměstnává 25 dělníků, 10 učňů a 3 úředníky.

Ke kovodělným závodům patří firma H e i n i k a dědicové^ spol. v Přerově, která zahrnuje v sobě vlastní dvě samostatné továrny: strojnickou továrnu se slévárnou a prádelnu konopí.

V roce 1852 založil Vincenc Heinik malou dílnu mědikoveckou v Jateční ulici. V roce 1863 přemístil vzrůstající závod do nynějších rozsáhlých prostor a rozšířil na výrobu strojů cukrovarských, výrobu kotlů mosazných a měděných aparátů a pod. Tam založil v roce 1872 prádelnu konopí, která dnes sama zaměstnává přes 2 50 dělníků a úředníků.

V roce 1900 převzali nynější majitelé oba podniky,, zavedli ve strojírně a slévárně výrobu patentních třecích spojek „Beiin“, transmisí dle nejnovějších výzkumů a poznatků techniky. Obě továrny zaměstnávají na 700 osob, zásobují nyní výrobky

nejenom tuzemský obchod a průmysl, nýbrž vyvází značné množství i za hranice. Továrna svými výrobky jest světoznámá a vyvází do všech dílů světa. Provaznické výrobky dodává nejenom do okolních, ale i do zámořských zemí, hlavně do Anglie, Švédska a Norska.

Továrna na armatury Martínek & Calábek vyrábí speciálně parní turbíny a výrobky její těší se značnému odbytu. Továrnu založili snaživí dělníci Ant. Beňa a Antonín Sprušil. Slévárna a strojárna Archimedes vznikla v roce 1920, kdy utvořena společnost s r. o. za předsednictví Vojtěcha Netopila, velkoobchodníka v Přerově; závod převzal v roce 1928 Karel Blahut, bývalý vedoucí a usilovnou prací pozvedl na podnik velmi dobře zaměstnaný (6? dělníků, 8 uč' ňů, 4 kancelářské síly). Odlitky od 17 kg až do 5000 kg jsou známou značkou továrny, stroje a nástroje našly cestu i do Německa. Továrna na stroje, obchod starým železem a kovy Arnoštka Kulko v á zanikla po úmrtí Bern. Kulky. Byla to jedna z pozoruhodných firem, která v době konjunktury velmi rostla.

Továrna železných a drátěných výrobků Antoni n Leder v Přerově, Trávník, založena byla po rozcho' du firmy Maruška 6? Leder v roce 1902 (prot. od r. 1904). Nynější majitelé inž. František Kažílek, Frant. Nevrlý a Antonín Leder ml., povznesli závod, který s počátku zaměstnával pouze zakladatele se 2 tovaryši. Vyrábí železné konstrukce, okna, mříže, portály, ple-tiva, drátěné ploty, vložky do postelí a zaměstnává nyní 55 technických pracovníků a mimo 3 společníků ještě 2 úředníky.

Zajímavým jest vývoj závodu na výrobu úsporných sporáčků (první v republice) Vilém Mol V roce 1920 vrátil se Vilém Moš z ciziny, aby uplatnil vlastní svůj vynález. Z malých počátků dopracoval se za krátko výsledků překvapujících, neboť zaměstnává asi 25 lidí na výrobu sporáků, výhřevných těles „Partit“ a „Harot“, které vyvází do Německa, Polska, Rakous' ka, Argentiny a jinam.

V roce 1914 zřídil Kli ment Sýkora strojírnu na pumpy a instalační závod, který od roku 1919 stále roste. Dnes zaměstnává přes 30 osob a těší se dobré pověsti v pracích stavebních.

Speciální závod přerovský kotlárna, mědikovna Rud. Komínek od roku 1914 je stále na postupu.

Bratří Josef a Čeněk Zezulovi vyrábějí vedle drobných sporáků a potřeb pro domácnost též veliké konstrukce nosné, roury a zařízení pro továrny. Středomoravská elektrárna našla v této firmě zdatného dodavatele.

Pro obmezené místo, které vyhrazeno jest v „Průvodci“ této stati, obmezujeme se ve výpočtu podniků průmyslových s poznamenáním, že strojařství nabývá opět velkého významu v průmyslovém snažení přerovském.

K strojnictví řadí se čestně průmysl dřevařský, který do světové války representován byl několika významnějšími podniky (J. Weigl, Šponar, Zapadlo, H. J. Zapletal, Bratří Bartákové, K. Kanský a j.). Po válce nabyl neobyčejného-významu a nemýlíme se, slibujeme-li si od tohoto odvětví nejlepších výsledků. Přerov jest zrovna stvořen pro dřevařský průmysl a pro nábytkářství.

Továrna na kočáry, vozy a karosárna fy J. W e i g l jest továrna svého druhu jediná v Přerově. Přes značné těžkosti výrobní a po překonání, obtíží exportních, vypracoval se starý závod tento na výši pozoruhodnou. Výrobky, speciálně kola, osy, nápravy a podobné vozové součástky vyvází firma Weigl do Anglie, Německa, Holandska, Malé Asie a doma nalézá plného zaměstnání v oboru karosářském a vozovém.

První pila a parketárna H. J. Zapletal založena byla v roce 1883. Převedená byla na společnost s r. o. za vedení Em. Šnajberka a závod doznal velikého rozšíření; dodává do celé oblasti republiky.

Již před válkou (r. 1908) zařídil Josef Šponar výrobu patentovaných školních lavic, kterou rozšířil na tovární výrobu hygienického zařizování škol. Moderně založená

továrna je ve stálém vývoji a nalézá mnoho následovníků, kteří podobným nábytkem zásobují školy.

Bratři Bartákové převzali po svém strýci Antonínu Bartákovi stolařský závod v r. 1920 a v krátké době zvětšili jej tak, že zaměstnávají nyní 162 pracovních a 7 kancelářských sil. Hlavní továrna jest v Koryčanech, prodejny: Přerov a Praha II., Vladislavova 24.

Antonín Kalman, tovární výroba a sklad nábytku (z roku 1893), z malého počátku při vzrůstajícím počtu zákazníků rozšířil zakladatel dílny na tovar-nu, v níž zaměstnává 20—30 dělníků a učňů.

Továrnu na dřevěné zboží založil v Přerově soustružnický pomocník Frant. Zapadlo v r. 1894. Nynější majitel jest Rudolf Malý, za jehož vedení rozšířil se závod na výrobu nejenom drobného galanter-ního zboží, kuchyňského náčiní, držadel, zrcátek v dřevěných rámcích, ale i na malý salonní nábytek. Zaměstnává až 140 lidí a vyvážá do Egypta, Palestiny, Malé Asie, západní a jižní Afriky, Ameriky a Anglie.

Mimo uvedené firmy jest velký počet stolařských podniků, pracujících pro export: Josef Ta11a, školní nábytek, František Dvořáček, zařízení bytová, Čeněk U1ma, Josef Synek, Jan Karas, Lambert Karas, František Jasanský.

Osvald F. Brázda (založeno roku 1878), stavitelství mlýnů, zaměstnává 18—25 dělníků, rýhuje a brousí válce, vyrábí mlýnské čistící stroje.

Průmysl chemický zastoupen jest Rolnickou akciovou továrnou na soustředěná hnojiva a lučebniny v Přerově. Založena byla v roce 1895 s kapitálem 200.000 zlatých (nyní 3,200.000 Kč). Vyráběla superfosfát a kyselinu sírovou. Postupně rozšířila se na další systémy výroby kyseliny a výroba superfosfátu zvětšena. Roku 1908 postaveno bylo nové oddělení na extrakci tuků z odpadků továren textilních a koželužských. Roku 1919 zvětšena extrakce a zavedena výroba rostlinných olejů a pokrutin. Roku 1917 koupěna vápenka a vápenný lom v Předmostí a v Sobíškách. Továrna ve svých podnicích zaměstnává na 1300 dělníků a 22 úředníků. Vyrábí a expeduje v posledních dobách ročně asi 6500 vagónů různého zboží. V roce 1929 uveden v činnost nový komorový systém na výrobu kyseliny sírové a tím se zvýší kapacita denně o 4 a půl vagónu kyseliny. O rozvoj továrny zasloužil se zvěčnělý Jan Adamec, ředitel hospodářské školy v Přerově a ředitel továrny inž. Ladislav Mrkvička.

Bedřich Jedlička & spol. (založil v roce 1896 Bedřich Jedlička), nynější majitel Jindřich Ptáček, vyrábí smrkovou smůlu pivovarskou, mazadla na vozy, vaseliny na kůže, technické tuky a oleje a dodává do všech větších závodů Čech, Moravy a Slovenska.

„Argo“, spol. s r. o., jest závod na výrobu umělé rohoviny, tak zvaný „Argolit. Podnět k založení dal inž. B. Macalík v roce 1920. Továrna jest jedna zmála speciálních výroben umělé rohoviny ve střední Evropě a u nás v republice kryje značnou část spotřeby dříve cizinou dodávaného materiálu.

Továrna dehtových výrobků Antonín Kratochvil v Přerově (nynější majitel Rudolf Kratochvil). V roce 1890 spojil se pokrývač Antonín Kratochvil s Františkem Poštulkou na výrobu dehtových výrobku, původně ruční, nyní strojovou výrobu lepenky krycí a patří mezi největší v republice. Ve spojení se závodem pokrývačským (zastoupení Eternitu), zaměstnává 30 dělníků a 9 úředníků.

K chemickému průmyslu řadí se mydlárna E d. Kokora, první to mydlářský podnik v Přerově, přenesený z Drevohostic podnikavým průmyslníkem Kokorou. Další mydlárna jest Val. Mádera synové, založená odborníkem Val. Máderem před válkou.

Z poživatin největší závody jsou na výrobu cukrovinek: Terezie Hrubá, továrna na ovocné a zeleninové konzervy, čokoládu a bonbony. Založena byla v roce i 906 po vzoru známých továren brunšvických. S počátku vyráběla kompoty, povidla, marmelády, ovocná vína a vyráběla před válkou 40 vagónů zboží, po převrate také umělý med, ovocné krémy a kand. cukr. V r. 1920 cukrovinky a od roku 1923 čokoláda

prevládá v automatické strojní výrobě. Továrna zřizuje ve větších městech vlastní prodejny. Zaměstnává 192 dělníků a dělnic, a 38 úředníků.

K ní přistupují: V roce 1917 založená R o m. Bubeníkem továrna na cukrovinky „Helia“, která zaměstnává asi 50 dělníků a dělnic, 7 úředníků. Továrna na výrobu cukrovinek a ovocných konserv „ **Prerovia** ” (dříve „Jelena“) patří nyní dru J. Einspieglovi; zaměstnává 40 lidí. Větší výroby cukrovinek zařídili: A. Kouřil na Trávníku a František Sum ve Wilsonově třídě.

Průmysl pivovarský zastoupen jest dvěma pivovary: Starším Měšťanským pivovarem, nyní Josef Šilhavý, o němž jest již v roce 1440 v panských zápisech zmínka, mladším jest v roce 1872 založený Akciový pivovar se sladovnou v Přerově.

Měšťanský pivovar patřil 64 býv. hruboměšťanům v Přerově a stál pod Horním náměstím na „Marku“ pod „Dolní branou“. Roku 1872 najal pivovar Josef Šilhavý, sládek v Kroměříži, až do roku 1886, kdy podíly měšťanů vykoupil a výrobu piva přenesl na druhý břeh Bečvy. Roku 1892 pivovar vybudoval a starý měšťanský pivovar zrušil; na jeho místě stojí dnes dům Vojtěcha Tšpona. Nynější majitel Ladislav Šilhavý výrobu zdokonalil a zvětšil. Koupil sladovnu v Kokorách.

První moravský akciový pivovar se sladovnou v Přerově, roku 1872 kapitálem 300.000 zl založený, brzy se vyšinul na prvořadý závod svého druhu. Dnes zaměstnává 150 dělníků a 23 úředníků a jest jedním z největších pivovarů moravských. Zpracuje ročně na 400 vagónů ječmene a dosáhl před válkou 110.000 hl výroby. Válkou značně výroba poklesla, ale již v roce 1928 dosáhl 131.890 hektolitrů vyrobeného piva. Postupně převzal pivovary v Kojetíně, v Lipníku a v Záhlenicích. Renomovaný výrobek jeho těší se čím dále tím větší oblibě a výstav piva stále stoupá.

Vedle několika mlýnů největší jest fy. J. Hegra, jehož vznik datuje se od 16. století. Založen byl Mikulášem a Janem Hulínským, přešel do majetku Hegrů a od roku 1924 patří Karlu Kryškoví. Jest zařízen moderně na mletí pšenice, žita, šrotování obilí, krmiv, na výrobu krupice. K pohonu užívá 2 turbíny. Zaměstnává 20 osob a zásobuje mimo okolí též Valašsko a Ostravsko. V době válečné zasloužil se o hladkou aprovisaci v okrese.

Přerov má své cihelny v Předmostí, z nichž větší patří Karlu Přikrylovi (3 cihelny s kapacitou asi 10 milionů ročně), menší Společenská cihelna (s výrobou asi 4 milionů cihel ročně), které stačí potřebě nejenom místní, ale i širšího okolí.

Cementové výrobky (nejstarší fy J. Calábek z roku 1895, Eduard Veselský, nyní majitel Antonín Bartošek) Josef Pile (umělé omítky, vápno, cihly).

Josef Široký, od roku 1884 výroba keramického zboží. V roce 1925 byl závod značně rozšířen a vybaven stroji; vedení závodu přešlo současně do rukou syna Otakara Širokého, který absolvoval několik odborných keramických škol hlavně v cizině.

K speciálním továrnám patří mezi nejmladšími závody firma Karel Zejda, továrna koženého zboží a vulkánových kufrů. V roce 1900 převzal nyní majitel závod svrškářský po Janu Navrátilovi, zavedl velkoobchod kůžemi a výrobu kufrů, kterou v poslední době zdokonalil. Zaměstnává na 100 lidí a výrobky vyváží do Dánska, Švýcar, Indie, Číny, Austrálie, Polska, Anglie. Podnik nachází se na části bývalé rafinerie cukru. Roční výroba činí asi 100.000 kufrů. Prodejna jest v Přerově a v Olomouci.

Podniky veliké důležitosti jsou Středo moravské elektrárny. Založeny byly počátkem roku 1919 jako společnost s r. o. kapitálem 2 mil. Kč, který postupně zvyšován na 10 mil. Kč. V roce 1923 přeměněna společnost na akcie s kapitálem 20 mil. Kč. Oblast přikázaná SME obsahuje jednak úrodnou část Hané, jednak horácké Valašsko a sahá od Vyškova až po moravsko-slovenské hranice a od Olomouce až po Napajedla; měří na 450.000 ha s 650 osadami a 600.000 obyvateli. Jest zařízena nej moderně ji a vedena inž. AI. Němcem, vykazuje ve svém oboru výsledky velmi dobré; zásobuje na 250 obcí

proudem elektrickým a to více než 16.000 spotřebitelům. Délka sítí vysokého napjetí koncem roku 1928 obnášela 894 km.

V poslední době utrpěl průmysl přerovský značnou ztrátu zrušením Akciové rafinerie rolnických cukrovarů, dříve bratří Skene, která výrobu v r. 1927 zastavila a prostřednictvím Obchodní a bankovní společnosti v Přerově nemovitosti tovární v roce 1929 rozprodala. Zánikem tohoto závodu ztratilo na 300 dělníků saisonní zaměstnání a mnoho kvalifikovaných a úřednických sil přišlo o svá místa. Na továrních objektech umístěno bylo Hospodářské družstvo, továrna Karel Zejda, stolárna František Dvořáček a závody inž. Aloise Beneše.

Dlouhá řada významných podniků průmyslových není ještě ukončena obvyklými závody, jako tiskárnami. Z nich pozoruhodného vývoje dosáhla knihtiskárna - knihařství Jaroslava Strojila. V květnu 1910 převzetím tiskárny Bartheldyho dal základ majitel Jaroslav Strojil podniku výborně zařízenému a organizovanému, který pracuje se 70 odbornými silami a s 8 úředníky. Pracuje hlavně pro centrální státní úřady zemské, samosprávné a byl jemu propůjčen v roce 1928 státní znak .do firmy.

Nejstarší tiskárna je Rolnická (dříve Společenská tiskárna), založena v roce 1882. Majitelem jsou Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské v Praze. Společenstvo prodalo tiskárnu Františku Lazarovi, který v roce 1917 předal ji Selským Listům a od těch v roce 1917 převzaly podniky Pražské, které zrušily litografii a postavily nové stroje. Dnes pracuje tiskárna se 27 dělníky, 3 uční a 3 úředníky.

Dále jest tiskárna „Obzor“ ve Wilsonově ulici, jemuž patří i tiskárna družstevní v Hranicích. Jest to podnik s přičleněnou výrobou sešitů a knih tiskárnou a knihkupectvím veliký, významný pro širokou oblast střední Moravy. Zaměstnává celkem 75 osob.

Společenská tiskárna (dříve patřila Ed. Dobrovolnému, jenž přesídlil do Kroměříže), dále tiskárny Františka Ra douška a Františka. Bartoše. Poslední rozšířena byla v roce 1929 o moderní stroje.

Uvedený výpočet čelných podniků, mnohostrannost výroby, příznivé podmínky krajové, dopravní i finanční (viz peněžní ústavy) naznačuje důležitost Přerova. pro průmysl, který poroste do budoucna, zejména vlivem nových opatření, jako jest uskutečnění dunajsko-oderského průplavu a pod. Projekt výstavby veliké rafinerie přírodních olejů fy Vacuum Oil Company dává tušiti novou etapu ve vývoji průmyslu, který přes mnohé ztráty a otřesy stále je na postupu.

Živnosti a řemeslná výroba dodávaly Přerovu ode dávna živosti a pohybu. Cechy řemeslné slynyly dobrou pověstí. Společenstva živnostenská organisována povždy velmi dobře. Živnostnictvo bývalo početností, majetností i svým postavením ve městě vážným činitelem. Všechny podniky veřejné i soukromé v ohledu hospodářském i kulturním braly své počátky z kruhů Živnostenských. Řemeslnicko-živnostenská beseda sdružovala nejenom strany svým pojmenováním vyznačené, ale i veškeru inteligenci městskou, k jejíž chvále nutno přiznati, že se stavu řemeslnému nevyhýbala.

Není tudíž divu, že z kruhů živnostenských vycházely pozoruhodné podněty rázu všeobecného, že dnes s uctivostí nutno přiznati jim včasnost a vážnost. Předsedové společenstev, funkcionáři Besedy a představitelé jednotlivých oborů řemeslných bývali muži pokrokoví a obětaví. Škoda, že v krátkém pojednání v „Průvodci“ není možno sřejji a osobně pojednati o významu živnostenského ruchu v uplynulých stoletích. Jisto však je, že až dodnes platí o přerovských živnostech, že mají zlaté dno. Není oboru, aby neměl Přerov v něm odborníka nebo více dobrých representantů.

Bylo by těžko výpočtem závodů řemeslných osvětliti význam Přerova jako místa živností. Ale už skutečnost, že průmysl mohl se tak zdárně vyvinouti ze skromných

prostředků a počátků řemeslné výroby, nasvědčuje tomu, že v oboru živnostenském byl Přerov na nejčelnějším místě z měst moravských.

Poznamenati sluší, že v Přerově bývalo na 15 cechů (obuvnický, kožišnický, řeznický, stolařský, bednář-ský, soukenický, tkalcovský, krejčovský, kovářský, zámečnický, pekařský, hrnčářský, mlynářský, zednický a tesařský). Z bohatého tohoto výpočtu zůstalo v letech 90tých minulého století 8 společenstev (1. smíšených řemesel, 2. řezníků a uzenářů, 3. krejčích, 4. obuvníků, 5. živností potravních, 6. ozdobných živností, 7. obchodní grémium, 8. hostinských).

Obchodu i živnosti napomáhají týdenní trhy (v úterý a v pátek), 4 výroční trhy, trhy dobytka a výstavy hospodářské, jimž nelze upřítí obzvláštního významu pro hospodářský styk s venkovem a širokou částí republiky.

Zařízení pro podporu živností nescházejí v Přerově, ať jsou to odborné školy, školy pokračovací, ať už i zařízení podpurná: jatky, skladiště, odborné svazy, úřady, lidové peněžní ústavy, živnostenské prodejny (Zerotí-novo náměstí).

Živnosti stavební našly uplatnění s oživením stavebního ruchu. Zásluhou družstev stavebních („Lešetín“, „Domov“) města Přerova, spořitelny, založen a dík soukromé podnikavosti postavena v Přerově velká řada budov a celých částí města.

Ulice města opatřovány kanalisací, dlážděním, vysazovány, upravovány, při čemž zaměstnávány živnosti příslušných oborů vesměs místních. Mnoho nových obchodních místností, úředních budov, veřejných i soukromých staveb vybudováno a zařízení vzorně zdejšími zdatnými podniky.

Odborné školení, svědomitá organisace a hlavně možnost uplatnění, umožnily obsazení místa všemi obory řemeslné a živnostenské výroby; mnohé obory vynikají obzvláště zdatnými podnikateli, zaměstnanými zakázkami nejenom místními a okolními, ale i zásobovány objednávkami ze vzdálených míst naší republiky.

Jakého stupně vývoje dosáhlo živnostenské a průmyslové podnikání v Přerově, ukazuje stav zaměstnanosti.

V 16 různých oborech jest zaměstnáno více než 6.000 dělníků a dělnic, Z toho nejvíce ve strojařství (přes 1.000), v potravinářství (přes 1.200), přádelnictví, dřevařství a stavebních podnicích.

PENĚŽNICTVÍ.

Frant. Poledna.

Lidové peněžnictví v Přerově vzniklo v době, kdy nepříznivé poměry tísnily přerovské živ-ncstnictvo a kdy bylo nejvš na čase pomoci mu v ohledu finančním. Starší generace pamatuje ještě, jak se půjčovalo a jak se spořilo. Jest velmi poučným, že právě povinným spořením musela býti zahájena činnost první záložny přerovské, jejíž členové byli stanovami zavázáni vypůjčovati nastřádané úspory peněžního ústavu, který vznikl v roce 1861 po příkladu několika měst v Cechách. Zakladatelé Občanské záložny (nyní Úvěrní spolek záložna přerovská) organisovali se na podkladě svépomoci, aby dali základ pozdějšímu rozmachu živnostenskému i kulturnímu v Přerově.

Jak to vypadalo s úvěrem před 70 lety? Nepůjčil-li dobrý přítel, musel podnikavý snaživec o půjčku k hypoteční bance, jejíž pomoc bývala vždy obmezena.

Krátkodobý úvěr poskytovali nejrůznější „dobrodinci“, ale jejich pomoc přišla dlužníkovi... vždycky draho. Teprve záložny přinesly v tomto ohledu změnu pronikavější a slouží jistě ku cti uvědomělému Cyrilu V í-tězovi (narodil se roku 1824 jako syn řezníkův), že první (nejenom v Přerově, ale vůbec na Moravě) vyburcoval 16

společníků, s nimiž položil základ lidovému peněžnictví v Přerově, které doznalo mohutného rozvoje za minulých 70 let.

PŘEHLED LIDOVÝCH PENĚŽNÍCH ÚSTAVŮ V PŘEROVĚ K 31. PROSINCI 1929.

	Rokz zal..	Počet členů	Podíly	Fondy	Vklady	Půjčky	Cen, pap. a přeb.
1. Městská spořitelna	1885			3,983.686	67,178.336	51,630.487	17,787.306
2. Okresní záložna	1888	2.325	824.900	2,442.000	47,357.964	45,606.323	5,985.082
3. Úvěrní spolek	1861	1.774	540.000	1,300.000	31,803.262	28,008.498	4,716.148
4. Občanská záložna	1892	1.667	419.430	691.480	19,359.262	18,329.086	2,322.984
5. Založ, továrny hnojiv	1929	24	50.000	—	10,971.098	11,039.116	—
6. Spořit a založ, spolek	1912	450	4.500	165.410	4,698.179	4,135.330	567.349
7. Legiozáložna	1921	668	63.250	30.489	3,286.786	2,940.623	399.861
8. Zemědělská záložna	1919	580	36.880	4.985	2,461.880	1,491.100	753.500
9. Živnostenská záložna	1913	280	106.950	62.472	2,321.501	2,816.727	63.602
10. Dělnická záložna	1921	217	17.550	92.031	1,287.046	1,260.871	164.497
Koncem r. 1929 vykazují úhrnem		7.985	2,063.460	8,772.553	190,725.314	167,258.161	32,760.329

Vzrůstem počtu obyvatelstva a v důsledku hospodářského rozvoje města jevila se potřeba založiti Obecní spořitelnu v Přerově (r. 1885), jejíž úkol byl hlavně přispívati městu v ohledu finančním a podporovati účely všeužitečné. Úkoly tyto plnila a plní spořitelna měrou dostatečnou a vyspěla v mohutný peněžní ústav.

Po spořitelně vznikla (roku 1888) Okresní záložna v Přerově, v době, kdy už počínaly rozkvétati Živnosti, obchod a průmysl přerovský velmi slibně a kdy bylo třeba organisovati službu úvěrnickou rychleji a vydatněji. To už mimo zmíněné ústavy přerovské působily záložny v Brodsku, Kokorách a Vlkoši, a brzy potom (roku 1892) založena byla Občanská záložna v Přerově, takže koncem století minulého bylo již v Přerově a v jeho nejbližším okolí 6 peněžních ústavů, k nimž přibyly ještě záložny v Troubkách, ve St. Vsi a s nimiž skoro současně zakládány raiffeisenky v Dluhonicích, Domaželicích, Zelátovicích, Beňově. Postupně v našem století vstoupily v život další v Brodsku, Bochoři, i Přerově a záložny pak v Přerově Živnostenská, Zemědělská, Dělnická a Legiozáložna. Mimo to před válkou zřízena byla Obchodní a bankovní společnost při Okresní záložně, která první vystihla potřebu bankovního a směnářského závodu (při Úvěrním spolku založený Bankovní ústav se neujal), později patřila filiálka České průmyslové banky, za války filiálka Moravské agrární a průmyslové banky, po válce filiálka Komerční banky, která však byla brzy zrušena. Všechny ostatní zde zmíněné ústavy peněžní (jest jich 12 mimo kontribučenský fond, nyní skoro bezvýznamný) působí v Přerově ku prospěchu Živnosti, obchodu a průmyslu, jak zase na veníkově blahodárnou činnost vyvíjí 7 záložen a 8 raiffeisenek. Síla a peněžní zdatnost přerovských peněžních ústavů "vysvitne nejlépe z připojeného sestavení, pořízeného péčí Okresní záložny v Přerově, která od let sbírá bilanční data všech peněžních ústavů v okrese přerovském a kojetínském.

Dotaz bilanční filiálek nebylo možno opatřiti, soudíme však, že spolu s těmito spravují peněžní ústavy přerovské na 200 milionů Kč jmění, sestávající z úspor, fondů a podílů

členských. Záložny čítají v přítomné době 7.301 členů se splacenými podíly ve výši 1 milionu 909.750 Kč a fondy 7,234.443 Kč. Ústavy tyto mají přes 150 milionů Kč rozpůjčeno v městě a v nejbližším svém okolí, neboť lidové peněžní ústavy řídí se ve své působnosti zásadou, že peníze svých střádalů rozpůjčují v hranicích okresu ku podpoře zemědělce, živnostníka, obchodníka, průmyslníka i soukromníka, potřebuje-li tento úvěrové pomoci.

Dnes není hospodářský život bez lidového peněžnictví vůbec ani možný. Nabádáním k šetrnosti ve školách učí se mládež ve styku s peněžním ústavem hospodářskému zacházení s penězi. Úvěrová činnost peněžních ústavů zdárně umožňuje podnikání poctivých jednotlivců i společností, jichž počet v pojed. ani tomto jsme uvedli.

PŘEROVSKÉ NÁDRAŽÍ.

Ed. Beníšek.

P ř e r o v s k é nádraží je železničním uzlem, Z něhož vybíhají čtyři důležité moravské tratě : 1. k Praze (via Olomouc a Česká Třebová), 2. do Mor. Ostravy, Bohumína a Petrovic (na hranicích Německa a Polska), 3. do Břeclavě (na hranice Rakouska, k Vídní) a 4. do Brna. Je to do velikosti třetím nádražím na Moravě (po spojeném nádraží v Moravské Ostravě a nádraží v Bohumíně). Bylo vystavěno při t. zv. Severní dráze, pojící Vídeň s Krakovem, pro Rakousko velmi významné. Tato dráha byla časově druhou tratí na Moravě; počala se stavěti z Vídně od r. 1837, na přerovském nádraží byl zahájen provoz 1. května 1841.

Nádraží přiléhá k městu na jihozápadě a zabírá značnou plochu od řeky Bečvy směrem jihovýchodním až k obcím Lověšicím a Moštenici v délce přes půl hodiny cesty. Dělí se v nádraží osobní, nákladní a seradovací. Prvé dva oddíly tvoří nádraží hlavní. K němu se pojí dvě rozsáhlá přednádraží, později zbudovaná: staré (pravé) k Lověšicím, nové (levé) k Moštenici.

Na hlavním nádraží jsou tři nástupiště pro osobní dopravu, k nim patří paterý koleje průjezdné a troje kusé. Za nimi následují další koleje pro vlaky průběžné a nákladní rychlíky. Po osobních kolejkách při nástupišťích projíždějí též nákladní vlaky v době, kdy jsou tyto koleje volné. Nebot osobní vlaky se v nádraží jako křižovatce drah sjíždějí a z něho vypravují skupinově, aby cestující mohli rychle přesedati. Výpravčí úředníci řídí pohyby vlaků dnem i nocí ve čtyřech služebnách.

Přednádraží mají úkol jakožto nádraží seřadovací pro nákladní dopravu. Nákladní vlaky přivážejí z různých míst zboží určené pro nejrůznější stanice všech tratí. Proto se napřed tyto vlaky třídí v jednotlivé vozy nebo vozové skupiny a na různé koleje, potom se seřadují ve vlaky nové. Tyto dvojí výkony se provádějí na dvoukolejích nádražích či kutalištích. Kutaliště je mírné návrší, na jehož vrchol kouleci lokomotiva vlak zvolna vytlačuje, aby s něho vozy samy postupně sjížděly na jednotlivé, paprskovitě se rozbíhající koleje a opodál se kolejovými zarážkami zastavily. Směr jízdy se řídí ze stavědlové věže různým postavením výhybek; celou práci obstarává četa koulecích posunovačů. Po roztržení celého vlaku počnou se řaditi vlaky nové.

Na hlavním nádraží jsou zřízeny dvě výtopny s kotlů, rovná a „kulatá“. Aby mohly lokomotivy do jednotlivých oddílů kulaté výtopny vjížděti a opět na jiné koleje do nádraží vyjížděti, otáčejí se na parní točně s jedinou kolejkou. Zároveň se tu plní uhlím tendry (uhláky) vlakové z horních násypek. K témuž účelu byly zřízeny velké zásobníky uhlí, zdaleka nad kolejemi a vlaky viditelné; plní se uhlím z vozíků, které projíždějí na úzkokolejně dráze, jeřábem se nadzvednou a do zásobníků překloupí. K zásobením tendrů vodou čerpá se voda čerpadly z blízké řeky Bečvy, rozvádí podzemním vodovodem po nádraží a zvedá pak vodními jeřáby mezi kolejemi.

Nádraží se osvětluje elektrickými svítilnami. Proud dodávají SME v Přerově (prostřednictvím spínací stanice v Městských elektrických podnicích) a to jak k osvětlování tak pro motorický pohon (voda, uhlí) i výměny kolejí a návěstí. Na nádraží jsou ještě jiná zařízení jako: dílny pro opravy strojů a vozů, skladiště a zásobárny, nákladní jeřáby, zařízení k mytí, čištění a desinfekcí vozů atd.

Nedávno byla zbudována tak zvaná dluhonská spojka, kterou jezdí některé nákladní vlaky přímo mezi Ostravou a Olomoucí mimo vlastní nádraží.

Přerovské nádraží je podřízeno dvěma ředitelstvím státních drah: v Olomouci a v Brně. Nádražní budova je jednopatrová s průčelím do široké Husovy třídy a obsahuje, vestibul s pokladnami, kanceláře dopravní, telegrafní a j., čekárny a restaurace., v 1. poschodí pak noclehárny, školy a různé úřední místnosti.

Velikost i význam přerovského nádraží jako středo-moravského uzlu dopravního pochopíme též, udáme-li si výkonnost dopravního úřadu v číslech. Za rok 1928 projíždělo a zastavovalo ve stanici přes 37.000 osobních vlaků a rychlíků, téměř 50.000 nákladních, připočteme-li k tomu řady vlaků posunovacích a pracovních, obdržíme výsledek skoro 114.000 vlaků ročně a přes 300 denně. Osobní pokladny prodaly za rok přes čtvrt milionu jízdenek. Příjem staničních pokladen (osobních a zavazadlových) obnášel asi 76 mil. Kč. Nádraží zaměstnává přes 2600 osob, s rodinnými členy k 10.000. Úředních telegramů bylo podáno v roce 1928 přes 900.000 vedle velkého počtu soukromých.

POŠTOVNÍ A TELEGRAFNÍ ÚŘAD V PŘEROVĚ.

Bohumil Levý.

Poštovní a telegrafní úřad Přerov 1 (město) jest umístěn v budově č. p. 114 (or. č. Bratrská ul. 3 a Kratochvílova ul. 4). Byl zřízen roku 1840 jako poštmistrovský poštovní a telegrafní úřad z označením Přerov 2. Koncem května 1925 byl zrušen a na místě jeho zřízen v nové budově erární poštovní a telegrafní úřad Přerov 1 s poštovní službou podací, peněžní službou dodací, telegrafní a telefonní ústřednou. Budova, jest majetkem poštovní správy. Byla po' .stavena v letech 1923—1925 na volném místě dvora obecné školy a hostince „U Jonášů". Má dvě fronty, do ulice Kratochvílovy (část s úředními místnostmi) a do ulice Bratrské (část bytová).

Střed mezi křídly poštovní budovy zabírá budova městské spořitelny, přizpůsobená facádou budově poštovní, takže celý blok tvoří ucelený obraz, obrácený průčelím na náměstí a vyzdobený v rohu akademickým sochařem Jos. Kubíčkem dvěma uměleckými reliéfy „Práce" a „Spořivosti". Obě stavby projektoval architekt ing. Miloslav Kopřiva z Brna. Pozemek, na němž stojí poštovní budova, věnovalo město Přerov zdarma, jež jej před tím koupilo za 400.000 Kč. Stavební náklad na poštovní budovu činil téměř 2 miliony Kč, kterýžto obnos zapůjčila poštovní správě městská spořitelna v Přerově za výhodných podmínek. V přízemí budovy umístěno jest oddělení poštovní, v prvním poschodí telegrafní, v druhém telefonní ústředna, strojovna a akumulovna. V budově jest zřízeno ústřední topení.

Poštovní oddělení jest značně frekventováno. Celkový peněžní obrat vkladů i výplat činil v roce 1928 přes 400 milionů Kč. Úřad vede místní radiovou agendu stanic. Telegrafní ústředna patří k nejdůležitějším ústřednám československého státu a jest spjata s evropskou sítí telegrafní řadou vedení k provozu Hughesovu a Morseovu. Místní telefonní ústředna jest zařízení pro 900 účastníků o 9 pracovištích. Ústředna meziměstská má 8 pracovišť a noční stůl. Zapojeno jest 24 meziměstských vedení. Účastnických hlavních stanic bylo v Přerově koncem roku 1928 — 380. Místní telefonní síť je zkabelisována. Veškeré technické zařízení obou ústředen jest nejmodernějších typů a bylo pořízeno nákladem asi 1 3/4 milionu Kč.

Koncem r. 1928 bylo úřadu přiděleno celkem 85 zaměstnanců (71 úředníků, 14 zřízenců).

Úřední hodiny pro strany jsou pro službu listovní a balíkovou od 8—12 a od 14—18 hod., pro službu peněžní od 8—12 a od 14—17 hod.; ve svátek od 8—10 hod. Telegraf a telefon je otevřen ve dne i v noci. V poledne a v noci vchod vedle fary. Příhrádky pro strany jsou přístupny ve všední dny od 7—12 a od 14—18 hod., v neděli od 8—9 hod., o svátcích od 8—10 hod.

Nejbližším úřadem, kde je možno podati zmeškané zásilky v době od 12 do 14 hod. a od 18 do 8 hod., jest poštovní úřad Přerov 2 — nádraží.

Poštovní a telegrafní úřad Přerov 1 (nádraží) jest umístěn v budově nádražní, v ulici Husově. Byl založen při výstavbě dráhy v roce 1841. Jest úřadem podacím i dodacím. Doručuje v městě Přerově poštu listovní i balíkovou a obstarává vybírání poštovních schránek. Místnosti úřadu byly v roce 1929 moderně vybaveny.

Poštovní úřad Přerov 2 jest přednostenským úřadem šesti vlakových pošt a to dvou jezdících do České Třebové, dvou do Brna, jedné do Bohumína a jedné, jezdící do Břeclavě. Koncem r. 1928 zaměstnával úřad 149 zaměstnanců (57 úředníků, 82 zřízenců). Tento poštovní úřad má značný význam pro překládání pošty na několik dopravních směrů.

Místní správa poštovní automobilové dopravy nalézá se v garážích v nádvoří průmyslové školy. Je podřízena správě v Prostějově. Obstarává od r. 1920 provoz na trati Přerov — Bystřice p. H. se dvěma autobusy.

ŽEBRAČKA.

H. Sekera.

Na severovýchodě přiléhá až téměř k Přerovu listnatý les „Žebračka“, o rozloze asi 212 ha. Táhne se od pravého břehu řeky Bečvy na sever skoro k bohumínské trati. Žebračka patří mezi vlhké doubravy, vyrůstající na půdě ještě dnes periodicky zaplavované. Po regulaci Bečvy se staly sice záplavy vzácnější, ale přece při silném stoupnutí hladiny v řece rozlejí se vody ještě hluboko do lesa. A právě záplavy vtiskly Žebračce její zajímavý ráz, charakter beskydského lesa; rozvodněná Bečva přinášela s sebou v rodných Beskydách vyrvané stromy, keře a keřičky, byliny a jejich semena, které se tu v tišinách usadily a nakořenily. A tak během časů vyvinula se tu květena beskydská v tak mohutných společenstvech, že podobná nutno hledati i v samých Beskydách. Tím právě je Žebračka jedinečným, ba možno říci jediným místem na Hané.

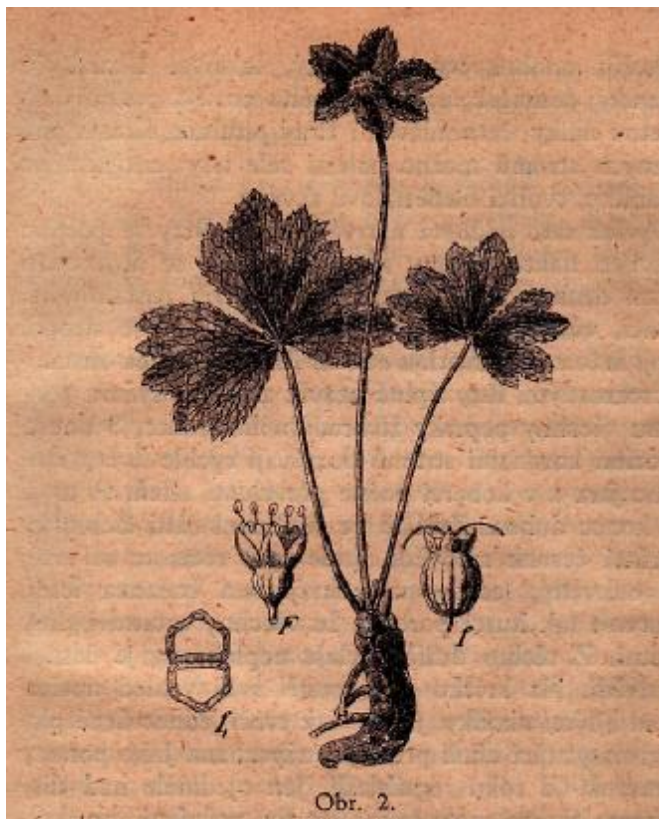
Nejvýznačnějšími stromy jsou v Žebračce staleté duby, vynikající nad své okolí mohutnými korunami, tím nápadnějšími, že jsou ještě zhuštěny cizopasným ochmetem. Vedle dubu převládají habry, lípy, osiky a olše, roztroušeně rostou i jasany, javory, kleny, važy a babyky, břízy, topoly, vrby, modříny a jiné. Některé aleje vroubí smrlk, ojedinele možno nalézti i kaštan. Z keřů nejčastěji se vyskytuje líska, krušina, svída, brslen, ptačí zob, bez černý, kalina, hloh, trnoslívka a lýkovec.

Nejzajímavější částí Žebračky je její bylinný kryt, který nabývá největší pestrosti a rozmanitosti záhy z jara, dokud se neuzavřela rozvitými listy klenba stromů a nesebrala půdě všechny sluneční paprsky.

Sotva roztál sníh, koncem února či začátkem března, zabělí se půda nesčasnými bílými zvonky sněženek. Brzy se mezi nimi počnou objevovati řídké hrozny něžně modrých ladoněk, žluté 'hvězdičky křivatce, bílé sasanky hajní, svazky květů prvosenky bledožluté, na' chove hrozny květní dymnivky prstnaté i duté.

V dubnu sněženky dokvítají, zato ladoňky, sasanky a petrklíče jsou v plném květu. Vedle nich kvetou už drobným sasankám podobné zapalice, lecha jarní, piknik lékařský, různé druhy fialek, bažanka lesní, orsej, kyčelnice cibulkatá (obr. 1.) a žlaznatá, pryskyřníky a hluchavky. Asi v polovici dubna dostupuje nádhera Žebrácky svého vrcholu. Květy sněženek a ladoněk sice vymizely, ale ku jmenovaným již druhům přistoupila celá řada nových jako hvězdnatec zubatý (obr. 2).

kokořík mnohokvětý a lékařský, kostival lékařský a hlíznatý, česnáček medvědí, zběhovec. Na pokraji lesa kvetou fialky, černohlávek i žlutý pitulník. Kolem pňů různých stromů možno nalézt celé trsy cizopasného podbítku, tvořící bleděfialové skvrny.

Avšak tato nádhera netrvá dlouho. Brzy se počnou rozvíjeti nalité pupeny stromů, počnou se objevovati první drobné lístky, které se s rozkoší roztahují na slunci, vůčihledě rostou a obalují holé větve stromů svojí šťavnatou, imladou zelení. Brzy se klenba stromová rozrostlými listy úplně uzavře a sebere svému podrostu všechny paprsky životodárného slunce. S houstnoucími korunami stromů dozrávají rychle květy raného jara a v koberci počne převládati zeleň. A to je již konec dubna. Zvláště ve východní části Žebrácky dorůstá česnek medvědí, jinde opět rozroste se orsej již odkvetlý, leckde na pokraji lesa bažanka lesní, a utvoří tak husté porosty, že všechny ostatní byliny zadusí. Z těchto dusičů zvláště nepříjemný je česnek medvědí. Na krátko sice zpestří svůj vzhled nesčetnými bílými okolíky, jinak však tvoří jednotvárné plochy, nasycující okolí prudkým zápachem. Jeho porosty jsou rok od roku rozsáhlejší. Jen ojedinele nad slitý koberec těchto mohutných družin vyčnívají pryskyř-níky, pryšce, kokoříky, kostivaly a statné, úhledné lodyhy lilie Zlatohlavé. Poněkud později na pasekách a v podrostu rozbují se trávy, pokrývající rozsáhlé plochy. Je to hlavně pšeničko rozkladité, různé druhy ostřic, metlice trsnatá, kostřavy, srha, lipnice a j.

Květen zastihne kvetoucí vraní oka, arony, ba vzácně i královnu máje — vonnou konvalinku. O něco později rozkvetou řídké hrozny růžových, nachově skvrnitých kalichů lilie zlatohlavé. Ale to jsou již jen doznívající tóny barevné nádhery jarní, jsou předzvěstí léta, které zbaví Žebračku veškeré zajímavosti.

Ztráta této jediné jarní krásy je Přerovákům tím citelnější, že se z tůní a močálů rozletěla hejna komárů, která krve-lačně napadají chodce.

Slabý odlesk jarní bujnosti poskytují koncem lét:-, jižní části Žebrácky, kde bečevní vrbiska a přilehlé paseky lesní zazáří spoustami rozkvetlého zlatobýlu pozdního, rostliny severoamerické, která sem odněkud ze zahrad byla člověkem zavlečena.

Podstatnou částí rostlin, tvořících kryt v Žebračce, jsou druhy karpatské, které sem nanesla Bečva. Z typicky karpatských prvků je nejvýznačnější hvězd-natec zubatý (obr. 2.), kyčelnice žlaznatá (obr. 1.) a pryskyřník kašubský, zajímavý je výskyt popence srstnatého, kostivalu hlíznatého, dymnivky duté a pryšce tuhého, dále z horských druhů roste tu kerblik lesklý, rozrazil horní, kozlík bezolistý, kostřava lesní, knotovka lesní, třezalka horská, blatouch přímoplodý, čarovník horský a čistec alpský. Proto Žebračku nutno označiti jako beskydský les. Zvláštní je však, že tu úplně chybí nezbytný doplněk horských lesů -kapradiny, jakož i byliny vysokohorských lučin (na př. oměj) a strání (pcháč bělohavý a j.). Vedle těchto zástupců chladnějších poloh se tu vyskytují rostliny teplomilné jako krásná lilie zlatohlavá, ladoňka dvou-listá, pryšec plocholistý, divizna červíkova, sveřep vztyčený a vzácně i modřelec chocholatý. Na jižním okraji lesa lze nalézt i evropskou rostlinu orientální — ostřici Buekovu, jež dle Otruby roste i jinde v Pobečví.

Vývoji a vzrůstu rostlinstva je v Žebračce dopřána dostatečného klidu, neboť je tu nejen zakázáno choditi mimo aleje a cesty, nýbrž ani se tu nesmí vyžínati tráva, hrabatí listí a sbíratí klestí. A tak se stala Žebračká zásluhou městské rady přerovské místem chráněným — přerovskou rezervací.

|

MĚSTSKÉ SADY.

Antonín Procházka.

Založením okrašlovacího spolku před 50 lety byl probuzen zájem o městské sady. Od té doby vysázeno bylo v ulicích města nesčetné množství okrasných stromů a na všech volných a vhodných prostranstvích založeny větší i menší parky. Interes občanstva o okrasná stromořadí v ulicích a o sady stále potěšitelně vzrůstá, s opravdovým zájmem sleduje každou započatou práci v tomto směru.

Větší park uvnitř města nalézá se na Nám. svobody, je to spíše parkově upravené náměstí. Sady na Nám. svobody založeny byly v roce 1922 na rozloze ca 11.700 m², hlavně zásluhou bývalého referenta městských sadů, f lékárníka Vítězslava Nečasa. Tento park dokazuje nejlépe, že mnozí z občanů bývají pro dobrou věc získávání teprve, až uviděli ji hotovou. Po předložení návrhu a modelu na park, bylo některými občany protestováno proti jeho uskutečnění. Dnes všichni tamnější obyvatelé jsou zastánci a ochraniteli utěšeně vzkvétajícího parku. Četná návštěva obecního je tohč nejlepším důkazem. Mládež i dospělí a mnozí choří nacházejí zde osvěžení. Založením parku vyzískáno bylo nejen po stránce estetické a zdravotní, ale také i po stránce jiné. Zřízením parku byla umožněna totiž okamžitá úprava rozlehlého náměstí, jehož vydláždění bylo by si vyžádalo ohromných peněžních nákladů, kterých by obec v dohledné době nemohla obětovati.

Park na Šířavě a u sv. Františka tamtéž založen byl v roce 1889. Práce při zakládání šířavských parků řídil zemřelý Pavel Osmitz. Parky šířavské zaujímají také značnou rozlohu, netvoří však jednotný celek, nýbrž rozděleny jsou třemi silnicemi a mnoha příjezd] .-: jednotlivým statkům. Zásluhu o založení šířavských parků měli dr. Riedl. dr. Lípčík, lesník Hájek, Vilém Krippel a jmenovaný Osmitz. Mimo mnoha různých i botanicky cenných keřů a stromů, bylo vysázeno tehdy 150 kusů lip, které tvoří alej kol silnic. Aleje, které jsou k silnicím přilehlými parky vytvořeny, působí mohutným

dojem. Nedostatečné chodníky kol silnic a značné množství prachu se silnic nelákají ovšem mnoho chodců, kteří by obdivovali krásu malebně se rozprostírajících stromů. Závadou vývinu stromů je telegrafní vedení. Telegrafní správa vykonala by velmi záslužný čin, kdyby toto vedení, beztak jen průběžné, zkabelo-vala, však nikoli vedením vrchním, nýbrž podzemním. Přestalo by konečně jednou mrzačení stromů a sice stromů nejkrásnějších, které vyznačují se mohutným vzrůstem. Mimo to řady telegrafních sloupů neslouží také v nejmenším k okrase města. To samé platí o vedení elektrickém a šeredných transformátorech. ■ Z menších městských parčíků sluší zaznamenati maličký, parčík na Komenského třídě proti Moravské bance, kde na několika lavičkách sedává stále mnoho lidí. Takových menších parčíků má město ještě několik, z nichž na cestě do středu města jsou v ulici Palackého parčíky u škol a parčík kol pomníku Komenského. Tento parčík tvoří sympatický rámeček pomníku a skýtá příjemný pohled z protilehlé pasáže.

Také pomník Blahoslavův na Horním náměstí proti zámku Žerotínovu ozdoben je malinkým parčíkem, v němž vzadu za pomníkem stojící vlašské topoly dodávají tomuto pěkného pozadí.

Chloubou města je sad Michalov. V roce 1890 byl podán městské radě lékárníkem Psotou návrh, aby aspoň část bývalého lesa Mchalova byla přeměněna na moderní park. K uskutečnění tohoto návrhu došlo však teprve v r. 1904 za starostování starosty Troppera, kdy nejvíce se o založení parku zasloužil dr. L. Riedl

Partie z Městského parku Michalov

Vypracováním plánu na sad pověřen byl někdejší ře' diteí pražských sadů Fr. Thomayer, bratr zemřelého světoznámého lékaře profesora Thomayera. Thomayer byl tehdy vynikající odborník, vyšlý ze školy pařížské. Veškeré jeho práce, a není jich málo, připomínají pra' videlný francouzský sloh, přesto však mají jakýsi ráz thomayerovský, bohaté květnice, zvlášt' kompaktní lemování záhonů a jiné. Jeho květinové záhony vyzná-ěují se sytými barvami. Charakteristicky uplatňoval mnoho

kvetoucích keřů v ucelených řadách anebo kompaktních skupinách, aby docílil mohutného efektu.

Volba Thomayerova projektantem sadu Michalova byla šťastná. Snad nikdo nemohl lépe jako on učiniti Z lesa s mohutnými stromy a staletými duby to, co Z něho učinil Thomayer. Otevřené rány po vykácených stromech ucelil pevnými skupinami kvetoucích keřů, Z nichž ty nejkrásnější jako by vybíhaly a stavěly se jednotlivě na odív a ty nejmenší z nich jako by se shlukly v jeden dlouhý záhon, který lemuje prázdnou louku.

Do mohutného massivu zeleně jako by zasadil drahokam z květů.

Sad Michalov stal se po svém založení nejkrásnějším a nejoblíbenějším místem města, je velmi vyhledáván občanstvem, které si jej, abych tak řekl, váží a je naň hrdo.

Přes svou rozsáhlost a značnou spotřebu květů každého roku, která přesahuje číslíci 60.000 rostlin ročně, neměl tento sad až do převratu ani hospodářské budovy ani skleníku. Veškeré rostliny byly pěstěny a transportovány z městského skleníku na hřbitově, čímž bývala výzdoba sadů mnohdy velmi ohrožena. Proto bylo přikročeno v roce 1921 ku stavbě menšího hospodářského stavení a hned na to v roce 1922 k zařízení 16 parníků, ve kterých učiněn počátek s pěstováním rostlin pro sad. Prvý skleník postaven pak na podzim v roce 1924. Veškerá tato zařízení stala se základnou hospodaření největšího a nejpěknějšího parku v městě. Teprve postavením skleníků a zřízením pařenišť bylo umožněno prováděti výzdobu sadů květinami uspokojivě. Dříve dělo se to nedostatečně a mnohdy rostli námi méněcennými.

Brzy však se ukázalo, že tato zařízení přece jen nedostačují pro uschování všech palm a banánů v sadě pěstovaných. Protože však město samo nemohlo pro nejbližší dobu věnovati poměrně vysoký náklad na novou stavbu skleníku, ujal se této myšlenky místní Okrašlovací spolek a pilnou prací neúnavného jeho předsedy Vojtěcha Tšpona podařilo se za součinnosti obětavého členstva přikročiti již na podzim roku 1925 ku stavbě 21 m dlouhého skleníku. Ihned po dokončení předal Okrašlovací spolek skleník městským sadům k užívání a usnadnil tak snadné přezimování všech parkových rostlin, jakož i množení těchto v nové mno-Žárně již na jaře 1926. Okrašlovací spolek neustal však ve své činnosti. Předsevzal si totiž postaviti postupně celý blok nových skleníků dle původního projektu správy městských sadů. Nové skleníky nemají pouze sloužiti k uschování a pěstování rostlin, nýbrž mají zaujmouti různé sbírky krásných cizokrajných květů. Po svém dohotovení budou tyto skleníky v určité dny občanstvu přístupny, aby milovníci květů mohli se občas seznámiti s pěstitelskou prací městských sadů a aby se mohli potěšiti zelení a květy pěstovaných rostlin, na něž pohled zvláště v době zimní bude v novém palmovém skleníku velmi příjemný.

Tento palmovník byl také postaven nákladem bezmála 100.000 Kč Okrašlovacím spolkem na podzim roku 1928. Má býti památkem, jakým město Přerov oslavilo 10leté trvání naší samostatnosti. Jubilejní palmovník byl 4. listopadu 1928 při zvláštní slavnosti předán městské radě do opatrování a užívání.

K rozšíření Michalova přispěje nově zřizovaná botanická zahrada. Tato botanická zahrada má zabírati sbírky nejběžnějších, botanicky cenných rostlin. Rostliny budou pojmenovány. Účel její a hodnotu ukáže teprve její praktické používání. V jednotlivostech bude mnohým poučným objektem, v celku pak pro všechny krásnou zahradou. Její budování bude pozvolné, úměrné nepatrným nákladům k tomuto účelu věnovaným. Doposud nebyly ani z části vyčerpány státem poskytnuté subvence.

Jubilejní palmovnik v Michalově.

Jubilejní palmovnik v Michalově

Nakonec sluší vzpomenouti, že město Přerov je ovroubeno a protkáno zahradami a zelení stromů jak-o málokteré město jiné. Pěkný pohled na město je se silnice želátovské a rokytnické.

BEČVA V PŘEROVĚ.

Frant. Kočí.

Rozhodně to Bečvu uráží, co čteme o ní v Ottově Naučném slovníku. Je prý Bečva divoká řeka, která způsobuje často povodněmi veliké škody. Nikoliv, není tomu tak. Mívala ovšem Bečva, než byla ^regulována, často romantické choutky a rozmary, hodila si někdy z kopýtka, ale toho už není. Zkrotlá, střízlivá, loudá se teď mezi svými betonovými břehy a dělá pokání. Bečva je teď, pánové, řeka správná a není, myslím, mírnější a užitečnější vody nad ni. Dítě se v ní může válet a neutopí se. Praví se, že opilému i moře po kolena. V Bečvě jest vody také asi jen po kolena a to opilému i střízlivému. Za to kdo by se chtěl v Bečvě utopit, tomu řeknu do očí, že to s tou samovraždou nemyslí upřímně.

Ale kdo se chce pěkně okoupat v čiré, čisté, vlažné vodičce, která má obláskové, písčité dno, která není Žlutá jako Hoangho, která není černá jako Niger, která není červená jako Red River (zúmyslně volím tato mohutná přirování, neboť Bečva si toho zaslouží, je naší pýchou v Přerově a mnohá města na Moravě mohou směle závistí blednout), nýbrž která má zelenavou, řekněme smaragdovou, akvamarinovou barvu se safírovým nádechem (opět zúmyslně hýřím zde těmi drahokamy, neboť atd.) jako mají alpské řeky; která má mírně svahovité, přístupné břehy s přirozenými vrbovými kabinami, břehy, na nichž žíznavý nepostrádá ani bud s občerstvením; nuže kdo tak se chce okoupat na svobodě, ve volné přírodě, ten ať jde na Bečvu. Bečva nedělá rozdílů v národnosti, náboženství, nedělá rozdílů společenských, politických, každého omyje buď jeho mýdlem nebo svým pískem, každého očistí i toho kluka celý rok nemytého, který si potrpí na čistotu jen v letní sezóně. Myslíte si, že jako v Bečvě tak je tomu v každé

řece? Chyba lávky! Procestujte celou Moravu, koupejte se kde chcete, přesvědčíte se, že Bečva jest unikum na Moravě. Jinde je voda buď kalná, studená, černá (Svratka), červená (Dyje u Znojma), žlutohnědá (Sázava, Morava), bahnitá nebo zas s balvanitým dnem, břehy příkré, .nehostinné; nad Bečvu není, jen na Bečvě je všecko pohodlí jak na objednávku.

Když vyjdeš z Trávnícké ulice nebo z Podvalí, staneš na regulační hrázi, rozhlédneš se po Bečvě ozářené paprsky letního slunce a uvidíš ten život na Bečvě, Zvoláš: Žádné Ostende, žádné Grado, Lido, žádná Opatije, Riviera, Swinemünde, já zůstanu v Přerově na Bečvě.

' Zvláště na pláži pod rybníkem jen to víří, hučí, šílí Životem. Muži, Ženy, dospělí i nedorosti, bílí, tmaví, připálení, nedopečení, spálení, žlutí, červení, tlustí, hubení, holí, porostlí mezi hromadami pestrobarevného šatstva se válejí, stojí, chodí, běhají, v plavkách suché vrby stavějí, po rukou chodí, neb v běhu po březích se trénují; sličné dívky v trikotových neb vlněných červených, modrých, černých neb vyzývavě pruhovaných kupačkách vodí se po březích, mužské oči se zálibou omračující i oslepující kyprými tvary a božskými liniemi svého těla; .tinohá tak zamění potom svůj gumový čepec, jaký teď¹ nosí na ochranu svého mikáda, za počestný manželský. Vše se baví, jásá, směje; ženy piští, mužská mládež ukazuje svou sílu a zdatnost a dělá vtipy, jako když tupým nožem piluje špagát. Ale nejvíce se činí kluci: tahají se, vřeští, 'stříkají, zápasí,. ponořují se, plivají, hltají vodu, lapají vzduch, až je musí starší napomínat: „Kluci, nehlgejte tolik té vody, beztak je jí tu málo.“ Větší kluci, aby ukázali, že mají k ženění blíž, hrají v karty. Počestné rodiny táboří pospolu na rodinných dekách a prostěradlech a živí se třešňovými lívanci. I ti malincí arturkové v náručích matek otvírají očka a pusy na tu parádu a to hemžení vůkol, každý pje nadšeně svůj part v této mnoho-hlase sborové hymně ku poctě Slunce a Vody. Měla prý ohavnou pověst ona dvě města, jež zmizela v Mrtvém moři. Dnes móda drží ochrannou ruku nad tímto zápasištěm, kde každý se snaží ukázati, jak opovrhuje všemi předsudky o tom, co se veřejně smí ve styku s druhým pohlavím. Ale ať se děje cokoliv, ze zátíší vrbového vystrkuje svou udici rybář, stojí tam nehybně uprostřed té Sodomy jako oasa klidu, opásán pásem pravé rybářské trpělivosti a jiných ctností, snad chytí aspoň kluka za rozpustilé stehno.

Rybáři přerovští soustřeďují teď své úsilí na rybníku, který se táhne pod Kozlovskou ulicí. Tam za vedení dra Svobody podnikají nákladné adaptace za účelem racionálního chovu ryb. Není ten rybník jako někde na Třeboňsku, aby dodával rázu celému kraji, ale i na ten jsme v Přerově pyšní a myslíme si: Malá jest má sklenice, ale piji ze své sklenice.

Z cenných ryb, v Bečvě se vyskytujících, jmenuji parmy a podoustve, v rybníku jsou kapři a štiky. Ale dostat kapra nebo štika, jest událostí. Tím více dojímají rybáři jako nenapravitelní vytrvalci a optimisté. Ať takový rybář stojí 'u vody nebo sedí, ať jest ustrojen nebo svlečen, vždy svou mlčenlivostí (jaroto ženské se nedávají na rybářství), hodnou filosofa, svým klidem, svou skromností, pokorou, střízlivostí, snášenlivostí a jinými ctnostmi občanskými, připomíná ony apoštoly-rybáře galilejské, jež Pán vyvolil, aby zahanbili moudré tohoto světa. Šťastná žena, která dostane rybáře, má klid a mír i pokoj v rodině. Zanes mu oběd k vodě, po případě ho i živí, on stojí na břehu, kouří, dívá se na brčko a čeká i doufá, doufá i čeká, neboť prý se staly případy, že ryby se chytly. Šťastná jest žena ta, neboť jest manželkou muže, o němž praví filosof, že zlého nestrojí. A co by mu také pomohlo strojiti úklady, když jako Prométheus ke skále, jest přikován k tomu kusu betonu na břehu a mohl by snad kouti pikle jen proti té rybce ve vodě, ale ani ta si Z něho mnoho nedělá. V rybníku přerovském jsou ryby, ale nechťejí z vody ven. Velikého ohlasu došel svého času návrh člena rybářského spolku, aby spolek

objednal z Japonska potápěče, který by zjistil, zda v Přerově není více rybářů než v rybníce ryb.

Zato čeho bývá hojnost na Bečvě — jest písek a v zimě led.

Dívám-li se na pískaře na Bečvě, jak mnohdy osévají písek, stojíce po celý den po kolena ve vodě, shledávám, že jest příjemno dívati se na práci přes vodu, shledávám, že indické přísloví: „Člověku jest lépe seděti než státi, ležeti než seděti, mrtev býti než běžeti," lze doplniti tvrzením, že člověku jest lépe házeti písek než mrtev býti. A podobně i koně měli by nároky na zvláštní kapitolu a úsudek Ochranného spolku proti týrání zvířat. Ale za to ten písek ! To jest zlatý prach, ten bečevní křemenný písek, takového není na celé Moravě a naši zedníci by se vysmáli, kdyby viděli, co se jinde vydává za písek, jaké smetí, jaká mrva, jaká hlína !

Avšak i v zimě dává Bečva užitek. Potřebuje jednou, dvakrát uhodit mráz, rybník zamrzá, mládež bruslí a s břehu na břeh sáňkuje, při čemž má anděl strážný plné ruce práce. Ledaři sekají na rybníku led, ale uchytnou jej bruslařům takřka pod nohama.

Když hodně mrzne a vozí se led, těšíme se, že v létě bude studené pivo.

Na tom veškerém životě na Bečvě živě se účastňují pensisté. Jsou to klidní lidé, kteří v Přerově se zabývají obcházením rybníka. Ale přece nejsou dobrými státními občany, protože proti intencím státu žijí příliš dlouho. Mají úsudek velmi vytříbený, poněvadž si jej denně bystří na všem, co se na Bečvě a u rybníka stane. Na příklad volí nemohou vytáhnout fůru písku a jeden vůl si lehne a myslí si: Mějte mě rádi. „A vy si neumíte poradit? To jste pěkný forman," vysmívá se mu pensista. „Podpalte mu věchet slámy pod ocasem.“: Když vozka tak učiní, tu jiný pensista na něj křičí přes Bečvu: „Vy, raubříu, já na vás zavolám policajta! Tak sužovat dobytek. Kdyby vám tak . . .”

Nebo přijedou provazolezci, bratři Berouskové, kteří na nábřeží u Bečvy mívají vůz. „Co dnes asi vaří paní Berousková," řekne pensista, vida, že se z vozu kouří. Tím hned je dán podnět k britké analýze života umělců vůbec a kočujících zvláště. „No, nemůže jim býti tak zle," resumuje týž, který rozpravu zahájil. „Proč myslíte? — „Že se jim z vozu kouří." — „A z vašeho komínu se nekouří?" — „K poslednímu ne, to už k večeri hráváme jenom na gramofon, nebo špacírujeme u Bečvy.”

Ale pensisté jsou také užiteční pro veřejnost. Když po ledařích zůstanou na hrázi rozježděné koleje a zavezou se štěrskem, kdo myslíte, že ten štěrk ušlape? Pensisté.

Chceme-li na konec shrnouti vše, co jsme pověděli o Bečvě, musíme říci, že Bečva jako koupaliště pro nejširší vrstvy, kde voda, slunce a čistý vzduch jsou zdarma a jako brusliště, dále hráze podél Bečvy se svým zdravým vzduchem, krásným rozhledem, se svými sady, má pro Přerov veliký význam hygienický a jako vývoziště ryb, štěrku, písku, ledu (i ryb? Pozn. .sazeče) má přímý význam hmotný.

Pročež: Bečvo, rozlívej se, rozlívej,
po hladkém kameni,
a jen nám nevysychej !

TĚLESNÁ VÝCHOVA V PŘEROVĚ.

Josef Přidal.

Tělesné výchově jest věnována v Přerově značná pozornost, a to jak v tělocvičných jednotách, tak ve sportovních klubech.

U mostu na pravém břehu vybudoval v roce 1921 Sokol stadion o celkové výměře 11.420 m². Úplně vzadu jest seřadiště, pak velká betonová tribuna s 1490 sedadly, z nichž jest krytých 160. Před tribunou jest cvičiště pro 800 cvičeňců, kde jsou také do-skočiště a místa pro nářadí. Pod tribunou jsou šatny, sprchy a skladiště. Kolem cvičiště jest ohoz a naproti tribuně hudební pavilon pro 50 hudebníků. Prostorného podjezdu

používá se v zimě jako ohřívárny. Hned u vchodu jest tenisový court a kuželna, sousedící s restaurací. Stadion sám měří 6.280 m², zbytek pak jest stavební místo pro tělocvičnu a zahradu. Stadion pojme 6—7.000 diváků. V létě hrává se na cvičišti házená, v zimě společně se sportovním klubem kanadský hockey na ledě. Stadionu bývá často užíváno k divadelním hrám v přírodě a často propůjčován k národním a národopisným slavnostem. Sokol založen byl v roce 1871 a jest tedy nejstarším spolkem svého druhu v Přerově. Dnes čítá 1.350 členů. V roce 1897 postavena byla na levém břehu Bečvy sokolovna, která se postupně přeměňuje v kino, zatím co pracuje se pilně na projektu sokolovny nové před stadionem:

Na levém břehu Bečvy 'za rybníkem jest komplex sportovních hřišť'. Nejdále jest stadion S. K. Přerov s hřištěm fotbalovým 70X40 m², kolem hřiště vede běžecká dráha 390 m dlouhá se čtyřmi až šesti tratěmi o dvou zatáčkách, bezvadná odskočiště a místa pro vrhy. Pod dřevěnou tribunou se 400 krytými sedadly jsou šatny, sprchy a skladiště. Hřiště jest vysázeno kaštany a celková plocha měří 19.700 m². Diváků dalo by se na něm umístiti přes 15.000. Pěstuje se kopaná, lehká atletika a házená. Blíže k městu leží tenisový stadion se šesti prvotřídními dvorci a cvičnou stěnou. Celková plocha o výměře asi 9.900 m² jest parkovitě upravena, členstvu jsou k dispozici šatny, sprchy a otevřená veranda s lehátky. Obecenstvo může sledovati hru se sedadel stupňovitě upravených. Sportovní klub vznikl r. 1908 spojením Klubu českých velocipedistů, založeného 1899, se sportovním odborem akademického klubu. Dnes má 680 členů. Školní mládež má za dozoru volný přístup na hřiště.

Mezi tenisovým a sportovním stadionem upravuje si své hřiště Dělnická tělocvičná jednota, která má asi 500 členů, cvičících také v zahradě Dělnického domu na Šřavě. Založena byla v r. 1904.

Směrem ke Kozlovské ulici zakládá své hřiště Děln. sport, klub Přerov. Hřiště toto je asi 4.000 m² veliké. Členů mají asi 150, většinou z F. D. T. J. V ulici Wurmově 'buduje svůj stánek Orel a dává jej k dispozici nově utvořenému klubu SK Viktoria Přerov' pro kopanou a lední hockey.

Bez vlastního přístřeší jest AC. Žižka, jenž se zabývá pěstováním těžké atletiky a rohování. Mimo to jest v Přerově velmi čilý Klub českých turistů. Mládež může se v Přerově věnovati plně svým zálibám, díky velkému počtu hřišť, a jednotlivé spolky mohou do Přerova zváti hosty ze všech konců naší republiky, ano i z ciziny. Tělocvičné jednoty konají své krajské slety v našem městě za obrovských účastí z celého kraje i representantů krajů jiných. Atletika, tennis, házená a hlavně kopaná dovedou přivábiti do Přerova značný počet cizinců, z nichž mnohý by se do Přerova jinak ztěžilo kdy dostat. Tak mimo hostů % naší vlasti měli jsme příležitost uvítati u nás sportovce z Rakouska, Maďarska, Polska, Jugoslávie, Skotska, Německa. V Přerově konalo se již několik soutěží celostátních. Naše město, jemuž nikdy nechybělo organizačních pracovníků, stalo se brzo střediskem všech možných tělovýchovných ústředí a Přerováci pracují také i v těch nejvyšších institucích, jako ČOS, ČsAAU, ČsLTA, CsSH a j., pomáhajíce tak šířiti dobré jméno našeho milého Přerova.

PĚVEC. SDRUŽENÍ MORAVSKÝCH UČITELŮ.

Hubert Malina.

Tvůrcem tohoto, dnes už pp celé Evropě známého elitního sboru pěveckého, je profesor Ferdinand Vach, narozený r. 1860 v Jazlovicích u Řičan, kde otec jeho byl učitelem. U Váchů byla hudba domovem, otec byl ve vřkolí znám jako výborný houslista a varhaník. Od něho dostalo se synovi prvních základů hudebního vzdělání. I Ferdinand

věnoval se učitelství, ale záhy opustil toto povolání, aby se oddal cele hudbě. Pod Skuherským absolvuje varhanickou školu, stává se učitelem na hudební škole Jandovského v Karlině a spolu též dirigentem zpěváckých -spolků „Slavoje“ a „Dělnické besedy“. Od roku 1885 zakotvuje trvale na Moravě, nejprve jako kapelník Národního divadla v Brně (po Karlu Kovařovičovi), pak jako ředitel hudební školy a dirigent „Moravana“ v Kroměříži, od roku 1891 stává se profesorem hudby na tamním ústavu učitelském. Zde nachází pravé pole své působnosti. Z chovanců ústavu vychová si během čtyř let znamenitý sbor pěvecký, jenž svými výkony jak při ústavních mších, tak při koncertech budí živou pozornost. Sbor ten však vždy po matuře, jsa na nejvyšším stupni výkonnosti, se rozpadá, členové jeho rozcházejí se po Moravě za svým povoláním, Vach začíná znovu. V roce 1903 přichází na myšlenku doplnit tehdejší 40členný sbor kandidátů IV. ročníku 20 vybranými pěvci z bývalých žáků ústavu, na něž vzpomínal jako na inteligentní pěvce, vládnoucí lahodným fondem, hlasovým. Tak vznikl 60členný sbor „Učitelský dorost kroměřížského pedagogia“, jenž po roce mění se ve spolek „Pěvecké sdružení moravských učitelů“, jež je tudíž nejstarším a prvním sborem pěveckým, jenž jako vůdčí metu vytýčil si virtuositu sborového zpěvu. Až za 5 let po něm, roku 1908, vzniklo „Pěvecké sdružení učitelů pražských“, jehož šťastnější existenční podmínky umožnily, že v jubilejním roce republiky reprezentovalo české umění hudební a sborové na půdě svobodné Ameriky. Dnes je pěveckých sdružení, jež po vzoru I'SMU odhodlávají se „šířiti známost českého zpěvu sborového doma i v cizině“, dlouhá řada.

Hned první koncerty PSMU, roku 1903 uspořádané v Kroměříži, Chrudimi, Kutné Hoře a Pardubicích, vzbudily rozruch a nadšení ve světě hudebním. Hlavní příčinou tohoto úspěchu bylo vedle přesného nastudování jak po stránce intonace, tak i rytmu, zpívání z paměti, jež umožňuje duševní kontakt mezi dirigentem a pěvci, jehož výsledkem je možnost do nejnějnějších nuancí reprodukovati city a nálady skladatelovy, inspirované zpívaným slovem. Zpěv z paměti není tudíž jakousi ukázkou bravury, ale základní podmínkou, aby výkon dýchal kouzlem posvěcení, tvůrčí síly skladatelovy.

Poznavši PSMU tento čarovný proutek úspěchu v rukou svého dirigenta, oddalo se s absolutní důvěrou jeho vedení a kráčí již 26 let slavně a vítězně na své dráze ve službách produkčního i reprodukčního hudebního umění českého. Za 25 roků své činnosti nacvičilo PSMU celkem 223 sborů a absolvovalo 622 koncertů. Již roku 1906 nacionálně založený, ale při tom spravedlivý Němec píše pod dojmem koncertu: „Tito moravští učitelé nám ukazují, že platí dosud stará pravda — Čechy jsou konservatoří Evropy.“ Roku 1908 obdivuje umění PSMU Paříž, Nancy, Curych, 1912 vítězí českou písní v Mnichově, Budapešti, Rábu, Vešpurku a Krakově, r. 1913 vede je zvěčnělý spolupracovník presidenta Masaryka Jiří Klecanda do Petrohradu, Moskvy, Kijeva, z jara 1918 koncertuje s úspěchem na horké půdě vídeňské, r. 1919 vysláno je na festival české hudby do Londýna a reprezentuje kulturu naši před zástupci mírového jednání v Paříži, Ženevě, Bernu a Curychu, r. 1923 koná triumfální cestu s 20 koncerty po Itálii, od Udine až po Palermo, roku 1925 pořádá pout ke hrobu vzácného přítele českého národa Arnošta Denise do Nimes s četnými koncerty ve městech východní a jižní Francie, roku 1927 na Mezinárodní světové výstavě hudební ve Frankfurtě nad Mohanem sklízí vavříny, roku 1928 zpívá v Berlíně na koncertním pódiu, i do desek gramofonových, téhož roku je nadšeně přijímáno na koncertech v Bělehradě, Sarajevě, Záhřebu a Lublani, dirigent a členové předsednictva odnášejí si odtud vysoká vyznamenání. To je jenom velmi stručný nástin činnosti PSMU po stránce propagační. Záslužná jest činnost PSMU po stránce výchovné ježto koncerty, pořádanými po vlastech československých, dává zářný vzor místním sborům pěveckým.

O významu PSMU pro naše skladatele píše profesor Komenského university dr. Dobroslav Orel: „Nebýti Vácha, nebylo by Janáčka ve sborové literatuře. Mohl si Janáček troufat, co chtěl, Vach necouval před nejobtížnějším problémem., Ale Vach umožnil i jiným komponistům, že mohli předstihnouti dobu a ochotně jim i nyní popřává místa ve svém bohatém repertoiru. V reprodukci Moravských učitelů zrcadlí se celý vývoj sborového zpěvu. V něm uchován čistý, nezkalený odkaz díla Křížkovského a Smetanova, a v něm zachyceny všechny další periody a směry tvůrčí činnosti našich skladatelů. Snad příští generace více si uvědomí než naše, jak Vach zrychlil za poslední čtvrtstoletí tempo sborové produkce i reprodukce, jak je zakladatelem a vzorem moderní techniky sborové.“

Tážete se snad: K čemu článek o PSMU v „Průvodu Přerovem“ ? Hned vysvětlím. Roku 1905 přesídlil profesor Ferdinand Vach na ústav učitelský do Brna i Přerov, jako přirozený střed Moravy, s výhodným železničním spojením na všechny strany, stál se sídlem i-koušek. Laskavostí městské rady přerovské, hlavně tehdejšího význačného činitele dra Leop. Riedla, předsedy místní školní rady dra Lipčíka a blahovůli ředitele měšťanské školy em. inspektora Viléma Šálka, propůjčena PSMU bezplatně ku zkouškám, jež konají se nejméně jednou za měsíc (vždy v sobotu večer a po celou neděli), slavnostní dvorana dnešní Havlíčkovy školy měšťanské. Zde sjíždělo se členstvo PSMU, roztroušené po celé Moravě, od Zábřehu až po Břeclav, od (Ostravy až po Třebíč k pravidelným zkouškám do roku 1920. Od roku 1921 vzhledem k věku pana dirigenta, a té okolnosti, že 16 členů PSMU soustředilo se v Brně, konají se zkoušky střídavě v Přerově a v Brně.

Jest i jiná příčina. Městská rada přerovská pochopila kulturní význam PSMU a vedle Brna, Prostějova, Kroměříže a Olomouce postavila se do řady těch málo měst moravských, která pravidelnými subvencemi již po několik let pomáhají členstvu PSMU nésti finanční oběti a umožňují tím jeho existenci.

Z učitelstva přerovského jsou členy PSMU Antonín Beňa, Jan Hrbas, Hubert Malina (předsedou), Raim. Štirnpl. Dlouholetým členem byl em. řed. školy Frant. Kočí a prof. obch. školy Jan Široký. Z bývalých učitelů přerovských dosud jsou činnými členy prof. dr. M. Balcárek, em. řed. Josef Dovrtěl, profesor Karel Večeřa, členem čestným em. insp. škol Vilém Šálek.

PROCHÁZKA PŘEROVEM.

Jan Kamelander.

Chci býti hlavně průvodcem pro ty, kteří přicházejí od nádraží do našeho města. Jen stručně vše naznačuji, aby prohlídka města trvala nejdéle půl dne.

Z nádraží vyjdeme do Husovy třídy, kde hned proti východu stojí největší hotel přerovský, hotel Přerov", moderně zařízený, o více než 80 pokojích. Vedle tohoto hotelu staví se železobetonový palác středomoravské elektrárny (SME), v němž budou umístěny prodejny elektrických strojů a různých přístrojů, jakož i skladiště tohoto závodu. Vpravo vidíme Ulicí Továrni s četnými továrnami. Je zde Kokorova strojárna a mydlárna, Weiglova továrna na kočáry a vozy, továrna na cukrovinky a čokoládu „He1a", Mádrova mydlárna a j. Jdeme vlevo k nároží Škodovy ulice. Kdybychom šli dále přímým směrem, přišli bychom k cukrovaru, založenému r. 1867 na poli „Petrželce", který jest zrušen a právě se parceluje. Objekt tento má výměru 5 ha 70 a je zde nyní továrna Zejdova na kožené zboží a velké skladiště „Hospodářského družstva" a jiné závody. Povedou zde tři nové ulice, jak nový plán Přerova naznačuje.

Než jdeme Škodovou ulicí vpravo. Tu za nádražními činžáky je proovazárna fy Heinik, spojená s továrnou na mosazné a měděné zboží, založenou roku 1852. Povšimnutí

zasluhuje po pravé straně dům Mor. zem. ústavu pro zušlechtění rostlin, kde nalézají se sbírky kultur této činnosti se týkající a jež jsou každému přístupny k nahlédnutí.

Novostavba okresního úřadu v ulici Smetanově

Novostavba okresního úřadu v ulici Smetanově

Na nároží jdemež vpravo do Komenského třídy; vlevo spatříme na Novosadech kostel českobratrský, dále ' vpravo akciový pivovar, založený ř. 1871. je to jeden z největších pivovarů moravských se sladovnou, moderně zařízený. Při pivovaru jest pěkná restaurace, prostorný sál a stinná zahrada. Vedle pivovaru vidíme novou budovu státní průmyslové školy, kde jest umístěna i škola rodinná a krásná budova reálného gymnasia, postavená r. 1876—77. Proti gymnasiu jest Krátkého strojnická to várna. -- Nyní odbočíme vpravo do ulice Havlíčkovy; mezi' gymnasiem a průmyslovou školou, a. přijdeme do ulice Smetanovy, kde uvidíme vpravo novou budovu soudní a finančních úřadů, vlevo nové budovy okresní správy politické a okresní nemocenské pojišťovny.

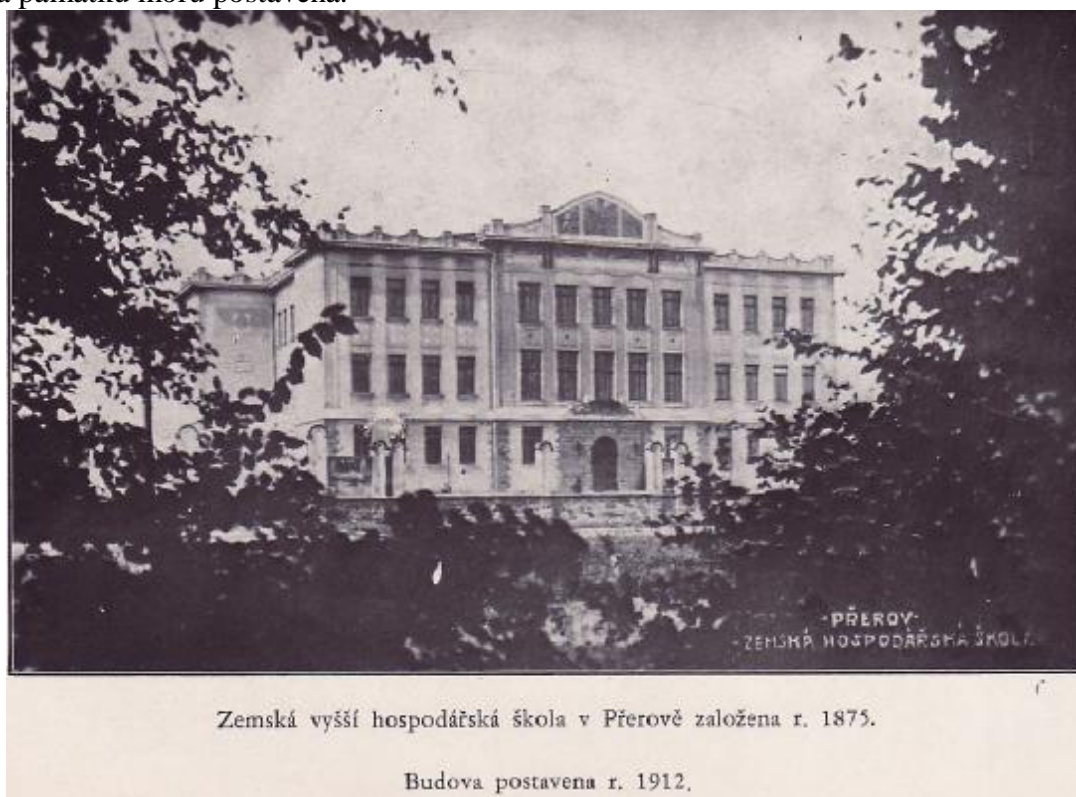
Zabočme znovu vpravo, do ulice Rašihovy, jejíž levou stranu tvoří vesměs domy ze státní půjčky stavebních losů. Zde umístěn je také spolek Okres. péče o mládež, Masarykovi liga proti tuberkulose a spolek Červeného kříže. Odtud můžeme přehlédnouti Náměstí svobody, ozdobené pěkným parkem. Náměstí toto bylo až do let sedmdesátých, kdy zde stavitel Krejčířík teprve začal stavěti první domy, loukou. Proto se zde říkalo a dosud říká „Na loučkách.

Jdeme nyní vlevo ulicí Cecilovou do ulice Wurmovy a přijdeme opět do třídy Komenského, kde je po pravé straně Komenského obecná škola chlapecká a škola německá. Třída tato byla v dobách, kdy dolní město bylo ohrazeno, za branami (kroměřížskou, kostelní a šřavskou), proto také „Zábraní jí říkali a do let sedmdesátých byly zde jenom stodoly podél silnice, opatřené příkopy a vroubené vysokými topoly. Nyní je to nejkrásnější třída přerovská. Kdybychom šli přímo dále, došli bychom Trávníkem a Malou Trávníčkou ulicí na břeh Bečvy a k stadionům, tenisovému a sportovnímu. Z nároží této třídy vidíme filiální chrám sv. Michala, k němuž r. 1858 přistavěn byl klášter sester 3. řádu sv. Františka. Je zde soukromá dívčí obecná měšťanská, rodinná a mateřská škola. Kolem chrámu býval českobratrský hřbitov, na němž bylo mnoho památných pomníků a náhrobních kamenů, které však byly při

opravě kostela do zdí a kleneb zazděny. Š í-ř a v a bývala samostatnou rolnickou obcí a ještě dnes má vzhled bohaté hanácké dědky, jejíž náves proměněna přičiněním Okrašlovacího spolku s předsedou drem Riedlem v pěkný sad.

Jdouce vlevo okolo státního domu s červenou fasádou, přijdeme na Žerotínovo náměstí. Zde bývalo židovské město a také židovská škola. Odtud jest krásný pohled na přerovský zámek. Na konci náměstí v koutě při ulici Wilsonově je židovská synagoga. Vystupme nyní okolo kaple sv. Jiří úzkou uličkou, kde stávala až do let sedmdesátých brána, na Horní náměstí. Kaple sv. Jiří, původně královská, později zámecká, jest jedna z nejstarších staveb a původní její byzantský sloh byl pozdějšími opravami hojně přetvořen. V kryptě pod kaplí pochován jest pan Želedský z Počenic, bývalý vlastník Přerova. Náměstí má podobu kruhovitou a uprostřed stávala kašna, která byla napájena, ták jako kašna na Dolním náměstí, nyní Masarykově, vodárnou u Spáleného mlýna. Později zřízena zde byla pumpa a po ní zbylo tam jen několik lip. Na levé straně uprostřed vévodí. zámek, kde stával staroslavný hrad, z něhož se zachovala jen bašta, která měla původně ikúželovitou střechu, jak lze na starém obraze Přerova viděti. Zámek byl r. 1928 nákladem města Přerova na paměť desítiletí osvobození vlasti a samostatnosti opraven, jak hlásá pamětní deska nad portálem; zde vidíme ještě kladky, zbytek zdvihacího mostu. Na zámku zemřel i Karel starší ze Žerotína. Vnitřek se právě opravuje, aby zde mohla býti umístěna všechna městská musea.' S bašty je daleký rozhled na údolí Bečvy a žírnu Hanou. V zámku byla také až do 18. století kaple. Naproti zámku jest krásný Bílkův pomník Jana Blahoslava a za ním vidíme starou radnici, dosud se znakem města Přerova nad portálem. Radnice, která měla gotickou věž, byla požárem roku 1868 zničena a nebyla více v původním slohu opravena.

Veškeré domy Horního náměstí mívaly podloubí, po němž dnes není ani památky. Památný jest dům vpravo od zámku, t. Zv. korvinský, na němž vidíme erb Bartoloměje Bílého a uvnitř gotické klenutí. Na levé straně zámku stojí socha sv. Rocha, roku 1717 na památku moru postavená.

**Zemská vyšší hospodářská škola v Přerově založena r.1875
Budova postavena r. 1912**

Domem č. 18 vede vypadní branka (fortna), 50 kroků dlouhá, kudy se můžeme dostatí krkolomnou pěšinkou k Bečvě.

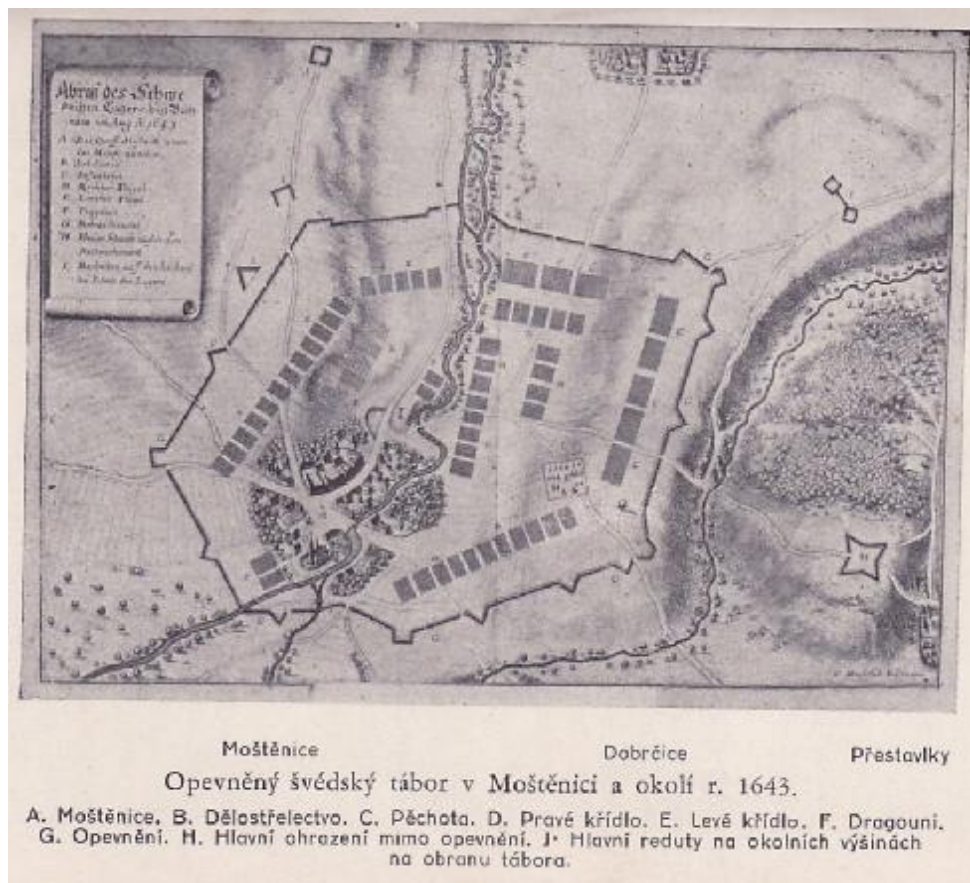
Sejděme západním směrem do ulice pivovarské.kolem tržiště „Na Marku“ do ulice Mostní. Na domě čís. 12 naproti ulice Jateční jest pamětní mramorová deska hrdiny sibiřských legií, podplukovníka Jana Gayera. U Bečvy stojí sokolovna. Zde si všimneme také pamětní desky Slávka Kratochvíla, rakouskou válečnou justicí v M. Ostravě popraveného. Na Marku stával kostelík sv. Marka, který býval modlitebnou bratrskou a později opět katolickým. Roku 1661 při velkém požáru shořel a více z rumiště nepovstal. Odtud zachován název na Marku. Tehdy též shořel o něco výše postavený Spálený mlýn i s vodárnou a jezem přes Bečvu, tam, kde je nyní „Spálenec“.

Vejděme nyní na most. Na severovýchodě uvidíme veřejnou nemocnici, na jihovýchodě pak řadu státních domů, středomoravskou elektrárnu, porážky, železniční most a továrnu na umělá hnojiva s vápenkami. Za mostem na levé straně jest pivovar L. Šilhavého, jehož otec koupil starý měšťanský pivovar Na Marku pod branou, tam, kde jest nyní závod Vojtěcha Tšpona, od 69 právoverečných měšťanů, pivovar zrušil a nyní moderně vystavil.

Předměstí Velká Dlážka za mostem bývala osídlena českými bratry a až do roku 1920 bylo zde viděti na četných domech biblické průpovědi. Velkou Dlážkou přišli bychom do kolonie rodinných domků Svěpomoci (po levé straně) a dále do Předmostí, světoznámého to naleziště z doby diluviální. Než obraťme se vpravo. Proti pivovaru jest Brabansko, staré šlechtické sídlo, později panský dvůr, kde prý bývala také bratrská škola. Zde stavěti, se bude v nejbližší době nová sokolovna, vzadu jest již rozsáhlý sokolský stadion. Doleji na pravé straně jest mlýn a naproti němu obecná škola Blahoslavova, umístěná v bývalé hospodářské škole. Dále přijdeme k moderně zřízeným lázním, k továrně T. Hrubé na cukrovinky, čokoládu a marmelády a továrně Argo. Osmekem dojdeme k hospodářským školám, nižší a vyšší. V prvnější bývá výstava květin, růží a ovoce. Obě budovy se zahradami stojí za prohlédnutí. Odtud vidíme také městský les „Žebračku“ s výletním místem „Křivou“. Pojdme nyní do městského sadu Michalova, který skýtá vzácné osvěžení v parných dnech občanům přerovským. Zde možno také v dobré restauraci se posilniti. Hlavním vchodem a vilovou čtvrtí přijdeme k městské plovárně.

Cestou z Michalova jest pěkný pohled na Hostýn (vlevo) a na domy Horního náměstí se zbytky hradeb. Po dřevěné lávce přes Bečvu přijdeme do Podvalí, kde si všimneme zbytku hradeb a věží, jimiž bylo Horní náměstí trojnásobně opevněno. Vrátime se na Žerotínovo náměstí, odkud vpravo živou ulicí Wilsonovou octneme se na náměstí Masarykově. Zde na západní straně v rohu stojí radnice, nepatrná budova s malou věžkou, jejíž zvonkem ohlašoval se dříve požár. Nad vchodem jest po levé straně pamětní deska J. A. Komenského a po pravé Jana Blahoslava. Uprostřed jsou „přerovské brejle“, které byly zazděny nad západní bránou Horního náměstí. Jsou to znaky pánů z Pernštejna, Žerotína a města Přerova. Na rohu náměstí a ulice Kratochvílovy jest „Měšťanský dům“, postavený Úvěrním spolkem záložnou r. 1897. Jest zde hotel, restaurace s kavárnou, nádherná dvorana, Čtenářský spolek, veřejná čítárna a veliká městská knihovna Masarykova. Naproti je budova Městské spořitelny, po jejíž obou stranách je poštovní úřad 1. Před námi je farní kostel sv. Vavřince, před nímž, na ujmú jeho vzhledu, stojí baroková kaple bolestné P. Marie. V koutě na pravé straně jest socha sv. Josefa, postavená na paměť hrozného moru r. 1717. Chrám.v nyníjší podobě postaven byl v letech 1720—29. Okolo kostela býval hřbitov a pod kostelem je rozsáhlá krypta. Viz pojednání kostely a hřbitovy. Naproti kostelu jest nová budova Úvěrní

spolku záložny. Ulicí Kratochvílovou přijdeme k pasáži. Zde u vchodu po obou stranách jest¹ umístěna Okresní záložna. Projdeme pasáží, kde jsou četné, obchody s bohatými výklady, a stojíme před pomníkem Jana Amose Komenského, zbudovaným pražským sochařem Tom. Sejdám roku. 1874 péčí učitelstva moravského.

Opevněný švédský tábor v Moštěnici a okolí r. 1643

Pomník stával původně na Horním náměstí, pak byl přenesen do parku mezi gymnasiem a průmyslovou školou a nyní je trvale umístěn v úhledném parčíku, máje po pravé straně budovu měšťan' ské školy Slamění kovy a obecné Palackého, po levé měšťanské školy Havličkovy a obecné Žerotínovy. Zde je také zatímně umístěno archeolog, museum Teličkovo a museum Komenského; musea tato přestěhována budou v dohledné době do upravených místností v zámku na Horním Náměstí. Po několika krocích za touto školou vkročíme vlevo do ulice Boženy Němcové, kde na Domě národních socialistů jest pamětní deska Kotkova, který byl v době války v Mor. Ostravě zastřelen; dále jest budova státní obchodní školy a naproti je dívčí škola obecná Boženy Němcové, dívčí měšťanská škola Karoliny Světlé v místnostech zrušeného pedagogia. Ulicí Bartošovou přijdeme opět do třídy Komenského, kterou budeme za několik minut na nádraží. Kdo se dále zdrží v Přerově, ať neopomene navštívit také městský hřbitov, kde jsou hroby mnohých vynikajících pracovníků a národních hrdinů, zvláště upravena je část hřbitova, kde odpočívají vojáci, zemřelí v Přerově Za světové války. Na hřbitově jsou četné krásné pomníky. Proti hřbitovu jest nová čtvrť rodinných domků se zahrádkami, zvaná „Lešetín“. Pozn. Kdo by měl méně času, vrátí se hned od mostu ulicí Mostní na náměstí Masarykovo a odtud ulicí Kratochvílovou, pasáží, Palackého, Boženy Němcové a Bartošovou do Komenského a k nádraží.

Kdo by si chtěl prohlédnouti museum Komenského, ať se obrátí na p. řed. Krumpholce v Blahoslavově škole (proti mlýnu) a kdo museum městské, na p. Sahánka v zámku.

VYCHÁZKY DO OKOLÍ MĚSTA PŘEROVA.

Mirek Karlíček.

Je bohužel zvykem mnohých našich lidí, že to, co je jim blízké, podceňují, vychvalují věci vzdálené a těžko dostupné. Ve zvýšené míře platí to i o přírodních krásách, které se nám zdají tím nádhernější, čím větší námahu musíme vynaložiti, abychom se k nim dostali a které podceňujeme tehdy, jsou-li nám blízko. Tak je to již v povaze lidské.

Mnoho je těch, kteří s pohrdáním mluví o přerovském okolí. A přece je v našem blízkém okolí řada míst, kde je možno v klidu užítí přírody. Nemáme tu ovšem vysokých hor, vodopádů a jiných vynikajících přírodních krás, máme za to však pěkné lesy, milá údolí, -krásná místa ke koupání, lesní zákoutí a procházky v pěkné přírodě. Chtěl bych aspoň na některé z nich upozorniti.

Začnu Bečvou — tepnou našeho města, která v létě přináší osvěžení, zdraví i zábavu mnohým, jak mládeži, tak i dospělým. Procházky po obou jejích březích, jak proti proudu, tak i v opačném směru, vedou sice rovinou, přece však poskytují nám pěkné pohledy do kraje i na milá zákoutí. Tak třešňová alej v květu u Dluhonic nebo rozkvetlé jabloně za kapličkou, topoly pod Kozlovicemi a blatouchy v mokřinách pod Michalovem i fialky v zahradách za nimi potěší jistě každého, kdo má rád přírodu a její květy. Delší vycházkou je již cesta podél Bečvy do Prosenic a dál k oseckému splavu a do Lipníka po obou březích. Zvlášť na podzim, kdy keře i stromy jsou zkrášleny různobarevnými listy, je cesta pěkná.

- První obligátní vycházkou každého Přerovana je cesta na Křivou a do Žebrácky, kde poprvé hlásí se jaro něžnými zvonky sněženek. Za nimi ladoňky a bledule, sasanky a petrklíče, pryskyřníky a desítky jiných druhů květů zdobí zem. A v létě stinné aleje a lesní cesty dávají zapomenouti na shon celotýdenní práce. Ke čti návštěvníků je nutno říci, že již menší se počet těch, kdo narvou si plně náruče květin a pohazují je pak zvadlé před městem. Květina je nejpěknější, když je živá a je povinností všech přátel přírody, aby sami zakročili proti vandalství těch, kdož nešetrně ji olupují o její krásu.

Cílem odpolední vycházky našich lidí bývají také Švédské šance nad Újezdcem. Samotný vrch, nazývaný Švédskými šancemi, je jen jednou z opevněných redut, které obklopovaly pevný švédský tábor v r. 1643 zřízený v Horní Moštěnici. Tato reduta byla nejsilnější a Švédové jí ovládali Přerov. Dnes zbývají tam již jen málo znatelné valy, porostlé řídkým lesíkem, z něhož již také větší část je vykácena. Rozhled po širé rovině je odtud velmi pěkný.

Se Švédských šanců můžeme sejíti k pramenu kyselky, nalezenému náhodou při hledání kamenného uhlí v r. 1876. Blízké okolí Přerova má ještě jeden známý léčivý pramen, sirnatoželezitý a to v Bochoři, kam dostaneme se procházkou či autobusem. Při prameni jsou zřízeny lázně, hojně užívané, které se připomínají již v r. 1717, kdy byly zakoupeny obcí od panství.

Řadu vděčných výletů nabízí nám výběžky hor oderských. Nevím, znáte-li všichni krásu žernovských lomů, když kvetou stromy a kdy svahy okolo lomů jsou zaplaveny něžnými lístečky kvítků. A vzroste-li dobře velmi pěkné dílo obce čekyňské — sta stromků pod čekyňskou silnicí, bude jistě pohled na toto údolí v květu ještě krásnější. K čekyňskému zámku dovede nás ze Žernova pěkná alej a celá Čekyň je pěkně schována v zeleni a květech. Zámek čekyňský, postavený na místě tvrze, byl v posledních letech téměř zpustlý. Jeho obnovu podnikla Okresní péče o mládež v Přerově a jest v něm zřízena ozdravovna pro mládež. Přes Černou horu — zvanou Čekyňský kopec, s něhož od triangulačního bodu shlédneme značný kus našeho kraje daleko ke Kroměříži, Prostějovu a Sv. Kopečku, dojdeme do vinařského lesa, kde mnohá místa nás potěší svojí nenáročnou krásou. Tak hned skupinka bříz blízko vodojemu a krásný vzrostlý jehličnatý les nad vinařským lomem, rozvářená paseka tam,

kde kdysi stávalo dřevěné paraple s obrázkem sv. Jenovéfy nebo procházka malým údolím od čekyňské myslivny, kde roste tolik blatouchů a pryskyřníků, k výhledu s kraje lesa nad Sobiškami, to vše vyplní nedělní odpoledne, jež tam jistě prožijeme lépe, než v zaprášených ulicích města.

Dáme-li se od Sobišek dál, dojdeme do údolí Oleš-nice k Tršicím a Peněcím. Když kdysi poprvé jsem se dostal v tato místa, byl jsem překvapen půvabem luk a hájů tichého údolíčka, jehož středem se vine stříbrný pruh říčky.

Nejenom přírodními půvaby jest tento kraj znám, nbrž i nálezy Z dávných dob naší vlasti. Blízko Tršic na návrší směrem k Lipňanům objeveno bylo r. 1872 rozsáhlé pohřebiště, pravděpodobně z posledních pohanských dob.

Větší vycházku rovinou a pěknými lesy můžeme podniknouti do Chropyně. Starobylé městečko má bohaté dějiny: obyvatelé její byli na začátku XVI. století většinou Českými bratry a tak náboženské dějiny. její jsou pohnuté. V loveckém zámečku je krásná sbírka zbraní a staré majoliky. Rybníky, kdysi proslulé bohatstvím ryb, jsou nyní vesměs zrušeny. Rybník u Chropyně jest známým hnízdištěm racků a daleko široko znám.

K vzdálenějším vycházkám z Přerova patří již návštěva lesů u Veselíčka a cesta k pramenům Odry. Obě tyto partie začínáme obyčejně z Radvanic. K pramenům Odry jdeme přes lesy nad Veselíčkem, kde prohlédneme si zámek a park u něho, k Staměřicím a alejí věkovitých třešní k pile Kyjanici a odtud ke Kozlovu. Z Kozlova není již daleko k pramenům Odry. Od pramenů vracíme se buď na Dolní Újezd a Lipník nebo do divokého údolí Pekla a do Lipníka. Také delší výlet můžeme připojiti k horskému zapadlému městu Pod státu, s pěkným zámkem a sbírkami, a na Olšovec do Hranic neb z Podstatu k Radíkovu, pod nímž v lesích jest zámeček Kunzov, do Hrabůvky s velikými lomy, a do Drahotuš na nádraží.

Na opačné straně úvalu Bečvy vybízí nás k návštěvě Helštýn. Z Lipníka přes Týn, kde navštívíme na hřbitově rov dcerušky Bedřicha Smetany, který v Týně bydlil, dojdeme na Helštýn a prohlédneme si zříceniny jednoho z nejrozsáhlejších hradů našich. Původní hrad loupežného rytíře Frídaše z Linavy byl dobyt králem Václavem II. a darován Vokovi z Kravař. Páni z Kravař vystavěli hrad v dnešním rozsahu, Vilém z Pern-štýna pak jej rozšířil. Leč v pozdějších letech hrad ponechán osudu. Návštěva zřícenin je velmi zajímavá a rozhled do úvalu řeky Bečvy krásný.

Dál můžeme jíti lesy buď dolejší cestou na vojenské cvičiště u Hranic nebo vrchem po hřebenu. do Zbrašova a do lázní Teplic. Neopomeneme podívat se do propasti a od sv. Jana na sOíále shlédnouti celé údolí Hranic. Nemusím připomínati, že na všech těchto cestách lesy a paseky dají nám hojnost svých plodů: jahod, malin, ostružin i hřibů.

Popsal jsem několik vycházek z Přerova, které může podniknouti i ten, kdo má jen nedělní odpoledne volné. Jistě je jich daleko víc, článku však vyplní dostatečně svůj úkol, když ukáže, že okolí přerovské není chudé krásami přírodními, že nalezne v něm radost ten, kdo hledá tichý půvab vždy krásné přírody.

Velmi příznivá poloha Přerova na uzlu železničním umožňuje jeho obyvatelům, aby v krátké době dostali se k horám a turistickým střediskům naší vlasti. Přerovští turisté výhod dobrého spojení také plně používají a buď jako účastníci častých výprav Klubu čs. turistů nebo jako jednotlivci hojně navštěvují všechny krásné kraje celé naší republiky. Najdeme je v bližších horách — Bezkydách a Jeseníkách, stejně jako ve vzdálenějších, hlavně na Slovensku v Malé a Velké Fatře, Vysokých i Nízkých Tatrách, Liptovských Holích. I dvě výpravy do romantických hor Podkarpatské Rusi již uspořádali.

Stejně jako letní turistika i zimní turistika — lyžařství — vábí naše ctitele přírody ven do zasněžených hor a tak rozvinulo se v Přerově netušené i lyžařství. Za příznivých

sněhových poměrů stráně na Cekyni a nad Vinary jsou plny lyžařů. Na začátku zimní sezóny jest pořádáno vždy. několik kursů lyžařských na Hostýne a v pozdější době účastníci jejich se rozjíždějí opět na všechny strany.

Tak můžeme zajisté oprávněně říci, že přerovští turisté mají rádi své okolí i celou svou vlast.

OKRAŠLOVACÍ SPOLEK V PŘEROVĚ.

Vilém Salek.

Tichou, ale významnou slavnost konal v prosinci minulého roku Okrašlovací spolek přerovský.

Slavil padesátiletí své záslužné činnosti.

Jest třeba poznamenati, že před padesáti lety nebyl Přerov ještě tak rozlehlý. Sestával z horního a dolního města a čtyř předměstí: Novosad, Trávníku a Šířavy po levém, Velké a Malé Dlážky po pravém břehu Bečvy a konečně z nádraží, čítal 11.190 obyvatel a to 9021 české, 1704 německé, 622 židovské, 161 rusínské, 104 polské a 13 vlašské národnosti.

Kde jsou nyní v ulici Palackého dvě nové budovy obecných a měšťanských škol, byla panská zahrada, za ní panský dvůr, nyní továrna J. Krátkého a na druhé straně ulice byl starý hřbitov (celé okolí Riegrovy ulice), za ním 'k Bečvě hospodářská stavení Novosad, k nimž přiléhal cukrovar s rafinerií.

V nynější ulici Komenského byla řada menších domků. Z významnějších byla budova okresního hejtman' ství (nyní dům Kánského) a naproti dva obecní do-my, kde byla umístěna druhá obecná škola chlapecká, a chlapecká a dívčí škola mesianská. Nejkrásnější byla nová budova reálného gymnasia a dále za ní akciový pivovar s rozsáhlou zahradou. Mezi Šířavou, dráhou a pivovarem byly jenom pole a lučiny, kde se později poznenáhlu tvořila nová část města, „Na loučkách“.

Rozsáhlé prostranství mezi starým hřbitovem, gymnasiem a pivovarem, kudy se vinula od Šířavy ke Kojetínu okresní silnice, bylo neurovnáno, plno dolin a hrbolů, takže se tu sa nepříznivého počasí n zdalo ani přecházeti.

Byly to hliníky, kde staří Přerované dělali cihly na své příbytky a kde rozbíjely své stánky různé atrákní podniky.

Působením dráhy, středních škol a několika továren probouzel se Přerov k čilejšímu životu. Měl sice dosti zahrad, ale přírodní úpravě města nevěnovalo se dostatečné pozornosti.

Proto shromáždili se nejpřednější mužové města dne 4. dubna 1879, aby vypracovali stanovy Spolku pro vysazování a okrašlování města Přerova, takže již 10. srpna t. r. mohla se konati valná hromada, na níž byl zvolen předsedou starosta města Jindřich Matzenauer, místopředsedou Alfréd Skene, majitel cukrovaru, jednatelem ředitel reálného gymnasia Jakub Škoda a pokladníkem Frant. Vrba, městský pokladník. Do výboru byli zvoleni pánové: Petr Blomberg, major v. v., Jan Dvořák, měšť'an, J. Haberda, vrchní přerovského panství, Václav Hájek, lesní, Dr. J. Knapp, advokát, ing. J. Macháček, ředitel nádražní, Dr. L. Müller, advokát, H. Psota, lékárník, Dr. Skácelík, lékař, J. Uhlíř, ředitel střední hospodář' ské školy, Josef Vítěz, měšť'an.

Veliké úkoly čekaly na výbor spolkový. Bylo tu potřebí především urovnati rozsáhlé prostranství. Mnoho navážek vyžadovalo značného nákladu, i když potahy byly zdarma cukrovarem a pivovarem poskytovány, neboť spolek byl odkázán toliko .na své vlastní prostředky. Upravil se chodník od Číhalova domu až k reál. gymnasiu, působením spolku 'vydlážděn silničním výborem přechod přes silnici od Kostelní ulice (nyní Kratochvílovy) a proti můstku, zřízenému u rohu domu P. Kojeckého (nyní Adamcové) a pivovar požádán, aby vydláždil přes ulici příjezd k pivovaru.

Když částečně neúhledné prostranství bylo urovnáno, usnesl se výbor spolkový, aby se zřídil nejprve park mezi gymnasiem a akciovým pivovarem dle návrhu vrchního ředitele dráhy ing. Arnošta Bùhlera, což bylo během tří roků vykonáno. Kolem parku vysázelo se 2500 kusů hlohu. Pamatovalo se na to, aby se mohl sem přenést pomník Komenského s Horního náměstí, kde se značně poškozoval. Zároveň byl stromovým vysázen kout mezi domem P. Kojeckého a gymnasiem, dále kopec v Široké ulici (Žerotínovo náměstí), lípy kolem pumpy na Horním náměstí a na přání občanstva i kolem celého náměstí. Trojúhelník mezi Škodovou a Kojetínskou ulicí proti cukrovare byl vysázen javory a v pěkný parčík přeměněn, takže tu za několik let oků docíleno pěkného pohledu. Roku 1884 vysázeno stromořadí při silnici od cukrovare až k šifavskému klášteru, dvě řady lip od dřevěného mostu k železnému, modřínů před Michalovem, akáty před střední hospodářskou školou (nyní Blahoslavovou školou) a lípy podél Strhance.

Neúnavným pracovníkem byl major Blomberg. Byl za své zásluhy jmenován čestným členem spolku.

V r. 1885 sázely se již stromy Na loučkách, později se tu doplňovaly lepšími druhy, takže můžeme říci, že to byl počátek budoucího parku na nynějším Náměstí svobody. V r. 1887 byly tu vysázeny také kaštiny.

Břeh Bečvy pod Markem a městským chudobincem okrášlen křovinami a různé stromy vysázeny na Šifavě kolem sochy sv. Františka. Okrašlovací spolek již tehdy se těšil, že Šifava jest předurčena, aby zde byl vybudován jeden z nejkrásnějších parků našeho města.

Dle návrhu lékárníka Psoty koupil spolek 200 budek pro ptactvo, jež umístil v Michalově, na Šifavě a v zahradách. Na vhodných místech kolem Přerova naseta semena medonosných rostlin.

Výbor spolkový byl nucen sám dohlížeti, aby se zabránilo ničení stromků, křovin a květin.

V roce 1890 vyjednávalo se na návrh Psotův s městem, aby aspoň část Michalova přeměnila se v moderní park, což bylo také r. 1893 obecním výborem schváleno. V tomto roce byl zrušen starý hřbitov a na jeho místě rozvinul se čilý stavební ruch — vznikaly tu nové ulice. V roce 1894 byl upraven a doplněn u Bečvy park pod cukrovarem, vysázeny stromy na rejdišti mládeže za mlýnem.

Velice prospělo spolku, když byla lesní školka rozšířena také ku pěstování ušlechtilých křovin. Dosud všechny stromy a křoviny spolek kupoval, mnohé ovšem byly také spolku darovány. Kritickým byl rok 1895. Občanstvo projevovalo nepatrné porozumění k pracím spolkovým, členové ze spolku vystupovali, ač roční příspěvek činil 2 z.l. Bylo opravdu štěstím, že roku 1896 byl zvolen předsedou Dr. L. Riedel, který dovedl pokleslou mysl výboru opět povznést. S pohnutím čte se prostičká básnička, kterou nový předseda ve valné hromadě přednesl.

Sázejme rádi, sázejme stromky nejen pro sebe, i pro potomky, naši otcové a naše matky vkusně krášlili stromovým statky —. Pěkná štěpnice, plná truhlice, říkali rozumní dědové naši. V květu i včely medu dost měly, maminky medem sladily kaši. A když slunečko v krajině přálo a pot omýval osmahlá čela, příjemný chládek stromové dalo, tam si hověla rodina celá. Proto pospěšme stromky v zem klásti, ; .(k užítku obce, k okrase vlasti.

Pracováno dále na úpravě parku a zahrádek před gymnasiem a cukrovarem. Upravilo se nábřeží mateřské školy, vykopaným při stavbě nového Záloženského domu na levé straně Bečvy od mostu až po dům stavitele Žáka (nyní dům Rájeckého), r. 1897 založen park před Novosady, vysazovány květiny a křoviny v Michalově, stromořadí po různých ulicích, a započalo se zřizováním parku na Šifavě.

Veškeré práce tu prováděl obětavý Pavel Osmitz, úředník cukrovaru. Po svízelném upravení půdy za' ložila se nejprve zadní část budoucího parku ve Svislech a kolem sochy sv. Františka, později pravá strana před domem Dra Stránského (nyní Elmerové) až k závodu Zapletalovu a konečně část levá. Po obou stranách silnice vysázela se řada lip, takže tu povstalo krásné stromořadí.

Vysázelo se stromořadí na Velké Dlážce po obou stranách ulice až ku trati železniční. Nábřeží vysázeno novými lipami, cesty upravovány.

V Michalově, hlavně na palouku, vysázel spolek celou řadu krásných stromů a křovin. a po prvé různé okrasné květiny. Často se již tehdy uvažovalo, aby byla připojena k Michalovu také botanická zahrada.

V roce 1901 zřídil se parčík podél zdi továrny Krátkého a druhý před domem Kratochvílovým, naproti domu Dra Skácelíka (nyní Dra Možíše).

Přistoupilo se také k založení sadu před no-vými školami v Palackého ulici, vysázeny akáty kolem zábradlí školních budov a vedle nynější školní stravovny vyzdobil se prostranství thuemi. Plocha mezi oběma školami rovněž v sad přeměněna a lipami vysázena. Upravena byla také cesta před plovárnou a malý sad tu uskutečněn.

Velice škodilo spolku, že nebylo dosud skleníku na přezimování potřebných květin, neboť ukládání jich ve sklepích školních se nijak nemohlo osvědčiti.

V roce 1902 soustředila se práce spolková na upravení sadu před hřbitovem.

Hned od počátku bylo ideálem spolkovým, aby les Michalov přetvořil se postupně v park nejen stromo' vím, ale i ozdobnými křovinami a květinami vyzdobený a dle přání Riedlova i umělou skalkou s příslušnou květenou okrášlený. Po dosti značných bojích přistoupilo město na přeměnu Michalova v moderní park. Podrobné plány provedl zahradní architekt, inspektor j^ražských sadů, Fr. Thomayer, takže během několika roků nevládný, tmavý, bažinatý les Michalov, komáry zamořený a smrdutým česnáčkem daleko zavánějící, stal se chloubou Přerova a nejkrásnějším útlukem přerovského obyvatelstva. Ovšem přeměnu Michalova provádělo již město samo, ale Okrašlovací spolek účinně tu pomáhal.

Město Přerov splnilo také přání spolku a ustanovilo městského zahradníka, kterému byl svěřen dohled na stávající sady, když se spolek zavázal, že mu bude platiti ročně 100 z.l.odměny.

Postavení skleníku na hřbitově umožnilo vysazování kobercových květin a různých palem v Michalově. V této době vysázena stromořadí v ulici Sušilově, v Trávnícké a před pivovarem. Dolejší park před Novosady bylo nutno zrušiti pro vzniklé tu novostavby. Hlavním činitelem při těchto rozsáhlých pracích byl neúnavný Pavel Osmitz a jeho spolupracovník Vil. Knopl, jimž bylo spolkem často projevováno uznání. Díky častému zalévání z vodovodu za abnormálního sucha tohoto roku, udržoval se šířavský park dosti svěží, park před cukrovarem stkvěl se stálou zelení, sad před Novosady vykazoval bohatost kvetoucích růží. Sad Komenského stal se příjemným útlukem občanstva dopoledne v době večer' ní. V zahrádkách před gymnasiem, vzdor žhavým paprskům slunečním, i květiny ve vásách, darovaných Jos. Širokým, se udržely. Sady před novými školami, doplněné růžemi, velmi mile působily.

Krásný byl pohled na Šířav ský park od do-mu Posseltova. Zejména poskytoval rozkošnou podívanou park kolem sv. Františka, kam rádi chodili se osvěžiti mnozí návštěvníci.

Práce vodovodní v této době značně omezovaly činnost spolkovou.

Nejvíce péče se věnovalo jak se strany města starostou Frant. Tropprem, tak jednatelem spolkovým. Dr. Aug. Lipčíkem, Drem L. Riegrem, Drem K. Kryškou, Vil. Posseltem a T. Osmitzem na zvelebení Michalova. Všem zaníceným pracovníkům bylo třeba veliké trpělivosti, neboť mnozí občané nechtěli pochopiti, že je nutno mnohé staleté stromy

(duby, buky a jiné) vykáceti dle plánu Thomayerova, aby blahodárné sluneční paprsky mohly celý les proniknouti, aby z něho překrásný park se mohl vytvořiti.

Bylo vůbec stále potřebí občanstvo poučovati, aby poznávalo důležitost sadů, zahrad, vysazování stromů a květin, jak z ohledu zdravotního, tak i estetického. Okrašlovací spolek si také pilně všímal nábřeží, aby tu časem povstaly krásné procházky podél Bečvy. Přičinil se, aby město zakročilo včas u regulační zemské správy, aby věnovala větší obnos na upravení levého břehu Bečvy a regulační práce provedla tak, jak toho zájem města vyžadoval. Budiž tu vděčně vzpomenu poslanců Žáčka a Šíleného.

Roku 1906 stal se spolek členem Svazu českých okrašlovacích spolků v Praze, který toho roku konal svou valnou schůzi v Brně, na níž se utvořila organizace Okrašlovacích spolků pro Moravu a Slezsko. Do výboru byl zvolen Dr. L. Riedl.

Předplacen Svazem vydávaný časopis „Krásy našeho domova“, z něhož čerpány nové cenné popudy pro další činnost.

Tohoto roku se jednalo s ředitelstvím dráhy, aby podél chodníku restaurační zahrady vedoucího^ vysázela se řada akátových stromů. V roce 1908 a v dalších letech pracovalo se nejvíce v Michalově, na Šířavě a před hřbitovem.

V této době jednalo se vážně o zastavení Louček, ale konečně ve výboru byl přijat návrh Dra Božeckého, aby volné prostranství, částečně již stromy vysázené, nebylo rozparcelováno, ale na náměstí upraveno.

V roce 1911 bylo tomu 15 roků, kdy rozvinul spolek za vedení Dra Riedla svou blahodárnou činnost a mohlo se s radostí potvrditi, že spolek splnil všechny úkoly, jež si před 15 roky předsevzal.

Vnitřní město i předměstí se pěkně již uplatňovaly ve své přírodní kráse. Celé řady ulic byly stromy vysázeny, místa ladem ležící a znečišťování vydaná, byla v menší a větší sady upravena.

Poškozování kvetoucích křovin a květin ponenáhlu mizelo, takže spolek s větší chutí dále pracoval.

Toho roku zúčastnil se také spolek Umělecké a průmyslové výstavy v Praze a obdržel za své exposice výstavní plaketu, jež byla věnována přerovskému museu.

Na pokyn Svazu okrašlovacích spolků provedla se roku 1912 změna stanov, jimiž se pak umožňovala širší působnost spolková. Od té doby má spolek pojmenování: „Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny. Následkem stavby dvoupatrové budovy státní průmyslové školy roku 1913 bylo nutno zrušiti park mezi gymnasiem, strojnickou školou a pivovarem. Socha Komenského přenesla se do sadu mezi nové školy v Palackého ulici, při čemž bylo třeba vyvýšiti sochu betonovým podkladem.

Vysázeno stromořadí po levé i pravé straně Bečvy až k železnému mostu různobarevnými akáty. Osmitz zřídil před svým domkem na levé straně Bečvy proti Železnému lávce úhledný parčík. Koryta nábřežní vysázela se proucími řeřichami a japonským chmelem. Ujednáno vysázení stromořadí lip a javorů k Dluhonicím.

Okrašlovací spolek jednal také s městem, aby na Čekyňském kopci postavila se 30 m vysoká rozhledna a aby za tím účelem zakoupily se k tomu potřebné pozemky. Pro nedostatek peněz se prozatím upustilo od provedení. V Michalově provedl se průsek, aby se lépe uplatnil pohled na krásnou budovu hospodářské školy (nyní vyšší školy hospodářské).

Velice utrpěl spolek v roce 1913 úmrtím svého předsedy Dra L. Riedla, který svým zanícením pro krásy přírodní a pro zkrášlení Přerova dovedl za dob nejnemutnějších udržeti náladu k další práci. Jeho pa-matka jako hlavního budovatele parků, hlavně Šířav' ského a Michalova, budiž vděčně vzpomínána. Před' šedou spolkovým zvolen opět šťastně lékárník Vítězslav Nečas, který má největší zásluhu o zřízení parku na nynějším Náměstí svobody.

Když bylo s městem ujednáno, že převezme všechny parky ve své opatrování, těšil se spolek, že bude moci rozšířiti svou činnost do širšího okolí, ale lítice válečná r. 1914 zničila všechny naděje, takže činnost spolková ustává a není až do r. 1919 záznamů spolkových. Velice prospělo v této smutné době, že předsedou spolkovým byl Vítězslav Nečas, který jako referent městských sadů dovedl od města získati dostatečné prostředky, aby se stávající parky mohly aspoň částečně zvelebovati. Vymohl r. 1921 od obecního zastupitelstva, že vložilo do rozpočtu 5.000 Kč na další vysazování stromů na budoucím Náměstí svobody a že Michalov i v této době přičiněním správce sadů Frant.. Procházky mohl se státi chloubou našeho města.

V r. 1921 provedla se v Michalově stavba zahradního domku jako hospodářské základny přerovských parků.

V tomto roce zřídil se také parčík před nynější Agrární bankou.

R. 1923 převzal předsednictví spolku městský radní Vojtěch Tšpon, za jehož vedení spolek utěšeně se rozvíjí a řady přátel získává. Jako referent městských sadů způsobil, že město postavilo v Michalově vedle zahradního domku skleník, neboť skleník na hřbitově již nevyhovoval, takže již r. 1924 mohly v něm palmy a jiné vzácnosti ze sadů přezimovati. Je také jeho zásluhou, že členové výboru pomocí občanstva postavili druhou část skleníku 20 m dlouhou, již v únoru r. 1926 městu odevzdali.

Aby uctěno bylo 10letí naší samostatnosti naší drahé republiky, usnesl se výbor spolkový opět zásluhou našeho obětavého občanstva, ústavů a různých korporací palmovník n í k tisíc Kč, který šťastně roku 1928 dokonc v listopadu jako jubilejní palmovník si vzdán. Budiž vděčně vzpomenuo, že naše spělo na toto památné dílo značnou

Je potěšitelno, že zvláštní společr. -: Náměstí svobody se ustavila za ved. Frant. Šťastného, aby opatrovala a Náměstí svobody a v r. 1927 se připojila jako odbor Okrašlovacího spolku v Přerově. Kež by občanstvo následovalo krásného příkladu chránilo všude městské sady a stromořadí proti nerozumným škůdcům přírody.

V tomto roce konal se v Přerově významný sjezd Svazu Okrašlovacích spolků našeho státu, jehož se účastnili zástupcové spolků z Cech, Moravy a Slovenska. Byli překvapeni a netajili se svým plným uspokojením nad účastí občanstva na konaném sjezdu a slav nosti; zejména budil obdiv Michalov svou krásou a uměleckou úpravou zásluhou našeho správce sadů. Opravdu můžeme říci, že Michalov jest perlou města Přerova.

V r. 1920 byla také schválena zemským výborem záměna pozemků potřebných pro botanickou zahradu a v přítomné době se již u skleníků rýsuje rozčlenění plochy pro tuto vědeckou zahradu.

Spolek také pečuje o to, aby pro občanstvo umísťoval pohodlné lavice, darované firmami na lavicích štítky vyznačenými. Do dnešního dne zakoupil spolek a městu odevzdal v užívání již 120 lavic. Také jsou již připraveny k zavěšení porculánové štítky s pojmenováním zvláštních stromů, keřů a květin v Michalově pro poučování naší mládeže.

V poslední valné hromadě byl odstupující pokladník spolkový Arnošt Svoboda jmenován pro svoji dlouholetou a obětavou činnost čestným členem.

Tím byl by jen částečně nastíněn obraz činnosti Okrašlovacího spolku od r. 1879 až do přítomné doby.

Jak vděční musíme býti poměrně malému hloučku ušlechtilých mužů, kteří, nemajíce dostatečných prostředků, s láskou pracovali na zkrášlení města s velikými překážkami a mnohdy i s neporozuměním občanstva se potkávajíce. Bylo třeba poučovati mládež i dospělé a nabádati je rozdáváním sázenic k pěstování květin také v domácností.

Nezůstala nepovšimnuta u veliké části občanstva, ba i toho malého a nerozumného dorostu ona hesla, jež dal spolek napsati na návštěvní tabule v Michalově.

„Posvátno budiž tobě, co jest k potěše i ostatním" a v mnohé dětské hlavičce utkvěla průpověď: „Rostlina cítí jako člověk, zlomena žalostně hyne. Nelámej, netrhej, nešlap! Dopřejte život květu, přejte život listu, které se vám vůní a svěžestí stonásob odmění.

Můžeme s potěšením pozorovati, že smysl pro krásy přírodní ponenáhu se již probouzí, že nastává zu-šlechtění srdcí lidských.

Spolek jest si vědom, že stromoví, křoviny a květy jak v malých zahrádkách domácích, tak v prostorách parkových jsou vlastně plicemi města a že každé město takových nádrží vzduchových nevyhnutelně potřebuje ku svému zdraví.

Jest povinností Okrašlovacího spolku, aby vděčně vzpomínal v této době dobrodinců, kteří obětavě peněžitými dary a příspěvky členskými pomáhali, a sprá' vy našeho města, které v pozdější době potřebné děl' niky platilo a přátelsky činnost spolku podporovalo.

Naše občanstvo jest si toho dobře vědomo, že nestačí na všechny úkoly obce jen vedoucí činitelé, **ale** že jest potřebí spolupráce všech občanů, aby se mohl pokrok ve všech směrech uplatniti. Soukromá dobročinnost, soukromá dobrá vůle a práce mohou záslužnou práci značně urychlit.

Okrašlovací spolek v Přerově bude zajisté i dále smyslu svých stanov rád pracovati, aby naše mě svou čistotností, pořádkem, svojí úpravou a v co mile na duši lidskou působí, stalo se netoliko útlukem domácího obyvatelstva, ale aby se také jiným mezi námi líbilo.

Připomíná se, že pojednání o padesátileté činnosti spolkové jest jen částečně naznačeno. Podrobné zápisy jsou však připraveny v archivu spolkovém.

Partije z Michalova

SČÍTÁNÍ LIDU V PŘEROVĚ.

Dle stavu	Počet domů	Počet obyvatelů	Mužů	Žen
31. pros. 1900	1.381	16.727	8.393	8.334
31. pros. 1910	1.655	20.300	10.291	10.009
25. února 1921	1.912	21.416	10.403	11.013

Počet obyvatelstva dle národnosti v r. 1921 :

Čecho-slováků	Němců	Židů	Jiných	Cízozemců	Úhrnem
20.231	675	197	54	259	21.416

Počet obyvatelstva dle náboženství v r. 1920 :

Řím. katol.	Evang.	Če-skosl.	Izrael.	Jiného	Bez vyzn.	Úhrn.
18.562	466	651	320	78	1.339	21.416

Politický okres přerovský dle uvedeného sčítání :

Soudní okres přerovský	6.462 domů	10.901 byt. stran	49.564 obyvatelů
Kojetínský	5.456	7.138	31.225
Čelkem	11.918	18.039	80.789

SEZNAM ÚŘADU.

Městské úřady :

Městský úřad, Přerov, Blahoslavova ulice.
Stavební městský úřad, Přerov, Blahoslavova ulice.
Správa vodárny, Přerov, Blahoslavova ulice.
Správa lesa, Přerov, Blahoslavova ulice.
Správa městských sadů, hřbitov, Přerov, Blahoslavova ulice.
Správa městské knihovny, Přerov, Masarykovo náměstí.
Policejní úřad, Přerov, Masarykovo náměstí.

Okresní úřady :

Okresní úřad, Přerov, Smetanova ulice.
Stavební oddělení okresního úřadu, Přerov, Smetanova ulice.
Školní oddělení okresního úřadu, Přerov, Smetanova ulice.
Katastrální měřický úřad, Přerov, Smetanova ulice.
Důchodková kontrola, Přerov, Smetanova ulice.
Okresní soud, Přerov, Smetanova ulice.
Berní úřad, Přerov, Smetanova ulice.
Berní správa, Přerov, Smetanova ulice.
Četnické velitelství, Přerov", Smetanova ulice.
Cetnická stanice, Přerov, Smetanova ulice.
Sociální a zdravotní úřady a instituce :
Okresní péče o mládež v Přerově, Smetanova ulice.
Spolek. Čsl. červ. kříže v Přerově, Smetanova ulice.
Masarykova liga proti tuberkulóze v Přerově, Smetanova ulice.
Poradna pro plicní choroby v Přerově, Rašínova ulice.
Poradna matek a kojenců v Přerově, Rašínova ulice.
Okresní úřadovna pro .péči o válečné poškozené v Přerově, Rašínova ulice.
Okresní nemocenská pojišťovna v Přerově, Smetanova ulice.
Zemědělská okresní nemocniční pojišťovna v Přerově, Palackého ulice.
Čsl. obec legionářská v Přerově, Masarykovo náměstí.
Okresní zprostředkovatelna práce v Přerově, Masarykovo nám.
Studentská mensa „Vlasty" v Přerově, Palackého ulice.
Kuchyně rodinné školy v Přerově, Havlíčkova ulice.

Pošty:

Poštovní úřad I. v Přerově, Kratochvílova ulice.
Poštovní úřad II., Přerov, Husova ulice.
Telegrafní a telefonní odbor v Přerově, Bratrská ulice.

Peněžní ústavy :

Městská spořitelna v Přerově, Kratochvílova ulice.
Okresní záložna v Přerově, Kratochvílová ulice.
Úvěrní spolek ;záložna přerovská v Přerově, Kratochvílova ul.
Občanská záložna v Přerově, Komenského ulice.
Živnostenská záložna v Přerově, Bratrská ulice.
Legiozáložna v Přerově, Masarykovo náměstí.
Dělnická záložna v Přerově, Náměstí svobody.
Zemědělská záložna v Přerově, škodová ulice.

Spořitelní a záloženský spolek „Raiffeisenka“ v Přerově, Masarykovo náměstí.
Záložna továrny hnojiv v Přerově, Ulice Boženy Němcové.

Družstva :

Stavební družstvo spolku státních úředníků v Přerově, Smetanova ulice.
Ochranný svaz čsl. moravských pivovarů v Přerově, Rašínova.
Hospodářské družstvo v Přerově, Žerotínovo náměstí.
Nákupní družstvo Lidový koinsum v Přerově, Wurmova ulice.
Železniční potravní družstvo v Přerově, Škodová ulice.
Svaz šlechtitelů rostlin v Přerově, Škodová ulice.
Svaz chovatelů dobytka v Přerově, Škodová ulice.
Výrobní družstvo stolařů, tesařů a příbuzných odvětví v Přerově, Moštěnská ulice.
Družstvo Spolkový dům v Přerově, Šířava.
Družstvo Dělnický dům v Přerově, Šířava.
Družstvo spol. dům „Barák“ v Přerově, Ulice Bož. Němcové.
Družstvo Lidový dům v Přerově, Wurmova ulice.
Družstvo „Lešetín“ v Přerově, Náměstí svobody.

ADRESÁŘ PŘEROVSKÝCH FIREM:

A. Adámek Jan, strojní pletárna, Blahosiavova 37.
„Argo“, společnost s r. o., továrna na umělou rohovinu Argolit, Za mlýnem 55.
B. Bartákové bratři, továrna a tržnice nábytku, Zerotinovo 22.
Bartoš František, knihtiskárna, Jiráskova ulice 9.
Bartoš Ladislav, stolařství, Zelatovská 11.
Bartošek Antonín, stavitel, Zelatovská ulice.
Běhal Frant., zednický mistr a cementárna, Vsadsko 1942,
Blahut Karel, železárna a slévárna v Přerově, 2a kasárnami, Tovární ulice.
Brázda Osvoid, závod pro stavbu umělých mlýnů a strojnická továrna,
Blahosiavova ul. 22.
Bubeník Jindřich, zámečnictví, Velká Dlážka 79.
C. Calábek Josef, továrna na cementové zboží, Husova třída.
D. Dokoupil František, zámečnictví, Blahosiavova ulice 18. Doležel Karel, stavitel,
výroba cementového zboží a obchod stavivy a palivy, Za mlýnem 51.
Dvořáček František, továrna nábytku, Kojetínská ulice.
E. Ertl a synové, sklad jižního ovoce ve velkém.
F. Flašar Čeněk, továrna nábytku, Blahosiavova ulice.
G. Griinwald J., továrna likérů, Zerotinovo nám. 11.
H. Heger J., majitel K. Kryška, parní mlýn, Za mlýnem 2.
Heinika dědici i spol., strojírna a slévárna, Škodová 762.
Heiriika dědici a spol, prádelna konopí, Škodová ul. 762.
„Helia“, továrna na cukrovinky, čokoládu a poživatiny, spol. s r. o., Tovární ulice.
Hcdek P. A., konsign. sklad jižního ovoce ve velikém, Riegrova 14.
Hrubá Terezie, továrna na ovocné a zeleninové konzervy, Za mlýnem 52.
J. Janoušek František, odb. závod pokryvačský a asfalterský, Kratochvílova ul. 14.
Jasanský Franc, výroba a sklad nábytku, Čechova 3 3.
Jaškovi bratři Jan a Karel, podnikatelství dlažeb, žulové lomy, Malá Dlážka 21.
Jedlička Bedřich a spol., první mor. rafinerie smůly pivovarské, tuků a olejů,
Kratochvílova ul. 43. Jelínek Raimund, mlynář, Hrázoí mlýn.
K. Kalabus Jan, zámečnictví, Kojetínská ulice.

Kalenda Michal, inž., spojené závody elektrotechnický a strojnický, Trávník 9.
Kalman Antonín, stavební a nábytkové stolařství, Velká Dlážka.
Kánský Karel, továrna na -nábytek, Komenského tř. 8.
Karas Lambert vdova, stolařství, Nábřeží Ant. Stojana 29.
Klein Jindřich, syrárma, velkoobchod .dobytkem, Velké Novosady 10.
Kokora E a spol., rolnická akciová továrna na stroje, slévárna a kotlárna, Tovární ulice.
Kokora Eduard, výroba mýdla a sody, Tovární ul. 770. .
Komínek Rudolf, anědikovec, Wurmova 30.
Kopřiva Josef, kovožárody, Bartošova 8.
Krátký J., továrna hospodářských strojů, Palackého ulice.
Kratochvíl Antonio, továrna na dehtové výrobky, velkozávod pokrývačský a asfalterský, Komenského třída, továrna ma „Vsadsku“.
Kratoobvil Bedřich, Automotoaport, Trávník.
Kubíček Vincenc, dř. J. Lešnovslký, první přerovský koncesovaný izávod na pumpy a vodovody, Horní nám. 24.
K. Leder Antonín, továrna železných a drátěných výrobků, Trávník.
-M. Maděra Val. synové, továrna mýdel, sody a pracího prášku, Tovární ul. 1135.
Malaník Alois, výroba cementového zboží, Komenského tř.
Martinek, inž. a Calábek, továrna na stroje, Tovární 1257.
Městské elektrické podniky v Přerově, Žerotinovo nám.
Moš Vilém, výroba úsporných sporáků, Komenského třída.
N. Nežádal Alois, cementárna, Komenského třída.
„Obzor“, tiskárna, knihkupectví, deník, Tiskařské a vydavatelské družstvo, spol. s r. o., Wilsonova ul. 14.
Odložil Antonín, instalační závod, Husova třída.
Ostrčil Josef, zámečnictví, Velká Dlážka.
P. Petřivalský a Granátová, zámečnictví, Velká Dlážka.
Pílc Josef, stavitel a autostrojírna, Velká Dlážka.
První moravský akciový pivovar se sladovnou, Komenského. Přerovské jatky, Nábřeží dr. Ed. Beneše.
Přikryl Karel, přerovské cihelny, Předmostí 99.
R. Radoušek František, tiskárna a papírnictví, Komenského tř.
Rolnická tiskárna, Palackého 12.
S. Skácel a Dubina, autostrojírna, Komenského tř. 40.
Skřeček V., výroba nábytku, Velká Dlážka.
Společenská cihelna v Předmostí u Přerova.
Společenská tiskárna, Masarykovo nám. 16.
Staněk Antonín, stavební stolařství, Šířava.
Strojil Jaroslav, tiskárna a knihařství, Kratochvílova 14.
Středomcrafské elektrárny, akc. spol., Nábřeží dr. Ed. Beneše. Sum František, cukrářství, Wilsonova ulice.
Sýkora Kliment, strojnický a instalační závod, Trávník 63.
Sýkora Mořic, instalační .závod, Husova třída.
Š. Šilhavý Josef, pivovar, Velká Dlážka 478.
Šiponar Josef, továrna na školní nábytek, Blahoslavova 37.
T. Talia František, továrna na školní nábytek, Kojetínská ul..
Továrna na soustředěná hnojiva a lučebniny, ul. Boženy Němcové 2.
Tůma Richard, výroba mlýnských strojů, Kozlovská ulice.
U. Uhna Vincenc, výroba nábytku, Havlíčkova ul.
V. Vápenka továrny hnojiv, Tratidla.

Veselský Eduard, továrna na cementové zboží, Zelátovská.
Vítěz Jan, továrna na vodovody a čerpadla, Jateční ulice..
Vondrák František, zámečnictví, Šířava. ,
Weigl Jan, továrna na vozy, kočáry a karoserie, Tovární ul
Z. Zapadlo František, továrna na dřevěné zboží, Malé Novosady.
Zapletal H. J., parní pila a panketárna, Šířava.
Zejda Karel, továrna na zpracování kůže, výroba kufrů, svršků atd., Kojetínská
ulice, býv. cukrovar.
Zezula čeněk a Josef, zámečnictví, Šířava 10.

Přádelna konopí v Přerově

HEINIKA DĚDICI A SPOL.,

NÁŠ PODNIK VYRÁBÍ:

- Motouzy:* pro průmyslové potřeby a na balení, motouzy cukerní a šicí, utahovací provazy, kouděle.
- Konopné příze:* tkací jednoduché a soukané, hadicové a síťové, transmisní a pro vytahovadla, obuvnické příze, příze pro samovazače a lisy.
- Konopná lana:* z italského a jugoslávského konopí, provazy pro zemědělce.
- Popruhy:* motouzové a mlýnské.

Největší podnik v ČSR
na výrobu motouzů
pro průmyslové potřeby.

Chcete-li své úspory uložit, potřebujete-li
půjčky neb porady v peněžních záležito-
stech, obraťte se s důvěrou na

OKRESNÍ ZÁLOŽNU V PŘEROVĚ - PASÁŽ

jež Vám ochotně veškeré informace podá,
vklady Vám bezpečně uchrání a výhodným
zúročením zvýší.

Spořiti se dá i z mála, jen začít, troška ku
trošce činí mnoho. Úspory jednotlivců sklá-
dají bohatství, mrhání úsporami národ
ochuzuje, vlast se hubí chudobou.

TISKÁRNA
O B Z O R U
V PŘEROVĚ

Velkoobchod cementem, sádrou šamotovou dlažbou,
kameninové roury, obkládačky, rákos, lepenky na
střechy, asfalty, karbolineum, terasové podlahy, xylolit
dodává a zhotovuje

První přerovská továrna na cementové zboží a stavivo.

J. Calábek, v Přerově.

ANT. ŠTEFÁNY,

železářský závod v Přerově,

Wilsonova třída 9.

*Hospodářské potřeby — Kuchyňské vybavy —
Železný nábytek — Regulační kamna.*

HODINKY Schaffhausen, Zenith, Omega,

*jsou pro celý život a obdržíte je
za mírné ceny u známé firmy*

J. HUBÁLEK, Přerov

MOSTNÍ ULICE

Krytiny všeho druhu, jakož i opravy a nátěry lepenko-
vých střech levně provádí, břídlíci přírodní, asbesto-
vou, tašky pálené, lepenku asfaltovou a speciální,
asfalt, lak na střechy, dřevocement, asfaltovou smě-
lu a všechny potřeby, jakosti prvotřídní má na skladě

• *Frant. Rédr v Přerově,*

odborný závod pokrývačský, Svěpomoc 1-3. Tel. 225.

Hledáte-li
prvotřídní zboží
za přístupné ceny

budete u nás jistě
ke své spokojenosti
obslouženi

T. HRUBÁ

PŘEROV

Továrna

Za mlýnem 55

Tovární prodejna

Masarykovo nám.

CUKROVINKY

všech druhů

ČOKOLÁDA

LAH. POVIDLA - JEMNÁ MARMELÁDA

Brýle

dle lékař-
ských
předpisů
se ihned
vyřizují

Skřipce

nejmoder-
nějších
vzorů s
puktálními
skly

**Speciální závod pro optiku
ST. PODZIMNÝ - Přerov,
Wilsonova 2,**

má na skladě: Veškeré teploměry, lihoměry, mléko-
měry, rýsovadla, pásma měřicí od 1—50 m dlouhé,
vodováhy, kompas, tlakoměry atd., žárovky pro
slabý i silný proud, elektrické svítilny, baterie, lékař-
ské přístroje ku elektrisování (profi reumatismu).

Brýle na předpisy všech nemoc. pokladen.

Jeviště - divadelní dekorace

Boža Bárta,

Přerov, Palackého 6

Informace a rozpočty zdarma

Restaurace v sadě Michalově.

Výborná kuchyně.
Přerovské akciové pivo.
Tu- i cizozemská vína.

K. Skřeček ml.,
restauratér.

Kožené zboží

Cestovní kufry

K. Lejda

PŘEROV

Kůže

Linoleum

F. DVOŘÁK a syn

velkoobchod

jižním ovocem a plodinami

V PŘEROVĚ.

Telefon 125.

Telefon 125.

OBCHOD KOLONIÁLNÍ

VOJTĚCH TŠPON,
PŘEROV, MOSTNÍ ULICE. TELEFON 33.

Hlavní sklad:

Nejlepší fasádní barvy »FRONTON«.

Krásu - sílu - zdraví

udržíte používáním

lázní

V PŘEROVĚ, ZA MLÝNEM.

Plovárna,

*voda obřívána. Nejmodernější toho druhu v repu-
blice. — V ZIMĚ I V LÉTĚ.*

PŘESVĚDČTE SE, ŽE

fotoatelier Janovský

VÁM VŽDY NEJLÉPE VYHOVÍ.

*Dámské pláště
Pánské oděvy*

A. Skácel
Jos. Rozsypal

*Přerov,
Masarykovo náměstí č. 2.*

Hasičská vzájemná pojišťovna

v Brně, Palackého 16.

**Hlavní zastupitelství:
Přerov, Masarykovo n. č. 16.**

Pojišťuje proti všem škodám
za podmínek nejvýhodnějších.

Pojištění životní.

Celková záruka přes 50 mil. Kč.

Založeno 1893.

Tovární výroba
a sklad nábytku.

Kancelářský nábytek, čalounictví.

Ložnice, jídelny, kuchyně.

Antonín Kalman

Velká Dlážka číslo 12.

Telefon 256.

Rozpočty a předlohy předložím
na požádání bezzávazně.

**Velkouzenářství
s jídelnou.**

Aug.

Vítěz

a spol.,

Přerov, Bratrská.

Denně čerstvá uzenina a čerstvé večeře.

Výčep akc. 12° piva a přírodních vín

Výsek mas a Velká Dlážka.

První moravský
pivovar akciový
se sladovnou v Přerově.

Založen roku 1872.

Adresa pro telegramy: Akciový pivovar
Přerov.

Telefon číslo 54.

Vyrobena piva za kampaně 1927-28
HL 152.000.

Vyrábí:

Výčepní pivo 10° - Ležák 12°

Specielní pivo 14° a 16°

» Zora «

*

Čokolády

*

Kakao

*

Deserty

KAREL BLAHUT V PŘEROVĚ.

Slevárna šedé litiny a kovů, továrna na stroje. Vyrábí za konkurenční ceny. Odličky ze šedé litiny zaručeně dobré jakosti, v nejlepší provedení ve váze od 0,50 kg až do 5.000— kg na veškeré stroje a strojní zařízení, litinu stavební, komerční, ohni a kyselinám vzdorující, ručně neb hromadně na strojích formované, veškeré odlitky z kovů, jako z bronzu, mosazi, hliníku atd. Obuvnické stroje a zařízení, speciální výroba obuvnických svěráků. Silniční rozryvače vlastní konstrukce.

Drátěné ploty, železné konstrukce, veškeré stavební zámečnické práce, zařízení bleskosvodů, šicí stroje, jízdní kola nejlevněji u firmy

**Antonín
LEDER,
Přerov.**

K.
Kánský,

továrna na nábytek

v Přerově.

Sklady:

Komenského s.

Koberce. - Záclony.

Železářské zboží,

nástroje pro veškerá řemesla,
kuchyňské potřeby, železo,
plechy koupíte nejlevněji u fy

V. NETOPIL,

velkoobchod železem

v Přerově.

Jemné modní
zboží pro pány.

Prvotřídní obuv
zn. »TIP TOP«

jedině u firmy

L. SOBOL
Přerov.

Jan Pauček,

parní pekárna

a obchod smíšeným zbožím

oioio

Přerov,

Komenského třída.

Výroba

pánských a dámských

klobouků

Aug. Hanslián

Přerov, Wilsonova tř.

SUM

Cukrárna

Kavárna

Přerov,

Wilsonova

Filiálka Pasáž

Telefon č. 307.

O

V

A

Rolnická továrna na umělá hnojiva a lučebniny v Přerově

vyrábí ve své nové továrně
na zpracování olejnatých
semen

rostlinné oleje:

slunečnicový olej jedlý, řepkový olej ke
svícení, lněný olej a lněnou fermež
2krát vařenou,

jadrná krmiva:

slunečnicový, řepkový a lněný pokruti-
nový šrot.

Vyžádejte si nabídky!

Ceny mírné!

Velkoobchod suknem

Vrba & Pražák
Přerov

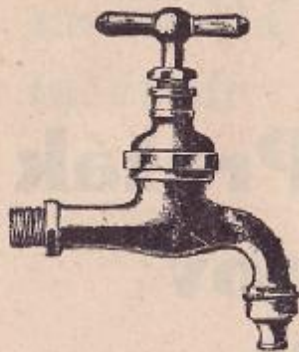
Morava,

prodává nejlevněji

Bohatě vypravené vzorníky pro
krejčovské závody.

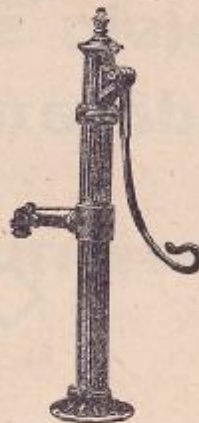
Instalace vodovodů

klosetů, koupelen,
umyvadel,
sprehových lázní
atd. v každém
provedení od jedno-
duchých po
přepychové.

Čerpadla všeho druhu

na vodu, benzin,
močůvku a jiné
tekutiny pro po-
hon ruční i moto-
rový, pro studny
každé hloubky a
pro každou
vzdálenost.

Kliment Sýkora, strojírna,
Přerov, Trávník čis. 65. Telefon čis. 172.
Vzorkový sklad roh Žerot. n. a Kom. tř.

Oldřich

Netopil,

velkoobchod starým železem a kovy

v Přerově, V. Dlážka.

Telefon číslo 138.

Žulové a drobové lomy

Bratři Jan a Karel

Jaškové,

podnikatelé dlažeb

v Přerově.

Provádí veškeré dlažby silnic státních,
okresních a městských.

Velkovýroba veškerých dlažebních
kostek a silničního šterku.

**Vklady na knížky
a na běžné účty**

úrokujeme přiměřeně vysokou sazbou
dle peněžního trhu.

Půjčujeme peníze

a poskytujeme úvěry za slušných
podmínek

**na směnky, hypoteky a běžné
účty.**

Vyřizujeme svědomitě a rychle běžné
peněžní obchody.

**Občanská
záložna
v Přerově,**

Komenského třída čís. 38.

PŘEDCHÁZEJTE NEMOCEM!

Jste unavení duševní anebo fyzickou prací?
Máte studené nohy?
Trpíte reumatickými bolestmi?
Jste zachlazen a trpíte rýmou?
Tvoří se Vám uhry?
Trpíte migrenou?
Máte zemdlené svaly a ochablé nervy?
Cítíte se slabý po chřipce?
Jestli ano, pak jest to příznakem nedosta-
tečného oběhu krve!

Vykonávejte

na radu svého lékaře

masáž těla,

pravou, nezředěnou mentholovou francovkou

„ALPOU“

Po masáži „Alpou“ nastane sice mírný chlad, ale za chvíli se dostaví pocit příjemného tepla; krev se dokonale rozproudí, poskytne tělu náležitou výživu, tím posílí svaly a osvěží nervy. „Alpa“ francovka mírní též bolesti zubů; jest výborným desinfekčním prostředkem ústní dutiny a dýchacích ústrojí a proto se jí užívá proti chřipce. Vyplachujte ústa a kloktejte pravidelně francovkou „Alpou!“ Stačí několik kapek do sklenice vody. Žádejte „Alpu“ jen v původních lahvích s plombou a odmítejte napodobeniny!

Nábytek

nejlepší a nejlevnější

dodává firma

Frant. Jasanský,
Přerov, Čechova ulice, číslo 33.
(n. Svobody). Telefon čís. 261.

Středomoravské elektrárny

akciová společnost

v Přerově,

d o d á v a j í :

ze svých sítí elektrickou energií pro pohon a osvětlení domácností, hospodářství, živností i průmyslových podniků. Konsumentí mohou si zvoliti několik různých sazeb dle podmínek;

p r o v á d í :

stavby elektrovodných sítí dálkových i místních, transformačních stanic, přípojek a instalací. Rozpočty, projekty a rentabilitní výpočty na požádání zdarma.

**Meziměstský telefon Přerov
čís. 71 a 166.**

Hotel
»Přerov«
v Přerově

(naproti nádraží)

80 pokojů moderně zařízených,
ústřední topení, tekoucí voda,
klubovna, herna, garáže

**Přerovské a plzeňské
pívo**

Znamenité pivo v sudech i v lahvích,
světlé i černé, zdravotní, ctěnému
obecenstvu doporučuje

J. Šilhavý,

dříve

**měšťanský pivovar
v Přerově.**

Nábytek

všeho druhu nejlevněji nakoupíte u fy

Čeněk Flašar,

strojní stolařství a sklad nábytku,

Přerov,

Blahoslava 8. ~ Jateční 11.

E S P O L,

krémý na obuv, cídídlo na kovy
a mucholapky

»JISKRA«.

Svíčky a voskové zboží vynikají velmi
dobrou jakostí. Továrna na svíce a che-
micko-technické zboží.

F. Svoboda, Bystřice pod Hostýnem.

Josef Široký, kamnářství v Přerově.

Závod: Velká Dlážka č. 54.

Prodejna: Žerotínovo nám.

Telefon 254. Založeno 1884.

Vyrábí: Veškeré druhy hliněných a šamotových
kamen, sporákové kachle, krby dle vlastních a da-
ných návrhů. **Provádí:** Stavby sporáků a kamen,
obklady kuchyní, chodeb a krámů obkladačkami,
kladení dlážek, klink. dlaždicemi atd.

Miloš Kučera,

velkoobchod kávou a zbožím
koloniálním,

Mostní ulice.

Vlastní moderní pražírna kávy
s elektrickým pohonem.

Mám na skladě:

Vína ovocná i hroznová a likéry
ve velkém výběru!

**Levný nákupní
pramen!**

Obilí za kávu vyměňují, mák
kupují po celý rok.

Modní závod
**ALOIS
BRANT,**
Přerov, Wilsonova ul.,

dodá v největším výběru látky -
hedvábí - bílé zboží - prádlo -
šátky - pletené zboží - koberce -
linoleum.

Ve svém vlastním zájmu přijďte
k nám přehlédnouti naši

láci - jakost - výběr

— zboží nejlepší a nejlevnější. —

Úřednictvu a dělnictvu 5% slevy.

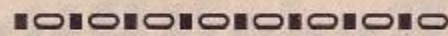
První přerovský závod zasilatelský
LEOPOLD a BRUNO HIRSCH, zasilatelé čs. st. drah
v Přerově.

! ! Skladíště na nádraží s připojenou vlečkou. ! !

M ě s t s k á s p o ř i t e l n a v P ř e r o v ě,

pobočka Národní banky Československé
ve vlastní budově na Masarykově nám.

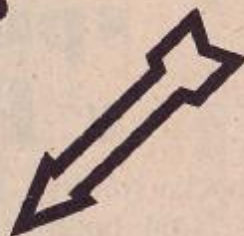
Vklady - Půjčky.

Za nejvýhodnějších podmínek.

Zákonem přiznaná sirotčí jistota jest nejlepší zárukou za vklady u spořitelny uložené.

**Vždy má něco
pro Vás**

Rudolf Přidal,

velkozávod železářský

v Přerově.

Nosiče, železo, nástroje, kuchyňská
zařízení, kola, kamna, zbraně,
sportovní potřeby.

Nejstarší peněžní ústav
v Přerově

*Úvěrní spolek
záložna.*

Vklady.

Půjčky.

Vlastní budova proti kostelu.

**Nejstarší
plátenický závod**

Sklad nepromokavých plachet, hotových
slamníků, pytlů, trávnic, koňských
houní.

**Štěpán Zukal,
Přerov,**

Pívovarská 4.

Sedlářská a slamníková plátna. Nábytkové
látky. Ubrusy a ubrusové látky.

**Koberce, vybavy pro nevěsty,
záclony, matracové
grádle.**

Městské elektrické podniky v Přerově

zařizují elektrické osvětlení a přenos síly
v každé velikosti a provedení

Rozpočty a návrhy zdarma.

Sklad a prodej veškerých elektrotechnic-
kých potřeb, třífázových motorů, topných
osvětlovacích těles a žárovek.

Nabíjení akumulátorů pro radiofonii a
motorová vozidla.

Telefon č. 30. Kanceláře Nábřeží č. 129.

Prodejna Žerotínovo náměstí.

Účet pošt. spořitelny čís. 75.289.

Dámská a dívčí
konfekce

Vašický a Janda,
Přerov-Pasáž,
Lipník-Lozertova.

Ladislav Bartoš,
strojní stolařství

v Přerově, Želátovská ul. 11.

Telefon 309.

**Dodává práce stavební, portály,
zařízení obchodních místností,
dubová schodiště.**